

A – Teisingumo Teismo raida ir veikla 2011 m.

Parengė Teisingumo Teismo pirmininkas Vassilios Skouris

Šioje pirmoje Metinio pranešimo dalyje bendrai apžvelgiama 2011 m. Europos Sąjungos Teisingumo Teismo veikla. Pirmą, joje pristatoma Teisingumo Teismo raida šiais metais ir pabrėžiami instituciniai pokyčiai, kurie turėjo įtakos Teisingumo Teismo veiklai ir jo vidaus organizacijos pakeitimams. Antra, joje pateikiama statistikos duomenų, susijusių su Teisingumo Teismo darbo krūvio ir vidutinės proceso trukmės raida, analizė. Trečia, kaip ir kiekvienais metais, joje aptariamos pagal sritis suskirstytos pagrindinės teismo praktikos tendencijos.

1. 2011 m. Teisingumo Teismas pateikė Sąjungos teisės aktų leidėjui savo Statuto pakeitimų projektą ir pasiūlymą naują redakciją išdėstyti savo Procedūros reglamentą ir pritaikyti jį prie įvykusių pokyčių. Abiem pasiūlymais iš esmės siekiama pagerinti Sąjungos teismuose vykstančių procedūrų efektyvumą.

Kalbant apie pasiūlymus iš dalies keisti Statutą, pažymėtina, kad jais, be kita ko, siekiama įsteigti Teisingumo Teismo pirmininko pavaduotojo pareigybę, didžiąją kolegiją sudarančių teisėjų skaičių padidinti iki penkiolikos, panaikinti nuolatinį penkių teisėjų kolegijų pirmininkų dalyvavimą ir atsisakyti teismo posėdžio pranešimo. Kalbant apie Bendrajam Teismui skirtas statuto nuostatas, pasakytina, kad Teisingumo Teismas siūlo šį teismą sudarančių teisėjų skaičių padidinti iki trisdešimt devynių teisėjų tam, kad jis galėtų veiksmingai dirbti, nepaisant nuolatinio jame sprendžiamų ginčų skaičiaus augimo.

Pasiūlymu naują redakciją išdėstyti Procedūros reglamentą siekiama jo struktūrą ir turinį priderinti prie ginčų pokyčių, tęsti jau prieš keletą metų pradėtą darbą, stengiantis išsaugoti Teismo, kuriam tenka nagrinėti vis daugiau ir vis sudėtingesnių ginčų, pajėgumą per protingą terminą išnagrinėti gautas bylas, ir padaryti jo taikomas procesines normas aiškesnes ir suprantamesnes.

Šių pasiūlymų visuma paremta vidaus konsultacijomis ir yra brandžių pasvarstymų proceso rezultatas. Šiuo metu minėti pasiūlymai svarstomi Sąjungos teisėkūros institucijose. Su visu šių pasiūlymų tekstu galima susipažinti Teisingumo Teismo interneto svetainėje¹.

Reikia paminėti ir 2011 m. gegužės 24 d. padarytus Teisingumo Teismo procedūros reglamento pakeitimus (OL L 162, p. 17). Šiais pakeitimais pirmą kartą numatyta Teisingumo Teismo galimybė sprendimu nustatyti, kokiomis sąlygomis procesinis dokumentas gali būti įteiktas elektroniniu būdu. Šia galimybe Teisingumo Teismas pasinaudojo priimdamas 2011 m. rugsėjo 13 d. sprendimą dėl procesinių dokumentų pateikimo ir įteikimo per taikomąją programą *e-Curia* (OL L 289, p. 7). Ši taikomoji programa, kuri neginčijamai prisidės prie procedūrų Sąjungos teismuose modernėjimo, sėkmingai pradėta naudoti 2011 m. lapkričio 21 dieną.

Taip pat pabrėžtina, kad nuo šiol Sąjungos piliečiai gali naudotis nauja paieškos sistema, kurioje pirmą kartą galima rasti visą informaciją, susijusią su Sąjungos teismų praktika nuo Teisingumo Teismo įkūrimo 1952 m. Šia paieškos sistema galima nemokamai naudotis Teisingumo Teismo interneto svetainėje.

¹ http://curia.europa.eu/jcms/jcms/Jo2_7031/

Galiausiai tuo pačiu tikslu nuo šiol Teisingumo Teismo interneto svetainėje prieinamas Teismo bibliotekos katalogas². Taip naudotojui suteikta galimybė internete atlikti su Sąjungos teise ir kitomis teisės sritimis, kurias apima Teismo bibliotekos katalogas, kaip antai tarptautinė teisė, lyginamoji teisė, Europos Sąjungos valstybių narių ir kai kurių trečiųjų šalių teisė ir bendroji teisės teorija, susijusias bibliografines paieškas. Šiuo metu minėtas katalogas, kiek tai susiję su Sąjungos teise, yra vienas turtingiausių pasaulyje. Dabar jame yra maždaug 340 000 bibliografinių įrašų, iš kurių daugiau kaip 80 000 susiję su Sąjungos teise, o per metus jis papildomas daugiau kaip 20 000 įrašų.

2. Iš 2011 m. Teisingumo Teismo teisminės veiklos statistikos matyti, kad išlaikytas didelis bendras jį sudarančių teismų veiklos efektyvumas ir našumas. Taip pat šiais metais labai padidėjo gautų bylų skaičius.

2011 m. Teisingumo Teismas baigė nagrinėti 550 bylų (grynasis skaičius, atsižvelgiant į tai, kad kai kurios bylos sujungtos), o tai yra daugiau nei praėjusiais metais (2010 m. baigtos 522 bylos). Šiose bylose priimta 370 sprendimų ir 180 nutarčių.

2011 m. Teisingumo Teismas gavo 688 naujas bylas (kai kurios iš šių bylų sujungtos dėl tarpusavio ryšio), o tai kur kas daugiau nei 2010 m. (631 gauta byla) ir antrus metus iš eilės tai didžiausias gautų bylų skaičius šio Teismo istorijoje. Tas pats pasakytina ir apie prašymus priimti prejudicinį sprendimą. Šiais metais pateiktų prašymų priimti prejudicinį sprendimą skaičius jau trečią kartą iš eilės yra didžiausias iš iki šiol buvusių, o palyginti su 2009 m., jis padidėjo beveik 41 % (423 bylos 2011 m. ir 302 bylos 2009 m.). Taip pat pabrėžtina, kad labai išaugo apeliacinių skundų skaičius (2011 m. – 162 apeliaciniai skundai, 2010 m. – 97), o tiesioginių ieškinių skaičius mažėja jau penkti metai iš eilės. Nuo šiol tiesioginiai ieškiniai sudaro tik apie 12 % Teisingumo Teismo gautų bylų, nors 2007 m. jie sudarė maždaug 38 %.

Su procedūrų trukme susiję statistikos duomenys iš esmės tokie patys teigiami kaip ir praėjusiais metais. Prašymų priimti prejudicinį sprendimą nagrinėjimas vidutiniškai užtruko 16,4 mėnesio – statistiškai, palyginti su 2010 m. (16 mėnesių), tai nėra didelis augimas. 2011 m. tiesioginių ieškinių ir apeliacinių skundų nagrinėjimas vidutiniškai truko atitinkamai 20,2 mėnesio ir 15,4 mėnesio (2010 m. – 16,7 mėnesio ir 14,3 mėnesio).

Išlaikytą Teisingumo Teismo veiklos efektyvumą sprendžiant bylas galima paaiškinti ne tik pastaraisiais metais reformuotais jo darbo metodais, bet ir tuo, kad buvo dažniau taikomi įvairūs jo turimi procesiniai instrumentai, skirti pagreitinti tam tikrų bylų nagrinėjimą (prejudicinio sprendimo priėmimo skubos tvarka procedūra, nagrinėjimas pirmenybės tvarka, pagreitinata procedūra, supaprastinta procedūra ir galimybė priimti sprendimą be generalinio advokato išvados).

Taikyti prejudicinio sprendimo priėmimo skubos tvarka procedūrą prašyta penkiose bylose, o paskirtoji kolegija nusprendė, kad Procedūros reglamento 104b straipsnyje numatytos sąlygos buvo tenkinamos dviejose iš šių bylų. Tos bylos buvo išspręstos vidutiniškai per 2,5 mėnesio.

Taikyti pagreintą procedūrą prašyta trylikoje bylų, tačiau Procedūros reglamente nustatytos sąlygos buvo tenkinamos tik dviejose iš jų. Remiantis 2004 m. susiklosčiusia praktika, prašymai taikyti pagreintą procedūrą patenkinami arba atmetami motyvuota Teisingumo Teismo pirmininko nutartimi. Be to, pirmenybės tvarka nagrinėtos 7 bylos.

² <http://bib-curia.eu/>

Atsakydamas į tam tikrus prašymuose priimti prejudicinį sprendimą pateiktus klausimus Teisingumo Teismas dažnai taikė Procedūros reglamento 104 straipsnio 3 dalyje numatytą supaprastintą procedūrą. Remiantis šia nuostata, iš viso 30 bylų buvo baigtos priėmus nutartį.

Galiausiai Teisingumo Teismas toliau naudojo savo Statuto 20 straipsnyje numatyta galimybę priimti sprendimą be generalinio advokato išvados, kai byloje nekyla naujas teisės klausimas. Paminėtina, kad apytiksliai 46 % iš 2011 m. paskelbtų sprendimų buvo priimti be generalinio advokato išvados (2010 m. – 50 %).

Dėl bylų paskirstymo skirtingų sudėčių Teisingumo Teismo kolegijoms atkreiptinas dėmesys į tai, kad 2011 m. didžioji kolegija išnagrinėjo apytiksliai 11 %, penkių teisėjų kolegijos – 55 %, o trijų teisėjų kolegijos – apie 33 % sprendimais ar jurisdikcinėmis nutartimis baigtų bylų. Palyginti su praėjusiais metais, nebuvo didelių pasikeitimų, kiek tai susiję su skirtingų sudėčių kolegijų išnagrinėtų bylų skaičiumi.

Išsamesnių 2011 teisminės veiklos metų statistikos duomenų skaitytojas gali rasti išskirtinai šiems duomenims skirtoje Metinio pranešimo dalyje.

B – Teisingumo Teismo praktika 2011 m.

Šioje metinio pranešimo dalyje apžvelgiama 2011 m. teismo praktika.

Konstituciniai arba instituciniai klausimai

Keliose bylose Teisingumo Teismui teko patikslinti, kokiomis sąlygomis jis vykdo savo teisminius įgaliojimus. Pirmiausia bus apžvelgti sprendimai dėl ieškinių dėl įsipareigojimų neįvykdymo.

Sprendime *Komisija prieš Portugaliją* (2011 m. gegužės 24 d. sprendimas, byla C-52/08) Teisingumo Teismas išnagrinėjo Komisijos ieškinį Portugalijos Respublikai dėl įsipareigojimų neįvykdymo, nes ši nepriėmė įstatymų ir kitų teisės aktų, būtinų įgyvendinti Direktyvą 2005/36/EB dėl profesinių kvalifikacijų pripažinimo¹.

Dėl ieškinio priimtino Teisingumo Teismas pažymėjo, kad nors Komisijos ieškinys susijęs su tariamu Direktyvos 2005/36 neperkėlimu, oficialūs pranešimai ir jos pagrįsta nuomonė susiję su Direktyva 89/48 dėl bendrosios aukštojo mokslo diplomų, išduotų po bent trejų metų profesinio mokymo ir lavinimo, pripažinimo sistemos².

Toliau jis priminė, kad nors ieškinio reikalavimai iš principo negali apimti daugiau nei pagrįstos nuomonės rezoliucinėje dalyje ir oficialiame pranešime nurodomi pažeidimai, Komisijos prašymas pripažinti, jog valstybė narė neįvykdė įsipareigojimų, numatytų tomis vėliau pakeisto arba panaikinto pirminės redakcijos Sąjungos akto nuostatomis, kurios buvo paliktos galioti nauju Sąjungos aktu, yra priimtinas. Tačiau bylos dalykas negali būti išplėstas įtraukus įsipareigojimus pagal naujas nuostatas, kurios neatitinka pirminės atitinkamo akto formuluotės; priešingu atveju būtų pažeisti esminiai procedūros dėl įsipareigojimų neįvykdymo konstatavimo teisėtumo reikalavimai.

Dėl bylos esmės Teisingumo Teismas nusprendė, kad jei teisėkūros procese dėl ypatingų aplinkybių, kaip antai teisės aktų leidėjo aiškos pozicijos nesuformulavimo ar Sąjungos teisės nuostatos tikslios taikymo srities nenustatymo, susidaro neaiški padėtis, neįmanoma konstatuoti, kad pagrįstoje nuomonėje nustatyto termino pabaigoje egzistavo pakankamai aiški valstybių narių pareiga perkelti direktyvą. Taigi Teisingumo Teismas atmetė Komisijos ieškinį.

Byloje *Komisija prieš Italiją* (2011 m. lapkričio 17 d. sprendimas, byla C-496/09) Komisija Teisingumo Teisme pareiškė ieškinį Italijos Respublikai dėl įsipareigojimų neįvykdymo pagal ankstesnį Teisingumo Teismo sprendimą³, susijusį su valstybės pagalbos, Komisijos sprendimu pripažintos neteisėta ir nesuderinama su bendrąja rinka, susigrąžinimu iš gavėjų. Komisija taip pat prašė priteisti iš Italijos Respublikos periodinę baudą ir vienkartinę sumą.

Pirmiausia nurodęs ankstesnį dėl Italijos Respublikos nagrinėjamoje byloje priimtą sprendimą, Teisingumo Teismas priminė, kad kai dėl Komisijos sprendimo, kuriuo reikalaujama panaikinti su bendrąja rinka nesuderinamą valstybės pagalbą, nebuvo pareikštas tiesioginis ieškinys arba toks

¹ 2005 m. rugsėjo 7 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2005/36/EB dėl profesinių kvalifikacijų pripažinimo (OL L 255, p. 22).

² 1988 m. gruodžio 21 d. Tarybos direktyva 89/48/EEB dėl bendrosios aukštojo mokslo diplomų, išduotų po bent trejų metų profesinio mokymo ir lavinimo, pripažinimo sistemos (OL L 19, 1989 1 24, p. 16; 2004 m. specialusis leidimas lietuvių k., 5 sk., 1 t., p. 337).

³ 2004 m. balandžio 1 d. sprendimas, C-99/02.

ieškinys atmestas, vienintelis gynybos pagrindas, kuriuo gali remtis valstybė narė, grindžiamas visišku negalėjimu teisingai įgyvendinti šį sprendimą. Nei vidaus sunkumų, net ir neįveikiamų, baimė, nei tai, kad aptariama valstybė narė ketina patikrinti kiekvienos atitinkamos įmonės individualią situaciją, negali pateisinti šios valstybės narės įsipareigojimų pagal Sąjungos teisę neįvykdymo. Taigi atitinkamos valstybės narės vėlavimas įgyvendinti Komisijos sprendimą, iš esmės susijęs su tuo, kad ši valstybė delsė imtis veiksmų įveikti sunkumus, kylančius norint nustatyti ir susigrąžinti aptariamoms neteisėtoms pagalbos sumas, negali būti tinkamas pasiteisinimas. Šiuo klausimu Teisingumo Teismas pridūrė, jog faktas, kad atitinkama valstybė narė informavo Komisiją apie sunkumus, su kuriais susidūrė susigrąžindama minėtą pagalbą, ir jiems įveikti priimtus sprendimus, neturi reikšmės.

Toliau dėl piniginių sankcijų skyrimo Teisingumo Teismas nusprendė, kad per EB 228 straipsnio 2 dalyje numatytą procedūrą jis, atsižvelgdamas į nagrinėjamos bylos aplinkybes ir, jo manymu, reikalingą įtikinimo ar atgrasymo lygį, kiekvienoje byloje turi nustatyti tinkamas pinigines baudas, kad būtų kuo greičiau įvykdytas sprendimas, kuriuo prieš tai buvo pripažintas įsipareigojimų neįvykdymas, ir užkirstas kelias pakartoti panašius Sąjungos teisės pažeidimus. Be to, jis pridūrė, kad, atsižvelgiant į pripažinto įsipareigojimų neįvykdymo teisinį ir faktinį kontekstą, veiksmingai analogiškų Sąjungos teisės pažeidimų pasikartojimo prevencijai ateityje gali prireikti imtis atgrasomosios priemonės. Dėl periodinės baudos dydžio Teisingumo Teismas patikslino, kad naudodamasis savo diskrecija šioje srityje periodinę baudą jis turi nustatyti taip, kad ji, pirma, atitiktų aplinkybes ir, antra, būtų proporcinga nustatytam įsipareigojimų neįvykdymui ir atitinkamos valstybės narės mokumui.

Galiausiai Teisingumo Teismas priminė, kad, atsižvelgiant į EB 228 straipsnio 2 dalyje numatytos procedūros tikslus, jis, naudodamasis savo diskrecija, kuri jam suteikta šiuo straipsniu, turi teisę nustatyti kartu ir periodinę baudą, ir vienkartinę sumą.

Toliau bus kalbama apie bylą *Komisija prieš Kronoply ir Kronotex* (2011 m. gegužės 24 d. sprendimas, byla C-83/09 P), susijusią su ieškiniu dėl panaikinimo.

Šioje byloje Teisingumo Teismas turėjo spręsti ieškinio dėl panaikinimo, trečiųjų asmenų pareikšto dėl Komisijos sprendimo nepateikti prieštaravimų dėl valstybės narės bendrovei suteiktos pagalbos, priimtino klausimą. Anot Teisingumo Teismo, tokio sprendimo, pagrįsto Reglamento Nr. 659/1999⁴ 4 straipsnio 3 dalimi, teisėtumas priklauso nuo to, ar kyla abejonių dėl pagalbos suderinamumo su bendrąja rinka. Kadangi esant tokių abejonių turi būti pradėta formali tyrimo procedūra, kurioje gali dalyvauti šio reglamento 1 straipsnio h punkte nurodytos suinteresuotosios šalys, reikia pripažinti, kad kiekviena suinteresuotoji šalis, kaip tai suprantama pagal šią nuostatą, yra tiesiogiai ir konkrečiai susijusi su tokiu sprendimu. Asmenys, kurie turi EB 88 straipsnio 2 dalyje ir Reglamento Nr. 659/1999 6 straipsnio 1 dalyje numatytas procedūrines garantijas, gali jomis pasinaudoti tik tuomet, kai turi galimybę Sąjungos teisme ginčyti sprendimą nepateikti prieštaravimų. Todėl Teisingumo Teismas nusprendė, kad reiškiant ieškinį dėl panaikinimo konkretaus suinteresuotosios šalies, kaip tai suprantama pagal Reglamento Nr. 659/1999 1 straipsnio h punktą, statuso, susijusio su konkrečiu ieškinio dalyku, pakanka, kad ieškovą, kuris ginčija sprendimą nepateikti prieštaravimų, būtų galima individualizuoti pagal EB 230 straipsnio ketvirtą pastraipą.

Be to, Teisingumo Teismas patikslino, kad pagal Reglamento Nr. 659/1999 1 straipsnio h punktą negalima atmesti galimybės, kad įmonė, kuri tiesiogiai nekonkuruoja su pagalbos gavėja, tačiau kuriai gamybos procese reikia tos pačios žaliavos, bus pripažinta suinteresuotąja šalimi, jeigu

⁴ 1999 m. kovo 22 d. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 659/1999, nustatantis išsamias EB Sutarties 93 straipsnio taikymo taisykles (OL L 83, p. 1; 2004 m. specialusis leidimas lietuvių k., 8 sk., 1 t., p. 339).

ji tvirtins, kad pagalbos skyrimu gali būti padaryta įtaka jos interesams. Galiausiai Teisingumo Teismas nusprendė, kad Bendrojo Teismo procedūros reglamento 44 straipsnio 1 dalies c punkte numatytas reikalavimas apibrėžti ieškinio dalyką teisiškai tinkamai įvykdomas, kai ieškovas identifikuoja sprendimą, kurį prašo panaikinti. Neturi reikšmės tai, ar ieškinyje nurodyta, kad juo prašoma panaikinti sprendimą nepateikti prieštaravimų (tokia formuluočių vartojama Reglamento Nr. 659/1999 4 straipsnio 3 dalyje), ar sprendimą nepradėti oficialios tyrimo procedūros, nes Komisija vienu sprendimu nutaria dėl abiejų klausimo aspektų.

Pagaliau verta nurodyti dvi bylas, susijusias su Teisingumo Teismo kompetencijos priimti prejudicinius sprendimus įgyvendinimu.

Byloje *Miles ir kt.* (2011 m. birželio 14 d. sprendimas, byla C-196/09) Teisingumo Teismas nagrinėjo nacionalinio teismo sąvoką, kaip ji suprantama pagal SESV 267 straipsnį.

Teisingumo Teismas nusprendė, kad jis nėra kompetentingas priimti sprendimą dėl Europos mokyklų skundų tarybos prejudicinių klausimų. Atsakydamas į tik su Sąjungos teise susijusį klausimą, ar prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusi institucija yra teismas pagal EB 267 straipsnį, Teisingumo Teismas atsižvelgia į aplinkybių visumą, t. y. koks teisinis institucijos pagrindas, ar ji yra nuolatinė, ar jos jurisdikcija privaloma, ar jos procesas grindžiamas rungimosi principu, ar institucija taiko teisės normas, taip pat ar ji yra nepriklausoma. Nors minėtoji Skundų taryba atitinka visus šiuos elementus ir todėl laikytina teismu pagal SESV 267 straipsnį, vis dėlto ji yra ne „valstybės narės“, kaip nurodyta šiame straipsnyje, o Europos mokyklų, kurios, kaip matyti iš Europos mokyklų konvencijos pirmos ir trečios konstatuojamųjų dalių, yra *sui generis* sistema, kuria, sudarius tarptautinį susitarimą, įgyvendinamas bendradarbiavimas tarp valstybių narių ir tarp jų bei Sąjungos. Taigi ji yra tarptautinės organizacijos struktūrinis padalinys, kuris, nepaisant funkcinių ryšių su Sąjunga, formaliai nei jai, nei valstybėms narėms nepriklauso. Tokiomis aplinkybėmis vien dėl to, kad Skundų taryba sprendžia ginčą privalo taikyti bendruosius Sąjungos teisės principus, negalima manyti, kad ją apima sąvoka „valstybės narės teismas“ ir todėl jai taikomas SESV 267 straipsnis.

Byloje *Lesoochranárske zoskupenie* (2011 m. kovo 8 d. sprendimas, byla C-240/09) Teisingumo Teismas turėjo galimybę išreikšti poziciją dėl kompetencijos aiškinti tarptautinį susitarimą (Orhuso konvenciją⁵), kurį Bendrija ir valstybės narės sudarė įgyvendindamos pasidalijamąją kompetenciją.

Teisingumo Teismas, į kurį kreiptasi pagal SESV 267 straipsnį, nusprendė turės jurisdikciją nubrėžti ribą tarp įsipareigojimų, kuriuos prisiėmė Sąjunga, ir įsipareigojimų, tenkančių vien valstybėms narėms, ir aiškinti minėtos konvencijos nuostatas. Toliau reikia nustatyti, ar srityje, kuri patenka į Orhuso konvencijos 9 straipsnio 3 dalies taikymo sritį, Sąjunga pasinaudojo įgaliojimais ir priėmė nuostatas dėl iš jos kylančių įsipareigojimų vykdymo. Jei taip nebūtų, iš Orhuso konvencijos 9 straipsnio 3 dalies kylančios įsipareigojimai ir toliau patektų į valstybių narių nacionalinės teisės taikymo sritį. Tokiu atveju šių valstybių teismai remdamiesi nacionaline teise turėtų nustatyti, ar asmenys gali tiesiogiai remtis šios tarptautinės sutarties normomis šioje srityje arba ar šie teismai turi savo iniciatyva jas taikyti. Pagal Sąjungos teisę nei reikalaujama, kad valstybės narės teisinėje sistemoje būtų pripažįstama asmenų teisė tiesiogiai remtis šia norma arba numatyta teismų pareiga ją taikyti savo iniciatyva, nei tai draudžiama. Tačiau jei būtų konstatuota, kad Sąjunga pasinaudojo įgaliojimais ir priėmė nuostatas srityje, kurią apima Orhuso konvencijos 9 straipsnio 3 dalis, būtų taikoma Sąjungos teisė ir Teisingumo Teismas turėtų nustatyti, ar nagrinėjama tarptautinės sutarties

⁵ Konvencija dėl teisės gauti informaciją, visuomenės dalyvavimo priimant sprendimus ir teisės kreiptis į teismus aplinkosaugos klausimais, Europos bendrijos vardu patvirtinta 2005 m. vasario 17 d. Tarybos sprendimu 2005/370/EB (OL L 124, p. 1).

nuostata veikia tiesiogiai. Be to, konkrečiam klausimui, dėl kurio dar nebuvo priimta Sąjungos teisės aktų, vis dėlto gali būti taikoma Sąjungos teisė, jeigu šį klausimą reglamentuoja Sąjungos ir jos valstybių narių sudaryti susitarimai ir jis susijęs su sritimi, kurios didelę dalį apima ši teisė.

Teisingumo Teismas nusprendė, turįs jurisdikciją aiškinti Orhuso konvencijos 9 straipsnio 3 dalies nuostatas ir visų pirma priimti sprendimą dėl to, ar jos veikia tiesiogiai. Kai nuostata gali būti taikoma situacijoms, susijusioms ir su nacionaline, ir su Sąjungos teise, yra akivaizdus suinteresuotumas aiškinti ją vienodai, siekiant užkirsti kelią skirtingam aiškinimui ateityje, neatsižvelgiant į tai, kokiomis sąlygomis ji turi būti taikoma.

Vis dėlto 2011 m. Teismo praktikos indėlis sprendžiant konstitucinio ar institucinio pobūdžio klausimus toli gražu neapsiriboja šiomis ginčo bylomis.

Byloje *Patriciello* (2011 m. rugsėjo 6 d. sprendimas, byla C-163/10) Teisingumo Teismas aiškino Protokolo dėl Europos Sąjungos privilegijų ir imunitetų, pridėto prie ES, ESV ir EAEB sutarčių, 8 straipsnį ir patikslino Sąjungos teise Europos Parlamento nariams suteikiamo imuniteto dėl einant pareigas pareikštų nuomonių ar balsavimų apimtį.

Teisingumo Teismas nusprendė, kad Protokolo dėl Europos Sąjungos privilegijų ir imunitetų 8 straipsnis turi būti aiškinamas taip: Europos Parlamento nario už Europos Parlamento ribų padarytas pareiškimas, dėl kurio jo kilmės valstybėje narėje pradėtas baudžiamasis persekiojimas dėl melagingo įskundimo, yra einant Parlamento nario pareigas pareikšta nuomonė, patenkanti į šioje nuostatose numatyto imuniteto taikymo sritį, tik jei šis pareiškimas prilygsta subjektyviam vertinimui, tiesiogiai ir akivaizdžiai susijusiam su tokių pareigų vykdymu. Prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas turi patikrinti, ar šios sąlygos įvykdytos pagrindinėje byloje.

Kiek tai susiję su naujų valstybių narių įstojimu į Europos Sąjungą 2004 m. gegužės 1 d., byloje *Vicoplus ir kt.* (2011 m. vasario 10 d. sprendimas, sujungtos bylos C-307/09–C-309/09) Teisingumo Teismas aiškino SESV 56 ir 57 straipsnius, taip pat Direktyvos 96/71 dėl darbuotojų komandiravimo paslaugų teikimo sistemoje⁶ 1 straipsnio 3 dalies c punktą.

Teisingumo Teismas nusprendė, kad pagal SESV 56 ir 57 straipsnius nedraudžiama, kad valstybė narė 2003 m. Stojimo akto⁷ XII priedo 2 skyriaus 2 dalyje numatytu pereinamuoju laikotarpiu Lenkijos piliečių darbuotojų komandiravimą pagal minėtos direktyvos 1 straipsnio 3 dalies c punktą į savo teritoriją siųstų su darbo leidimo gavimu. Nors ši nacionalinė priemonė yra laisvės teikti paslaugas apribojimas, ji turi būti laikoma priemone, kuria reglamentuojamas Lenkijos piliečių įdarbinimas atitinkamos valstybės narės darbo rinkoje pagal 2003 m. Stojimo akto XII priedo 2 skyriaus 2 dalį. Tokia išvada darytina ir atsižvelgiant į šios dalies tikslus, mat ja siekiama užkirsti kelią trikdydams, kurių galėtų atsirasti naujoms valstybėms narėms įstojus į Sąjungą ankstesnių valstybių narių darbo rinkose dėl staigaus didelio skaičiaus darbuotojų iš naujų valstybių atvykimo.

Visuomenės teisės susipažinti su dokumentais srityje Teisingumo Teismas byloje *Švedija prieš MyTravel ir Komisiją* (2011 m. liepos 21 d. sprendimas, byla C-506/08 P) nagrinėjo apeliacinį skundą

⁶ 1996 m. gruodžio 16 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 96/71 dėl darbuotojų komandiravimo paslaugų teikimo sistemoje (OL L 18, 1997, p. 1; 2004 m. specialusis leidimas lietuvių k., 5 sk., 2 t., p. 431).

⁷ Aktas dėl Čekijos Respublikos, Estijos Respublikos, Kipro Respublikos, Latvijos Respublikos, Lietuvos Respublikos, Vengrijos Respublikos, Maltos Respublikos, Lenkijos Respublikos, Slovėnijos Respublikos ir Slovakijos Respublikos stojimo sąlygų ir Sutarčių, kuriomis yra grindžiama Europos Sąjunga, pritaikomųjų pataisų (OL L 236, 2003, p. 33).

dėl Pirmosios instancijos teismo sprendimo⁸; juo atmetas *My Travel* ieškinys dėl dviejų Komisijos sprendimų⁹, kuriais atsisakyta leisti susipažinti su tam tikrais institucijos vidaus dokumentais jau baigtoje koncentracijų kontrolės procedūroje.

Reglamento Nr. 1049/2001 dėl galimybės visuomenei susipažinti su Europos Parlamento, Tarybos ir Komisijos dokumentais¹⁰ 4 straipsnyje numatytomis išimtimis nukrypstama nuo visuomenės kuo didesnės galimybės susipažinti su dokumentais principo, todėl jos turi būti aiškinamos ir taikomos griežtai. Teisingumo Teismas nusprendė, kad jei institucija nusprendžia neleisti susipažinti su prašomu atskleisti dokumentu, iš principo ji privalo paaiškinti, kaip šio dokumento atskleidimas gali konkrečiai ir realiai pakenkti saugomam interesui, kuriuo remiasi ši institucija, būtent institucijos sprendimų priėmimo procedūros ir teisinių nuomonių apsaugai.

Teisingumo Teismas išnagrinėjo visus susijusius dokumentus ir, be kita ko, nusprendė, jog Pirmosios instancijos teismas turėjo pareikalauti, kad Komisija nurodytų konkrečias priežastis, dėl kurių mano, kad tam tikrų nagrinėjamų dokumentų atskleidimas rimtai pakenktų šios institucijos sprendimų priėmimo procedūrai net ir pasibaigus administracinei procedūrai, su kuria šie dokumentai susiję.

Šiuo pagrindu Teisingumo Teismas padarė išvadą, kad Komisija savo sprendimuose netinkamai taikė ir išimtį, susijusią su jos sprendimų priėmimo procedūros apsauga, ir išimtį, susijusią su teisinių nuomonių apsauga. Taigi Teisingumo Teismas nusprendė panaikinti Pirmosios instancijos teismo sprendimą ir du Komisijos sprendimus, kiek jie susiję su šiomis išimtimis.

Kadangi kai kurie Komisijos atsisakymą atskleisti tam tikrus kitus dokumentus pagrindžiantys argumentai, būtent susiję su kitomis išimtimis dėl inspekcijų, tyrimų ir audito veiklos tikslų apsaugos, nebuvo išnagrinėti pirmojoje instancijoje, Teisingumo Teismas manė, kad negali priimti sprendimo dėl jų, ir nusprendė grąžinti bylą Bendrajam Teismui.

Kiek tai susiję su Sąjungos teisės taikymu valstybių narių teisinėse sistemose, du sprendimai verti ypatingo dėmesio.

Bylose *Ze Fu Fleischhandel ir Vion Trading* (2011 m. gegužės 5 d. sprendimas, sujungtos bylos C-201/10 ir C-202/10) Teisingumo Teismas nusprendė, kad teisinio saugumo principas iš esmės nedraudžia to, kad saugant Sąjungos finansinius interesus, kaip tai numatyta Reglamente Nr. 2988/95¹¹, ir taikant šio reglamento 3 straipsnio 3 dalį valstybės narės nacionalinės valdžios institucijos ir teismai ginčams dėl neteisėtai pervestų grąžinamųjų eksporto išmokų grąžinimo pagal analogiją taikytų bendrosios nacionalinės teisės nuostatoje įtvirtintą senaties terminą, tačiau su sąlyga, kad toks taikymas, kurį lemia teismų praktika, būtų pakankamai numatomas, o tai patikrinti privalo nacionalinis teismas. Tačiau, anot Teisingumo Teismo, proporcingumo principas draudžia valstybėms narėms pasinaudojant joms Reglamente Nr. 2988/95 3 straipsnio 3 dalyje numatyta galimybe taikyti 30 metų senaties terminą ginčams, susijusiems su neteisėtai gautų grąžinamųjų išmokų grąžinimu. Atsižvelgiant į Sąjungos finansinių interesų apsaugos tikslą, dėl kurio Sąjungos

⁸ 2008 m. rugsėjo 9 d. Pirmosios instancijos teismo sprendimas *My Travel prieš Komisiją* (T-403/05).

⁹ 2005 m. rugsėjo 5 d. Komisijos sprendimas D(2005) 8461 ir 2005 m. spalio 12 d. Komisijos sprendimas D(2005) 9763.

¹⁰ 2001 m. gegužės 30 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 1049/2001 dėl galimybės visuomenei susipažinti su Europos Parlamento, Tarybos ir Komisijos dokumentais (OL L 145, p. 43; 2004 m. specialusis leidimas lietuvių k., 1 sk., 3 t., p. 331).

¹¹ 1995 m. gruodžio 18 d. Tarybos reglamentas (EB, Euratomas) Nr. 2988/95 dėl Europos Bendrijų finansinių interesų apsaugos (OL L 312, p. 1; 2004 m. specialusis leidimas lietuvių k., 1 sk., 1 t., p. 340).

teisės aktų leidėjas manė, jog ketverių ar net trejų metų senaties terminas pats savaime yra pakankamai ilgas, kad nacionalinės valdžios institucijos galėtų patraukti atsakomybės asmenis už pažeidimus, keliančius grėsmę šiems finansiniams interesams ir dėl kurių gali būti imamas tokių priemonių, kaip antai nepagrįstai gautos naudos susigrąžinimas, minėtoms valdžios institucijoms suteikiant 30 metų terminą viršijama tai, kas yra būtina rūpestingai institucijai. Galiausiai, Teisingumo Teismo manymu, į minėto reglamento taikymo sritį patenkančiomis aplinkybėmis teisinio saugumo principas draudžia, kad „ilgesnis“ senaties terminas, kaip jis suprantamas pagal šio reglamento 3 straipsnio 3 dalį, galėtų būti nustatytas teismams sutrumpinus bendrojoje teisėje numatytą senaties terminą tam, kad šio termino taikymas atitiktų proporcingumo principą, nes bet kuriuo atveju tokioms aplinkybėms galima taikyti šio reglamento 3 straipsnio 1 dalies pirmoje pastraipoje numatytą ketverių metų senaties terminą.

Byloje *Lady & Kid A ir kt.* (2011 m. rugsėjo 6 d. sprendimas, byla C-398/09) Teisingumo Teismas nusprendė, kad Sąjungos teisės nuostatos dėl nepagrįstai sumokėtų sumų grąžinimo turi būti aiškinamos taip, kad nepagrįstai sumokėtų sumų grąžinimas gali lemti nepagrįstą praturtėjimą tik tuo atveju, jeigu apmokestinamojo asmens nepagrįstai sumokėtos mokesčio, renkamo valstybėje narėje pažeidžiant Sąjungos teisę, sumos buvo tiesiogiai perkeltos pirkėjui. Iš to jis padarė išvadą, kad pagal Sąjungos teisę draudžiama, kad valstybė narė atsisakytų grąžinti neteisėtą mokesť motyvuodama tuo, kad apmokestinamojo asmens nepagrįstai sumokėtos sumos buvo kompensuotos sutaupius dėl tuo pačiu metu panaikintų kitų mokesčių, nes remiantis Sąjungos teise tokia kompensacija negali būti laikoma nepagrįstu praturtėjimu, kiek tai susiję su šiuo mokesčiu.

Kalbant apie Teisingumo Teismo indėlį nustatant Sąjungos su trečiosiomis valstybėmis sudarytų susitarimų pasekmes, paminėtinos bylos *Unal* (2011 m. rugsėjo 29 d. sprendimas, byla C-187/10) ir *Pehlivan* (2011 m. birželio 16 d. sprendimas, byla C-484/07), kuriose kilo svarbūs klausimai, susiję su tarptautinių susitarimų, visų pirma EEB ir Turkijos asociacijos susitarimo¹², aiškinimu.

Tarptautinių susitarimų klausimu taip pat bus paminėtas Teisingumo Teismo sprendimas dėl Orhuso konvencijos¹³ aiškinimo (2011 m. kovo 8 d. Sprendimas *Lesoochránárske zoskupenie*, C-240/09).

Minėtoje byloje *Unal* Teisingumo Teismas visų pirma nusprendė, kad EEB ir Turkijos asociacijos tarybos sprendimo Nr. 1/80 (toliau – Sprendimas Nr. 1/80) 6 straipsnio 1 dalies pirma įtrauka turi būti aiškinama taip, jog pagal ją neleidžiama kompetentingoms nacionalinėms institucijoms panaikinti darbuotojo turto leidimą gyventi šalyje atgaline data nuo tos dienos, kai nebeliko nacionalinėje teisėje numatyto pagrindo išduoti leidimą gyventi šalyje, jeigu toks darbuotojas nepripažintas kaltu dėl jokių apgaulingų veiksmų ir leidimas panaikinamas pasibaigus šio sprendimo 6 straipsnio 1 dalies pirmoje įtraukoje numatytam teisėto vienerių metų darbo terminui. Teisingumo Teismas manė, kad, pirma, šios nuostatos negalima aiškinti taip, kad valstybei narei leidžiama vienašališkai keisti laipsniškos Turkijos piliečių integracijos į priimančiosios valstybės narės darbo rinką sistemos taikymo sritį. Antra, nepripažinus, kad toks darbuotojas priimančiojoje valstybėje narėje teisėtai dirbo ilgiau nei metus, būtų pažeistas bendras įgytų teisių gerbimo principas, pagal kurį, jei Turkijos pilietis gali teisėtai remtis teisėmis pagal Sprendimo Nr. 1/80 nuostatą, šios teisės nebėra siejamos su tolesniu aplinkybių, lėmusių jų atsiradimą, buvimu, nes tokia sąlyga nėra numatyta šiame sprendime.

¹² 1963 m. gruodžio 23 d. Tarybos sprendimas dėl Europos ekonominės bendrijos ir Turkijos asociacijos susitarimo sudarymo (OL 217, 1964, p. 3685; 2004 m. specialusis leidimas lietuvių k., 11 sk., 11 t., p. 10).

¹³ Žr. 5 išnašą.

Minėtoje byloje *Pehlivan* Teisingumo Teismas padarė išvadą, kad tiek iš Sąjungos teisės viršenybės, tiek iš nuostatos, kaip antai Sprendimo Nr. 1/80 7 straipsnio pirma pastraipa, tiesioginio taikymo matyti, kad valstybės narės vienašališkai negali pakeisti laipsniškos Turkijos piliečių integracijos į priimančios valstybės narės darbo rinką sistemos taikymo srities ir neturi teisės priimti priemonių, kurios kliudytų pasinaudoti pagal EEB-Turkijos asociacijos teisę šiems piliečiams suteikiamu teisiniu statusu. Taigi darbuotojo turko šeimos narys, atitinkantis Sprendimo Nr. 1/80 7 straipsnio pirmoje pastraipoje įtvirtintas sąlygas, netenka pagal šią nuostatą jam pripažįstamų teisių tik dviem atvejais: t. y. kai iš Turkijos imigravusio asmens buvimas priimančiosios valstybės narės teritorijoje dėl jo asmeninio elgesio kelia realią ir rimtą grėsmę viešajai tvarkai, visuomenės saugumui ar visuomenės sveikatai, kaip numatyta to paties sprendimo 14 straipsnio 1 dalyje, arba kai suinteresuotasis asmuo be pateisinamų priežasčių išvyko iš šios valstybės teritorijos ilgam laikui.

Galiausiai minėtoje byloje *Lesoochranárske zoskupenie* Teisingumo Teismas nusprendė, kad Konvencijos dėl teisės gauti informaciją, visuomenės dalyvavimo priimant sprendimus ir teisės kreiptis į teismus aplinkosaugos klausimais (Orhuso konvencija) 9 straipsnio 3 dalis¹⁴ Sąjungos teisėje neveikia tiesiogiai. Tačiau procedūros taisyklės, susijusias su sąlygomis, kurios turi būti tenkinamos, kad būtų galima pateikti administracinį skundą arba pareikšti ieškinį, nacionalinis teismas turi aiškinti kuo labiau atsižvelgdamas tiek į šios konvencijos 9 straipsnio 3 dalies tikslus, tiek į tikslą užtikrinti veiksmingą teisminę Sąjungos teise suteikiamų teisių apsaugą, kad aplinkos apsaugos organizacija turėtų galimybę teisme ginčyti sprendimą, priimtą pasibaigus administracinei procedūrai, kuri gali pažeisti Sąjungos aplinkos teisę. Nesant šią sritį reguliuojančių Sąjungos teisės normų, kiekviena valstybė narė savo nacionalinės teisės sistemoje turi nustatyti ieškinių, skirtų iš Sąjungos teisės kylančių asmenų teisių apsaugai užtikrinti, pareiškimo procesines taisykles, nes valstybės narės kiekvienu atveju privalo užtikrinti veiksmingą šių teisių apsaugą. Todėl ieškinių, skirtų užtikrinti iš Sąjungos teisės kylančių asmenų teisių apsaugą, procesinės taisyklės negali būti nepalankesnės, nei taikomos panašioms nacionaline teise grindžiamiems ieškiniams (lygiavertiškumo principas), ir dėl jų naudojimas Sąjungos teisėje nustatytais teisėmis neturi tapti praktiškai neįmanomas arba pernelyg sudėtingas (veiksmingumo principas).

Sąjungos pilietybės ir su ja susijusių teisių potencialas toli gražu nėra atskleistas iki galo.

Byloje *Ruiz Zambrano* (2011 m. kovo 8 d. sprendimas, byla C-34/09) Teisingumo Teismas išsakė savo poziciją opiu klausimu, ar sutarties nuostatos dėl Sąjungos pilietybės suteikia tėvui, trečiosios valstybės piliečiui, kuris išlaiko savo nepilnamečius vaikus, Sąjungos piliečius, teisę gyventi ir dirbti valstybėje narėje, kurios pilietybę jo vaikai turi, kurioje jie gyvena ir iš kurios nebuvo išvykę nuo pat gimimo. Teisingumo Teismas nusprendė, kad pagal SESV 20 straipsnį valstybei narei draudžiama, viena vertus, atsisakyti leisti trečiosios valstybės piliečiui, išlaikančiam savo mažamečius vaikus, Sąjungos piliečius, gyventi valstybėje narėje, kurioje gyvena jo vaikai ir kurios pilietybę jie turi, ir, antra vertus, atsisakyti šiam trečiosios valstybės piliečiui išduoti darbo leidimą, nes tokiais sprendimais iš minėtų vaikų būtų atimta teisė veiksmingai naudotis su jų, kaip Sąjungos piliečių, statusu susijusiomis pagrindinėmis teisėmis. Sąjungos pilietybė yra pagrindinis valstybių narių piliečių statusas. Dėl tokio atsisakymo leisti gyventi šalyje minėti vaikai, Sąjungos piliečiai, privalėtų išvykti iš Sąjungos teritorijos kartu su tėvais. Analogiškai, jei tokiam asmeniui nebūtų išduotas darbo leidimas, jam kiltų grėsmė netekti lėšų savo ir šeimos išlaidoms padengti, o tai irgi reikštų, kad jo

¹⁴ „Be to, ir nepažeidžiant 1 ir 2 dalyse minimų pakartotinio nagrinėjimo [peržiūros] procedūrų, kiekviena Šalis užtikrina, kad visuomenės atstovai, atitinkantys nacionaliniuose įstatymuose numatytus kriterijus, jeigu tokie yra, galėtų administracine arba teismo tvarka kreiptis dėl privačių asmenų arba valstybės institucijų, pažeidžiančių nacionalinių įstatymų nuostatas, susijusias su aplinkosauga, veiksmų arba neveikimo užginčijimo.“

vaikai, Sąjungos piliečiai, privalėtų išvykti iš jos teritorijos. Tokiomis aplinkybėmis šie Sąjungos piliečiai iš tikrųjų negalėtų naudotis tuo, kas sudaro Sąjungos piliečio statusu suteikiamų teisių esmę.

Byloje *McCarthy* (2011 m. gegužės 5 d. sprendimas, byla C-434/09) Teisingumo Teismas galėjo įvertinti, ar nuostatos dėl Sąjungos pilietybės yra taikomos Sąjungos piliečiui, kuris niekada nepasinaudojo teise laisvai judėti, visą laiką gyveno savo pilietybės valstybėje narėje ir kuris taip pat turi kitos valstybės narės pilietybę. Pirmiausia Teisingumo Teismas nusprendė, kad Direktyvos 2004/38 dėl laisvės judėti ir apsigyventi¹⁵ 3 straipsnio 1 dalis netaikoma šiam Sąjungos piliečiui. Šiai išvadai negali daryti įtakos tai, kad minėtas pilietis taip pat turi valstybės narės, kurioje jis negyvena, pilietybę. Tai, kad Sąjungos pilietis turi daugiau nei vienos valstybės narės pilietybę, nereiškia, kad jis pasinaudojo teise laisvai judėti. Antra, Teisingumo Teismas padarė išvadą, kad SESV 21 straipsnis netaikomas Sąjungos piliečiui, kuris niekada nepasinaudojo teise laisvai judėti, visą laiką gyveno savo pilietybės valstybėje narėje ir kuris taip pat turi kitos valstybės narės pilietybę, tiek, kiek šio piliečio situacija nėra susijusi su valstybės narės priemonių, kuriomis iš jo atimama galimybė veiksmingai naudotis tuo, kas sudaro Sąjungos piliečio statusu suteikiamų teisių esmę, ar kliudoma pasinaudoti teise laisvai judėti ir gyventi valstybių narių teritorijoje, taikymu. Vien aplinkybės, kad asmuo, be savo gyvenamosios vietos valstybės pilietybės, turi ir kitos valstybės narės pilietybę, nepakanka, kad būtų pripažinta, jog suinteresuotojo asmens situacija patenka į SESV 21 straipsnio taikymo sritį, nes ši situacija neturi jokios sąsajos su kuria nors iš Sąjungos teisėje numatytų situacijų ir visi svarbūs šios situacijos elementai yra apriboti viena valstybe nare.

Byloje *Dereci ir kt.* (2011 m. lapkričio 15 d. sprendimas, byla C-256/11) kilo klausimas, ar pagal nuostatas dėl Sąjungos pilietybės trečiosios valstybės piliečiui leidžiama apsigyventi valstybės narės teritorijoje, kai jis siekia gyventi kartu su savo šeimos nariu, kuris yra Sąjungos pilietis, gyvena šioje savo pilietybės valstybėje narėje, niekada nepasinaudojo teise laisvai judėti ir nėra šio kitos valstybės piliečio išlaikytinis. Teisingumo Teismas nusprendė, kad Sąjungos teise, visų pirma su Sąjungos pilietybe susijusiomis jos nuostatomis, valstybei narei nedraudžiama neleisti trečiosios valstybės piliečiui apsigyventi jos teritorijoje, nors jis siekia gyventi kartu su šeimos nariu, kuris yra Sąjungos pilietis, gyvena šioje savo pilietybės valstybėje narėje ir niekada nepasinaudojo teise laisvai judėti, jei šis atsisakymas iš atitinkamo Sąjungos piliečio neatima galimybės veiksmingai naudotis tuo, kas sudaro Sąjungos piliečio statusu suteikiamų teisių esmę, o tai turi patikrinti nacionalinis teismas. Šiuo klausimu kriterijus dėl atimtos galimybės naudotis tuo, kas sudaro Sąjungos piliečio statusu suteikiamų teisių esmę, yra susijęs su situacijomis, kuriose atsidūręs Sąjungos pilietis faktiškai privalės išvykti ne tik iš savo pilietybės valstybės narės teritorijos, bet ir apskritai iš Sąjungos teritorijos. Taigi vienintelės aplinkybės, kad valstybės narės pilietis dėl ekonominių sumetimų arba norėdamas turėti neišskirtą šeimą Sąjungos teritorijoje pageidauja, kad jo šeimos nariai, kurie neturi vienos iš valstybių narių pilietybės, gyventų su juo Sąjungos teritorijoje, savaime dar nepakanka nuspręsti, kad, nepripažinus tokios teisės, Sąjungos pilietis būtų priverstas palikti Sąjungos teritoriją.

Byloje *Aladzhov* (2011 m. lapkričio 17 d. sprendimas, byla C-434/10) Teisingumo Teismas išaiškino Direktyvos 2004/38¹⁶ 27 straipsnio 1 ir 2 dalis. Jis nusprendė, kad Sąjungos teisė nedraudžia valstybės narės teisės nuostatos, kuria administracinės valdžios institucijai leidžiama uždrausti tos valstybės piliečiui išvykti iš jos dėl to, kad bendrovė, kurios vienas iš vadovų jis yra, nesumokėjo

¹⁵ 2004 m. balandžio 29 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2004/38/EB dėl Sąjungos piliečių ir jų šeimos narių teisės laisvai judėti ir gyventi valstybių narių teritorijoje, iš dalies keičianti Reglamentą (EEB) Nr. 1612/68 ir panaikinanti Direktyvas 64/221/EEB, 68/360/EEB, 72/194/EEB, 73/148/EEB, 75/34/EEB, 75/35/EEB, 90/364/EEB, 90/365/EEB ir 93/96/EEB (OL L 158, p. 77; 2004 m. specialusis leidimas lietuvių k., 5 sk., 5 t., p. 46).

¹⁶ Žr. 15 išnašą.

mokestinės skolos, tačiau tik su dviem sąlygomis: priemone turi būti siekiama tam tikromis ypatingomis aplinkybėmis, kurias gali lemti, pavyzdžiui, skolos pobūdis ar dydis, pašalinti realų, esamą ir pakankamai rimtą pavojų pagrindiniam visuomenės interesui ir ja turi būti siekiama ne tik ekonominių tikslų. Nacionalinis teismas turi išsiaiškinti, ar abi šios sąlygos yra tenkinamos. Viena vertus, iš principo negalima atmesti to, kad mokestinių skolų negrąžinimas gali būti susijęs su viešosios tvarkos reikalavimais. Kita vertus, kadangi susigrąžinant skolas valstybei, ypač mokestines, siekiama užtikrinti valstybės narės veiksmų, kuriuos ji pasirenka savo nuožiūra ir toks pasirinkimas atspindi jos bendrą ekonominę ir socialinę politiką, finansavimą, priemonės, kurių imasi valdžios institucijos, siekdamos užtikrinti skolų grąžinimą, iš principo negali būti laikomos priimtomis vien dėl ekonominių tikslų, kaip tai suprantama pagal Direktyvos 2004/38 27 straipsnio 1 dalį. Taip pat, pasak Teisingumo Teismo, net jei draudimas išvykti iš šalies teritorijos buvo priimtas laikantis Direktyvos 2004/38 27 straipsnio 1 dalyje numatytų sąlygų, šio straipsnio 2 dalyje nustatytos sąlygos draudžia tokią priemonę, jeigu ji yra grindžiama tik bendrovės, kurios vienas iš vadovų yra suinteresuotasis asmuo, mokestine skola ir tik minėtomis asmens pareigomis, visiškai nevertinant asmeninio suinteresuotojo asmens elgesio ir neužsimenant apie kokį nors pavojų, kurį jis keltų viešajai tvarkai, ir jeigu draudimas išvykti iš šalies teritorijos nėra tinkamas užtikrinti juo siekiamo tikslo įgyvendinimą ir viršija tai, kas būtina jį pasiekti. Prašymą priimti prejudicinį sprendimą patekęs teismas taip pat turi įvertinti, ar taip yra jo nagrinėjamos bylos atveju.

Byloje *Runevič-Vardyn ir Wardyn* (2011 m. gegužės 12 d. sprendimas, byla C-391/09) Teisingumo Teismas galėjo išsakyti savo poziciją dėl Sąjungos piliečių vardų ir pavardžių rašymo valstybės narės civilinės būklės aktų įrašuose taisyklių. Teisingumo Teismas pirmiausia nusprendė, kad SESV 21 straipsniu nedraudžiama kompetentingoms valstybės narės valdžios institucijoms taikant nacionalinės teisės aktus, pagal kuriuos asmens vardai ir pavardės tos valstybės civilinės būklės aktų įrašuose gali būti rašomi tik laikantis valstybinės kalbos rašybos taisyklių, atsisakyti pakeisti gimimo ir santuokos liudijimuose vieno iš savo piliečių vardą ir pavardę pagal kitos valstybės narės rašybos taisykles. Tai, kad asmens vardas ir pavardė jo kilmės valstybės narės civilinės būklės aktų įrašuose negali būti pakeisti ir gali būti užrašyti tik tos valstybės narės kalbos rašmenimis, negali būti laikoma mažiau palankiu vertinimu nei tas, kuris jam taikomas prieš pasinaudojant Sutarties teikiamomis galimybėmis laisvo asmenų judėjimo srityje, taigi negali atgrasinti jo nuo noro pasinaudoti SESV 21 straipsniu pripažįstamomis judėjimo teisėmis. Toliau, pasak Teisingumo Teismo, SESV 21 straipsniu nedraudžiama kompetentingoms valstybės narės valdžios institucijoms, taikant minėtus nacionalinės teisės aktus, atsisakyti pakeisti bendrą Sąjungos piliečių sutuoktinių pavardę, kuri įrašyta vieno iš šių piliečių kilmės valstybės narės išduotuose civilinės būklės aktų liudijimuose, laikantis tos valstybės rašybos taisyklių su sąlyga, kad atsisakymas šiems Sąjungos piliečiams nesukelia rimtų administracinių, profesinių ir asmeninių nepatogumų, o tai turi nustatyti nacionalinis teismas. Jei atsisakymas sukelia tokių nepatogumų, nacionalinis teismas taip pat turi patikrinti, ar toks atsisakymas yra būtinas siekiant apsaugoti nacionalinės teisės aktais ginamus interesus ir yra proporcingas teisėtai siekiamam tikslui. Galiausiai Teisingumo Teismas nurodė, kad SESV 21 straipsniu nedraudžiama toms pačioms valdžios institucijoms taikant tokius nacionalinės teisės aktus atsisakyti pakeisti Sąjungos piliečio, turinčio kitos valstybės narės pilietybę, santuokos liudijimą taip, kad jo vardai liudijime būtų užrašyti su diakritiniais ženklais, kurie naudojami jo kilmės valstybės narės išduotuose civilinės būklės aktų liudijimuose, ir laikantis tos valstybės narės valstybinės kalbos rašybos taisyklių.

Po Sprendimo *Lassal*¹⁷ Teisingumo Teismas vėl aiškino Direktyvos 2004/38¹⁸ 16 straipsnį byloje *Dias* (2011 m. liepos 21 d. sprendimas, byla C-325/09), kurią jam perdavė tas pats prašymą

¹⁷ 2010 m. spalio 7 d. Sprendimas *Lassal*, C-162/09. Žr. 2011 m. Metinį pranešimą, p. 17;

¹⁸ Žr. 15 išnašą.

priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas. Teisingumo Teismas nusprendė, kad Direktyvos 2004/38 16 straipsnio 1 ir 4 dalis reikia aiškinti taip, kad iki šios direktyvos perkėlimo datos, t. y. iki 2006 m. balandžio 30 d., pasibaigę gyvenimo šalyje laikotarpiai, pagrįsti vien pagal Direktyvą 68/360¹⁹ teisėtai išduotu leidimu gyventi šalyje, neįvykdžius sąlygų, kuriomis įgyjama bet kokia teisė gyventi šalyje, negali būti laikomi teisėtai išgyventais tam, kad būtų įgyta nuolatinio gyvenimo šalyje teisė pagal Direktyvos 2004/38 16 straipsnio 1 dalį, ir kad po penkerių metų ištisinio legalaus gyvenimo šalyje laikotarpio, pasibaigusio iki 2006 m. balandžio 30 d., iki tos dienos pasibaigę trumpesni nei dvejų metų iš eilės gyvenimo šalyje laikotarpiai, pagrįsti vien pagal Direktyvą 68/360 teisėtai išduotu leidimu gyventi šalyje, neįvykdžius sąlygų, kuriomis įgyjama teisė gyventi šalyje, neturi įtakos nuolatinio gyvenimo šalyje teisei įgyti pagal Direktyvos 2004/38 16 straipsnio 1 dalį. Iš tiesų, nors Direktyvos 2004/38 16 straipsnio 4 dalyje nurodomos tik išvykos iš priimančiosios valstybės narės, piliečio, kuris, teisėtai išgyvenęs šalyje ištisinį penkerių metų laikotarpį, paskui nusprendžia likti šioje valstybėje narėje neturėdamas teisės gyventi šalyje, atveju taip pat kyla klausimas dėl jo ir šios valstybės narės integracinio ryšio. Šiuo klausimu integracija, kuri yra Direktyvos 2004/38 16 straipsnio 1 dalyje numatytos nuolatinio gyvenimo šalyje teisės įgijimo pagrindas, pagrįsta ne vien teritorijos ir laiko aspektais, bet ir ją kokybiškai apibūdinančiais aspektais, susijusiais su integracijos priimančiojoje valstybėje narėje laipsniu.

Galiausiai byloje *Stewart* (2011 m. liepos 21 d. sprendimas, byla C-503/09), susijusioje su trumpalaikę jaunų neįgaliųjų nedarbingumo išmoka, Teisingumo Teismas nagrinėjo šios išmokos skyrimo sąlygas, kuriomis reikalaujama ne tik pareiškėjo buvimo valstybės narės teritorijoje paraiškos pateikimo momentu, bet ir ankstesnio jo buvimo šios valstybės narės teritorijoje. Anot Teisingumo Teismo, pagal SESV 21 straipsnio 1 dalį draudžiama, kad valstybė narė, nusprendusi skirti trumpalaikę jaunų neįgaliųjų nedarbingumo išmoką, keltų pareiškėjo ankstesnio buvimo jos teritorijoje reikalavimą, neatsižvelgusi į jokių kitų veiksnius, galinčius įrodyti realaus ryšio tarp pareiškėjo ir šios valstybės narės buvimą, ir pareiškėjo buvimo jos teritorijoje paraiškos pateikimo momentu reikalavimą.

Laisvas prekių judėjimas

Nors šioje srityje teismo praktika akivaizdžiai nėra tokia gausi, kokia ji buvo kelis praėjusius dešimtmečius, pradėtų bylų skaičius lieka didelis.

Pavyzdžiui, byloje *Francesco Guarnieri & Cie* (2011 m. balandžio 7 d. sprendimas, byla C-291/09) dėl prekybos ginčo tarp Monako ir Belgijos bendrovių Teisingumo Teismas nusprendė, pirma, kad Monako kilmės prekės turi būti taikomos Sutarties nuostatos, susijusios su laisvu prekių judėjimu. Pagal Reglamento Nr. 2913/92²⁰, nustatančio Bendrijos muitinės kodeksą, 3 straipsnio 2 dalies b punktą Monako Kunigaikštystės teritorija laikoma Sąjungos muitų teritorijos dalimi. Kadangi dėl to prekyboje tarp Monako ir valstybių narių negali būti taikomi jokie muitai arba jiems lygiavertis poveikio mokesčiai, Monako kilmės prekės, kurios tiesiogiai eksportuojamos į valstybę narę, turėtų būti taikomas toks pats režimas kaip ir minėtų valstybių kilmės prekės. Antra, Teisingumo Teismas išnagrinėjo klausimą, ar valstybės narės nuostata, pagal kurią visi užsieniečiai, pavyzdžiui, Monako piliečiai, įpareigojami sumokėti *cautio judicatum solvi*, jei nori pareikšti ieškinį šios valstybės narės piliečiui, nors toks reikalavimas nenustatytas šios valstybės piliečiams, yra laisvo prekių judėjimo kliūtis pagal SESV 34 straipsnį. Teisingumo Teismas neigiamai atsakė į šį klausimą. Anot

¹⁹ 1968 m. spalio 15 d. Tarybos direktyva dėl valstybių narių darbuotojų bei jų šeimų judėjimo ir teisės apsigyventi Bendrijoje apribojimų panaikinimo (OL L 257, p. 13; 2004 m. specialusis leidimas lietuvių k., 5 sk., 1 t., p. 27).

²⁰ 1992 m. spalio 12 d. Tarybos reglamentas (EEB) Nr. 2913/92, nustatantis Bendrijos muitinės kodeksą (OL L 302, p. 1; 2004 m. specialusis leidimas lietuvių k., 2 sk., 4 sk., p. 307).

jo, aišku, kad dėl šios priemonės ketinantiems pareikšti ieškinį ūkio subjektams taikoma kitokia procedūra atsižvelgiant į tai, ar jie turi atitinkamos valstybės narės pilietybę. Vis dėlto aplinkybė, kad dėl šios priemonės kitų valstybių narių piliečiai nesirūpina parduoti prekių minėtoje valstybėje narėje įsteigtiems ir jos pilietybę turintiems pirkėjams, yra pernelyg neapibrėžta ir netiesioginė, kad tokia nacionalinė priemonė galėtų būti laikoma valstybių narių tarpusavio prekybos kliūtimi, todėl negalima pripažinti, jog įrodytas priežastinis ryšys tarp galimo valstybių narių tarpusavio prekybos sumažėjimo ir nagrinėjamo skirtingo vertinimo.

Taip pat paminėtinas kitas su laisvu prekių judėjimu susijęs sprendimas. Tai byla *Komisija prieš Austriją* (2011 m. gruodžio 21 d. sprendimas, byla C-28/09); joje buvo nagrinėjamas nacionalinės teisės aktas, kuriuo sunkesniems nei 7,5 t sunkvežimiams, vežantiems tam tikrus krovinius, buvo uždrausta važiuoti labai svarbia greitkelio atkarpa, esančia viena iš pagrindinių antžeminių susisiekimo arterijų tarp tam tikrų valstybių narių. Anot Teisingumo Teismo, valstybė narė, kuri siekia užtikrinti aplinkos oro kokybę atitinkamoje zonoje, priėmusi tokį teisės aktą remdamasi Direktyvos 96/62 dėl aplinkos oro kokybės vertinimo ir valdymo²¹ 8 straipsnio 3 dalimi, siejama su Direktyva 1999/30 dėl sieros dioksido, azoto dioksido, azoto oksidų, kietųjų dalelių ir švino ribinių verčių aplinkos ore²², neįvykdė įsipareigojimų pagal EB 28 ir 29 straipsnius. Teisingumo Teismas konstatavo, kad tiek, kiek tokiu draudimu atitinkamos įmonės verčiamos ieškoti rentabilių alternatyvų numatytiems kroviniams vežti, jis sudaro laisvo prekių judėjimo kliūčių ir laikytinas kiekybiniais apribojimams lygiaverčio poveikio priemone, nesuderinama su įsipareigojimais pagal EB 28 ir 29 straipsnius, jeigu ji nėra objektyviai pateisinama. Teisingumo Teismo nuomone, nors imperatyvūs aplinkos apsaugos, kuri iš esmės apima ir sveikatos apsaugą, reikalavimai gali pateisinti nacionalines priemones, galinčias sudaryti prekybos kliūčių Bendrijos viduje, jeigu šios priemonės yra tinkamos užtikrinti šio tikslo įgyvendinimą ir neviršija to, kas būtina jam pasiekti, nurodyto draudimo negalima pateisinti šiuo pagrindu, nes nebuvo įrodyta, kad siekiamo tikslo nebuvo galima pasiekti judėjimo laisvę mažiau ribojančiomis priemonėmis, kaip antai tam tikrų klasių sunkiasvorėms kroviniams transporto priemonėms taikomo eismo draudimo išplėtimu įtraukiant kitų klasių sunkiasvorės krovinės transporto priemonės arba kintamo greičio ribojimo pakeitimu nuolatiniu greičio ribojimu iki 100 km/h.

Laisvas asmenų, paslaugų ir kapitalo judėjimas

Šiais metais Teisingumo Teismas priėmė daug sprendimų įsisteigimo laisvės, laisvės teikti paslaugas, laisvo darbuotojų ir kapitalo judėjimo srityje. Dėl aiškumo pasirinkti sprendimai pateikiami sugrupuoti, atsižvelgiant į juose nagrinėjamą laisvę, paskui prireikus – į atitinkamos veiklos sritį.

Įsisteigimo laisvės srityje Teisingumo Teismas keliose tarpusavyje susijusiose bylose išsakė poziciją dėl veiklos, susijusios su viešosios valdžios funkcijų vykdymu, sąvokos ir SESV 49 straipsnio (buvęs EB 43 straipsnis) nuostatų netaikymo notaro profesijai. Gavęs šešioms valstybėms narėms, kurių nacionalinės teisės aktais tik jų piliečiams buvo leidžiama verstis notaro profesija, pareikštus ieškinius dėl įsipareigojimų neįvykdymo, Teisingumo Teismas sprendimuose *Komisija prieš Belgiją* (2011 m. gegužės 24 d. sprendimas, byla C-47/08), *Komisija prieš Prancūziją* (2011 m. gegužės 24 d. sprendimas, byla C-50/08), *Komisija prieš Liuksemburgą* (2011 m. gegužės 24 d. sprendimas, byla C-51/08), *Komisija prieš Austriją* (2011 m. gegužės 24 d. sprendimas, byla C-53/08), *Komisija*

²¹ 1996 m. rugsėjo 27 d. Tarybos direktyva 96/62/EB dėl aplinkos oro kokybės vertinimo ir valdymo (OL L 296, p. 55; 2004 m. specialusis leidimas lietuvių k., 15 sk., 3 t., p. 95).

²² 1999 m. balandžio 22 d. Tarybos direktyva 1999/30/EB dėl sieros dioksido, azoto dioksido, azoto oksidų, kietųjų dalelių ir švino ribinių verčių aplinkos ore (OL L 163, p. 41; 2004 m. specialusis leidimas lietuvių k., 15 sk., 4 t., p. 164).

prieš Vokietiją (2011 m. gegužės 24 d. sprendimas, byla C-54/08) ir Komisija prieš Graikiją (2011 m. gegužės 24 d. sprendimas, byla C-61/08) nusprendė, kad EB 45 straipsnio pirma pastraipa yra nuo pagrindinės įsisteigimo laisvės taisyklės leidžianti nukrypti nuostata, kurią reikia aiškinti taip, kad jos taikymo sritis turi būti apribota tuo, kas griežtai būtina siekiant apsaugoti interesus, kuriuos remiantis šia nuostata leidžiama saugoti valstybėms narėms. Be to, ši leidžianti nukrypti nuostata turi būti taikoma tik veiklai, kuri savaime reiškia tiesioginį ir konkretų dalyvavimą vykdant viešosios valdžios funkcijas. Dėl notarams priskirtų funkcijų Teisingumo Teismas toliau patikslino, kad siekiant įvertinti, ar šios funkcijos yra tiesioginis ir konkretus dalyvavimas vykdant viešosios valdžios funkcijas, reikia atsižvelgti į jų vykdomos veiklos pobūdį. Šiuo klausimu Teisingumo Teismas konstatavo, kad atitinkamose valstybėse narėse notarų vykdomomis įvairiomis funkcijomis tiesiogiai ir konkrečiai nedalyvaujama vykdant viešosios valdžios funkcijas, kaip tai suprantama pagal EB 45 straipsnio pirmą pastraipą (dabar SESV 51 straipsnio pirma pastraipa), nepaisant jų dokumentams priskiriamų svarbių teisinių pasekmių, nes šalių valia, teismo kontrolė ar sprendimas turi ypatingą reikšmę. Teisingumo Teismas taip pat pažymėjo, kad, neperžengdami savo atitinkamos teritorinės kompetencijos ribų, notariai savo profesija verčiasi konkurencijos sąlygomis, o tai nebūdinga viešosios valdžios funkcijų vykdymui. Taip pat jie tiesiogiai ir asmeniškai savo klientams atsako už žalą, atsiradusią dėl bet kokios jiems vykdant veiklą padarytos klaidos, skirtingai nuo viešosios valdžios institucijų, už kurių klaidas atsakomybę prisiima valstybė. Šiuo pagrindu Teisingumo Teismas padarė išvadą, kad kiekviena iš apskųstų valstybių narių neįvykdė įsipareigojimų pagal EB 43 straipsnį (dabar SESV 49 straipsnis), nes pagal kiekvienos jų teisės sistemą notarams priskirtos funkcijos nėra susijusios su viešosios valdžios funkcijų vykdymu, kaip tai suprantama pagal EB 45 straipsnio pirmą pastraipą (dabar SESV 51 straipsnio pirma pastraipa).

Įsisteigimo laisvės srityje Teisingumo Teismas taip pat patikslino savo praktiką dėl apribojimų, taikomų perkeltiant bendrovės buveinę į kitą valstybę narę nei ta, kurioje bendrovė buvo įsteigta.

Byloje *National Grid Indus* (2011 m. lapkričio 29 d. sprendimas, byla C-371/10) Teisingumo Teismas nusprendė, kad SESV 49 straipsnis nedraudžia valstybės narės teisės aktų, pagal kuriuos mokesčio už bendrovės turto latentinį vertės padidėjimą suma nustatoma galutinai – neatsižvelgiant į turto vertės sumažėjimą ar padidėjimą, kurie gali atsirasti vėliau – tuomet, kai bendrovė dėl savo faktinės administracijos buveinės perkėlimo į kitą valstybę narę nustoja gauti apmokestinamojo pelno pirmojoje valstybėje narėje. Šiuo atžvilgiu neturi reikšmės tai, kad apmokestintas latentinis turto vertės padidėjimas, susijęs su pelnu dėl valiutos kurso, negali būti parodytas priimančiojoje valstybėje narėje, atsižvelgiant į jos galiojančią mokesčių sistemą. Anot Teisingumo Teismo, toks reglamentavimas atitinka proporcingumo principą, atsižvelgiant į tikslą nustatyti mokestį už kilmės valstybėje narėje atsiradusį turto vertės padidėjimą šios valstybės narės mokestinės kompetencijos srityje. Tai, kad kilmės valstybė narė, siekdama apsaugoti naudojimąsi mokestine kompetencija, nustato mokestį, mokėtiną už jos teritorijoje tuo momentu, kai ji nustoja turėti mokestinę kompetenciją susijusios bendrovės atžvilgiu, šioje byloje – šios bendrovės faktinės administracijos buveinės perkėlimo į kitą valstybę narę momentu, atsiradusį latentinį turto padidėjimą, yra proporcinga. Tačiau, Teisingumo Teismo nuomone, pagal SESV 49 straipsnį draudžiama valstybės narės teisės aktus, kuriais reikalaujama mokestį už bendrovės, perkeliančios savo faktinę administracijos buveinę į kitą valstybę narę, turto dalių latentinį vertės padidėjimą sumokėti nedelsiant šio perkėlimo momentu. Teisingumo Teismas nurodė, kad teisės aktai, leidžiantys bendrovei, kuri perkelia savo faktinę administracijos buveinę į kitą valstybę narę, pasirinkti, pirma, mokesčio sumokėjimą nedelsiant, kuris yra nepalankus šiai bendrovei biudžeto srityje, bet nesukuria vėlesnių administracinių pareigų, arba, antra, atidėtą šio mokesčio sumos sumokėjimą, prireikus su palūkanomis pagal taikytinus nacionalinės teisės aktus, kuris neišvengiamai sukelia susijusiai bendrovei administracinę naštą dėl perkeltito turto kontrolės, yra priemonė, kuri, ne tik tinka užtikrinti subalansuotą apmokestinimo kompetencijos paskirstymą tarp valstybių narių, bet ir mažiau kenkia įsisteigimo laisvei, nei reikalavimas sumokėti mokestį nedelsiant.

Sutarties nuostatas dėl įsisteigimo laisvės ir laisvės teikti paslaugas Teisingumo Teismas taip pat aiškino advokatų honorarų dydžio nustatymo srityje.

Byloje *Komisija prieš Italiją* (2011 m. kovo 29 d. sprendimas, byla C-565/08) Komisija kaltino Italijos Respubliką tuo, kad ši numatė nuostatas, kuriomis advokatai įpareigojami neviršyti maksimalių tarifų, ir taip pažeidė EB 43 ir 49 straipsnius (dabar SESV 49 ir 56 straipsniai). Teisingumo Teismas atmetė Komisijos argumentus ir padarė išvadą, kad Italija nepažeidė įsipareigojimų pagal EB 43 straipsnį (dabar SESV 49 straipsnis) ir EB 49 straipsnį (dabar SESV 56 straipsnis), nes nagrinėjami teisės aktai nebuvo sukurti taip, kad sudarytų kliūtis normalios ir veiksmingos konkurencijos sąlygomis patekti į Italijos nagrinėjamų paslaugų rinką. Anot Teisingumo Teismo, tai pasakytina apie sistemą, kuriai būdingas lankstumas, leidžiantis mokėti teisingą atlygį už advokatų teikiamas bet kokio tipo paslaugas, nes tam tikromis sąlygomis galima viršyti maksimalias honorarų dydžių ribas jas padidinant du, keturis kartus ar netgi daugiau, taip pat, kai tam tikrose situacijose advokatai su klientu gali sudaryti specialų susitarimą dėl honorarų dydžio. Teisingumo Teismas patikslino, kad apribojimo, kaip tai suprantama pagal Sutartį, egzistavimo negalima kildinti vien iš to fakto, kad apskaičiuodami savo honorarus už priimančiojoje valstybėje narėje teikiamas paslaugas kitose valstybėse narėse nei priimančioji valstybė narė įsisteigę advokatai turi prisitaikyti prie šioje valstybėje narėje taikomų normų, tačiau jis turi būti grindžiamas aplinkybe, kad tokia sistema iš kitų valstybių narių advokatų atimama galimybė patekti į priimančiosios valstybės narės rinką.

Kiek tai susiję su laisve teikti paslaugas, Teisingumo Teismas priėmė kelis svarbius sprendimus labai įvairiose srityse, kaip antai televizijos transliavimo paslaugos, azartiniai lošimai, teismo ekspertų vykdoma veikla, visuomenės sveikata ir komerciniai pranešimai. Šiuose sprendimuose Teisingumo Teismui teko arba taikyti Sutartyje įtvirtintą laisvės teikti paslaugas principą, arba aiškinti direktyvą, kuria siekiama įgyvendinti šį principą konkrečioje srityje.

Iš su SESV 56 straipsniu susijusių sprendimų pirmiausia reikia paminėti Sprendimą *Football Association Premier League ir kt.* (2011 m. spalio 4 d. sprendimas, sujungtos bylos C-403/08 ir C-429/08), kuriame nagrinėta tam tikriems transliuotojams teritoriniu pagrindu suteikta išimtinė teisė tiesiogiai transliuoti futbolo rungtynes ir kai kurių kavinių-restoranų savininkų veiksmams siekiant apeiti šį išimtinį pobūdį, naudojant užsienio dekodavimus. Anot Teisingumo Teismo, SESV 56 straipsniu draudžiami valstybės narės teisės aktai, pagal kuriuos užsienio dekodavimo priemonių, leidžiančių naudotis užkoduota kitos valstybės narės kilmės palydovinio transliavimo, kurį sudaro šios pirmosios valstybės teisės aktais saugomi objektai, paslauga, importas, pardavimas ir naudojimas šioje valstybėje yra neteisėtas. Kalbant konkrečiai, toks apribojimas negali būti pateisintas intelektinės nuosavybės teisių apsaugos tikslu. Teisingumo Teismas pripažino, kad sporto rungtynės, kaip tokios, be abejo, yra unikalios ir todėl originalios, o tai leidžia jas laikyti objektais, kurie yra verti apsaugos, panašios į kūrinių apsaugą. Tačiau kadangi atitinkamos intelektinės nuosavybės konkretų objektą sudarančių teisių apsauga nagrinėjamų teisių turėtojams garantuoja tik tinkamą, o ne kuo didesnę atlyginimą už saugomų objektų naudojimą, ši apsauga užtikrinama, nes palydovinės transliacijos priėmimas galimas tik turint dekodavimo priemonę, todėl labai tiksliai galima nustatyti bendrą skaičių žiūrovų, kurie sudaro atitinkamos programos faktinę ir potencialią žiūrovų auditoriją, taigi – žiūrovus, kurie gyvena ir transliavimo valstybės narės viduje, ir už jos ribų. Be to, transliuotojų mokamas priedas už teritorinio išimtinumo teisių įsigijimą gali lemti dirbtinį kainų skirtumą tarp padalytų nacionalinių rinkų. Teisingumo Teismas mano, kad toks rinkų padalijimas ir toks dirbtinis kainų skirtumas nesuderinami su pagrindiniu Sutarties tikslu – įgyvendinti vidaus rinką.

Toliau bus apžvelgtas Sprendimas *Dickinger ir Ömer* (2011 m. rugsėjo 15 d. sprendimas, byla C-347/09), kuriame patvirtinta ir patikslinta Teisingumo Teismo praktika azartinių lošimų

organizavimo monopolijos srityje. Teisingumo Teismas priminė, kad nors azartinių lošimų monopolija yra laisvės teikti paslaugas apribojimas, jis gali būti pateisinamas privalomojo bendrojo intereso pagrindais, kaip antai siekiu užtikrinti ypač aukštą vartotojų apsaugos lygį, o tai turi patikrinti nacionalinis teismas. Konkrečiai dėl monopolijos turėtojo galimybės vykdyti ekspansinę verslo politiką Teisingumo Teismas patikslino, jog tam, kad būtų suderinami su tikslu kovoti su nusikalstamumu ir su tikslu sumažinti galimybes lošti, nacionalinės teisės aktai, kuriais sukurama azartinių lošimų monopolija, leidžianti monopolijos turėtojui vykdyti ekspansinę politiką, turi, pirma, būti grindžiami išvada, kad su lošimais susijusi nusikalstama veikla ir sukčiavimas, taip pat priklausomybė nuo lošimų atitinkamos valstybės narės teritorijoje yra problema, kurią galėtų išspręsti licencijuotos ir reglamentuotos veiklos išplėtimas, ir, antra, leisti vykdyti tik saikingą reklamos veiklą, griežtai apribotą tuo, kas būtina, norint nukreipti vartotojus rinktis kontroliuojamus lošimo tinklus. Norint pasiekti šį nukreipimo į kontroliuojamus tinklus tikslą, leidimą vykdyti veiklą turintys ūkio subjektai turi būti patikima, tačiau kartu ir patraukli draudžiamos veiklos alternatyva, o tai savaime gali reikšti didelę lošimų gamos pasiūlą, tam tikro masto reklamą ir naujų platinimo būdų naudojimą. Tačiau šiuo klausimu Teisingumo Teismas nurodė, kad tokia reklama turi būti saikinga ir griežtai apribota tuo, kas būtina, ir ja negali būti siekiama sukelti natūralų vartotojų polinkį lošti skatinant juos aktyviai dalyvauti lošimuose, be kita ko, pristatant lošimus kaip įprastą reiškinį, kuriant teigiamą įvaizdį, pagrįstą tuo, kad gaunamos pajamos skiriamos bendrojo intereso veiklai, arba didinant lošimų patrauklumą dėmesį patraukiančiais reklamos pranešimais, kuriuose išskirti dideli laimėjimai.

Sprendime *Peñarroja Fa* (2011 m. kovo 17 d. sprendimas, sujungtos bylos C-372/09 ir C-373/09) Teisingumo Teismas taip pat nagrinėjo kvalifikacinius reikalavimus, kuriuos galima taikyti teismo ekspertams, norintiems vykdyti savo veiklą vertimų srityje. Atsakydamas į kelis Prancūzijos kasacinio teismo pateiktus klausimus, Teisingumo Teismas pirmiausia konstatavo, kad teismo vertimo srities ekspertų veikla nėra viešosios valdžios funkcijų vykdymas, kaip tai suprantama pagal EB 45 straipsnio pirmą pastraipą (dabar SESV 51 straipsnio pirma pastraipa), nes tokio eksperto vertimas yra tik pagalba ir neturi įtakos teismo vertinimui ir teismo turimų įgaliojimų vykdymo laisvei. Toliau Teisingumo Teismas nusprendė, kad pagal EB 49 straipsnį (dabar SESV 56 straipsnis) draudžiami nacionalinės teisės aktai, pagal kuriuos į teismo ekspertų vertėjų sąrašą galima įrašyti tik tuos suinteresuotuosius asmenis, kurie atitinka kvalifikacijos sąlygas, nesant galimybės šiems asmenims susipažinti su dėl jų priimto sprendimo motyvais ir veiksmingai apskųsti jį teismui, kad būtų patikrintas jo teisėtumas, be kita ko, dėl to, ar laikytasi reikalavimo pagal Sąjungos teisę, kad į jų kitose valstybėse narėse įgytą ir pripažintą kvalifikaciją būtų tinkamai atsižvelgta. Taip pat, anot Teisingumo Teismo, pagal EB 49 straipsnį (dabar SESV 56 straipsnis) draudžiama nustatyti tokį reikalavimą, pagal kurį asmuo, neįrodęs, kad trejus metus iš eilės buvo įrašytas į kurio nors apeliacinio teismo sudarytą sąrašą, negali būti įrašytas į nacionalinį teismo vertimo srities ekspertų sąrašą, nes nagrinėjant kitoje valstybėje narėje įsisteigusio asmens, kuris nebuvo įrašytas į sąrašą ir nepateikė reikiamų įrodymų, prašymą toks reikalavimas kliudo tinkamai atsižvelgti į tokio asmens kitoje valstybėje narėje įgytą ir pripažintą kvalifikaciją, nustatant, ar ir kiek ji gali atitikti kompetenciją, kurią paprastai įgyja asmuo, trejus metus iš eilės įrašytas į kurio nors apeliacinio teismo sudarytą teismo ekspertų sąrašą. Šiuo klausimu Teisingumo Teismas priminė, kad nacionalinės valdžios institucijos, be kita ko, turi teisingai pripažinti kitose valstybėse narėse įgytą kvalifikaciją ir į ją tinkamai atsižvelgti.

Galiausiai paminėtinas Sprendimas *Komisija prieš Liuksemburgą* (2011 m. sausio 27 d. sprendimas, byla C-490/09); jame buvo ginčijamas Liuksemburgo teisės aktas, pagal kurį nekompensuojamos kitose valstybėse narėse atliktų laboratorijos tyrimų ir analizės išlaidos. Šiame sprendime Teisingumo Teismas nusprendė, kad savo socialinės apsaugos teisės aktuose nenumačiusi galimybės padengti apmokėtas kitoje valstybėje narėje atliktų laboratorijos tyrimų ir analizės išlaidas jas kompensuojant ir numačiusi tik tiesioginį padengimą iš ligonių kasų, Liuksemburgo

valstybė neįvykdė įsipareigojimų pagal EB 49 straipsnį (dabar SESV 56 straipsnis). Anot Teisingumo Teismo, kadangi taikant aptariamus teisės aktus faktiškai pašalinama galimybė padengti beveik visų ar netgi visų kitose valstybėse narėse įsisteigusių medicinos paslaugos teikėjų atliktų laboratorijos tyrimų ir analizės išlaidas, tokiais teisės aktais šios valstybės narės socialiniu draudimu apdrausti asmenys atgrasomi ar jiems netgi trukdoma kreiptis į tokius paslaugų teikėjus ir tiek jiems, tiek paslaugų teikėjams sudaroma laisvės teikti paslaugas kliūtis.

Iš sprendimų dėl konkrečios direktyvos aiškinimo pirmiausia paminėtinas Sprendimas *Société fiduciaire nationale d'expertise comptable* (2011 m. balandžio 5 d. sprendimas, byla C-119/09), susijęs su Direktyvos 2006/123²³ aiškinimu. Šioje byloje Prancūzijos *Conseil d'État* iškėlė klausimą, ar valstybės narės gali visiškai uždrausti reglamentuojamųjų profesijų atstovams, kaip antai auditoriams, tiesiogiai siūlyti savo paslaugas. Pirmiausia Teisingumo Teismas nusprendė, kad Direktyvos 2006/123 4 straipsnio 12 punkte apibrėžta sąvoka „komercinė informacija“ apima ne tik klasikinę reklamą, bet ir kitas reklamos ir naujiems klientams pritraukti skirtų informacinių pranešimų formas, todėl tiesioginis paslaugų siūlymas patenka į sąvoką „komercinė informacija“. Toliau Teisingumo Teismas konstatavo, kad bet kokio tiesioginio paslaugų siūlymo draudimas, taikomas nepaisant jo formos, turinio ar naudojamų priemonių ir apimantis visas komunikacijos priemonės, kuriomis galima skleisti šios formos komercinę informaciją, laikytinas absoliučiu komercinės informacijos draudimu, kurio pagal Direktyvos 2006/123 24 straipsnio 1 dalį neleidžiama nustatyti. Iš to Teisingumo Teismas padarė išvadą: kadangi teisės aktais absoliučiai draudžiama viena komercinės informacijos forma ir dėl to jie patenka į Direktyvos 2006/123 24 straipsnio 1 dalies taikymo sritį, šie teisės aktai neatitinka šios direktyvos ir jų negalima pateisinti remiantis jos 24 straipsnio 2 dalimi, net jeigu jie būtų nediskriminaciniai, pateisinami svarbiais visuomenės interesais ir proporcingi.

Televizijos programų transliavimo srityje paminėtinas Sprendimas *Mesopotamia Broadcast ir Roj TV* (2011 m. rugsėjo 22 d. sprendimas, sujungtos bylos C-244/10 ir C-245/10). Šiame sprendime Teisingumo Teismas nusprendė, kad Direktyvos 89/552²⁴, iš dalies pakeistos Direktyva 97/36, 22a straipsnis, kuriame numatyta, jog valstybės narės užtikrina, kad laidose nebūtų „kurstoma rasinė, lyčių, religinė ar tautinė neapykanta“, turi būti aiškinamas taip, kad minėta sąvoka apima aplinkybes, kurioms taikoma nacionalinės teisės norma, pagal kurią draudžiama kenkti tautų tarpusavio supratimui. Anot Teisingumo Teismo, šis straipsnis valstybei narei taikant bendruosius teisės aktus, kaip antai Asociacijų įstatymą, netrukdo imtis priemonių kitoje valstybėje narėje įsteigto transliuotojo atžvilgiu dėl to, kad jo veikla ir tikslai pažeidžia draudimą kenkti tautų tarpusavio supratimui, jeigu šios priemonės neužkerta kelio šio transliuotojo sukurtų televizijos laidų retransliacijai tiesiogine prasme valstybės narės, kur tos laidos priimanos, teritorijoje iš kitos valstybės narės, o tai turi patikrinti nacionalinis teismas.

Laisvo darbuotojų judėjimo srityje verta išskirti dvi bylas. Pirmiausia paminėtinas Sprendimas *Toki* (2011 m. balandžio 5 d. sprendimas, byla C-424/09), susijęs su Direktyvos 89/48²⁵ aiškinimu.

²³ 2006 m. gruodžio 12 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2006/123/EB dėl paslaugų vidaus rinkoje (OL L 376, p. 36).

²⁴ 1989 m. spalio 3 d. Tarybos direktyva 89/552/EEB dėl valstybių narių įstatymuose ir kituose teisės aktuose išdėstytų nuostatų, susijusių su televizijos programų transliavimu, derinimo (OL L 298, p. 23; 2004 m. specialusis leidimas lietuvių k., 5 sk., 1 t., p. 224), iš dalies pakeista 1997 m. birželio 30 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 97/36/EB.

²⁵ 1988 m. gruodžio 21 d. Tarybos direktyva 89/48/EEB dėl bendrosios aukštojo mokslo diplomų, išduotų po bent trejų metų profesinio mokymo ir lavinimo, pripažinimo sistemos (OL L 19, 1989, p. 16; 2004 m. specialusis leidimas lietuvių k., 5 sk., 1 t., p. 337), iš dalies pakeista 2001 m. gegužės 14 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2001/19/EB (OL L 206, p. 1; 2004 m. specialusis leidimas lietuvių k., 5 sk., 4 t., p. 138).

Šioje byloje Graikijos pilietei, kuri aplinkos inžinierės diplomą įgijo Jungtinėje Karalystėje, buvo neleista užsiimti reglamentuojama inžinieriaus profesija Graikijoje, motyvuojant tuo, kad ji nėra visateisė *Engineering Council*, privačios britų organizacijos, kuri aiškiai paminėta Direktyvoje 89/48, tačiau kurioje narystė nėra privaloma tam, kad būtų galima dirbti pagal reglamentuojamą inžinieriaus profesiją Jungtinėje Karalystėje, narė. Teisingumo Teismas pirmiausia pažymėjo, kad Direktyvos 89/48 3 straipsnio pirmos pastraipos b punkte numatytas pripažinimo mechanizmas taikytinas neatsižvelgiant į tai, ar suinteresuotasis asmuo yra visateisis atitinkamos asociacijos arba organizacijos narys. Toliau Teisingumo Teismas nusprendė, kad profesinė patirtis, kurią nurodo prašymą dirbti pagal reglamentuojamą profesiją priimančiojoje valstybėje narėje pateikęs asmuo, turi atitikti šias tris sąlygas: 1) nurodytą patirtį turi sudaryti darbas visu etatu bent dvejus metus per ankstesnius dešimt metų; 2) šis darbas turi apimti kelias nuolatinės ir reguliarios profesinės veiklos rūšis, būdingas atitinkamai profesijai kilmės valstybėje narėje, tačiau nebūtina, kad jis apimtų visas šios veiklos rūšis; ir 3) profesija, pagal kurią paprastai buvo dirbama kilmės valstybėje narėje, veiklos rūšių, kurias ji apima, atžvilgiu turi būti lygiavertė profesijai, pagal kurią prašoma leisti dirbti priimančiojoje valstybėje narėje.

Antra, paminėtinas Sprendimas *Casteels* (2011 m. kovo 10 d. sprendimas, byla C-379/09), susijęs su darbuotojo migranto teisių į papildomą pensiją išsaugojimu. Šiame sprendime Teisingumo Teismas nusprendė, kad SESV 45 straipsniui prieštarauja tai, jog privalomai taikant kolektyvinę darbo sutartį, kai nustatomas laikotarpis, kuriuo buvo galutinai įgyta teisė į papildomą pensiją valstybėje narėje, neatsižvelgiama į darbo stažą, įgytą dirbant tam pačiam darbdaviui skirtingose valstybėse narėse esančiuose jo filialuose pagal tą pačią pagrindinę darbo sutartį. Šiam straipsniui taip pat prieštarauja tai, kad darbuotojas, perkeltas iš darbdavio filialo vienoje valstybėje narėje į to paties darbdavio filialą kitoje valstybėje narėje, laikomas savo valia nutraukusiu darbo santykius su šiuo darbdaviu. Teisingumo Teismas taip pat patikslino, kad SESV 48 straipsnis neveikia tiesiogiai ir privatus asmuo negali juo remtis nacionalinių teismų nagrinėjamoje byloje prieš savo darbdavį iš privataus sektoriaus.

Laisvo kapitalo judėjimo principas buvo nagrinėtas keliuose sprendimuose mokesčių srityje. Iš jų pirmiausia paminėtinas Sprendimas *Komisija prieš Austriją* (2011 m. birželio 16 d. sprendimas, byla C-10/10), kuriame Teisingumo Teismas nusprendė, kad valstybė narė, kuri leidžia apskaičiuojant mokesť atskaityti mokslo tiriamąją ir mokymo veiklą vykdančioms institucijoms dovanojamas lėšas, tik jei šios institucijos yra įsteigtos jos teritorijoje, neįvykdo įsipareigojimų pagal EB 56 straipsnį (dabar SESV 63 straipsnis) ir Europos ekonominės erdvės susitarimo 40 straipsnį. Anot Teisingumo Teismo, mokesčio mokėtojų atskyrimo kriterijus, susijęs tik su dovanojamų lėšų gavėjo įsteigimo vieta, negali būti taikytinas vertinant objektyvų situacijų panašumą, todėl ir nustatant objektyvius jų skirtumus. Be to, nors tiesa, kad mokslo tyrimų ir plėtros skatinimas gali būti laikomas privalomu bendrojo intereso pagrindu, nacionalinės teisės nuostata, kuria mokesčio kreditas suteikiamas tik atitinkamoje valstybėje narėje vykdomiems mokslo tyrimams, tiesiogiai prieštarauja Sąjungos politikos tikslui mokslo tyrimų ir technologijų plėtros srityje. Iš tikrųjų pagal EB 163 straipsnio 2 dalį šia politika, be kita ko, siekiama pašalinti bendradarbiavimo mokslo tyrimų srityje mokesčių kliūtis, dėl to ši politika negali būti įgyvendinama skatinant mokslo tyrimus ir plėtrą nacionaliniu lygiu.

Antra, paminėtina byla *Schröder* (2011 m. kovo 31 d. sprendimas, byla C-450/09), kurioje Teisingumo Teismas nusprendė, kad SESV 63 straipsniu draudžiama valstybės narės teisės nuostata, pagal kurią mokesčių mokėtojas rezidentas gali vienam iš savo tėvų, kuris jam perdavė tos valstybės teritorijoje esantį nekilnojamąjį turtą, išmokėtą rentą atskaityti iš pajamų, gautų iš šio turto nuomos, tačiau mokesčių mokėtojas nerezidentas to padaryti negali, jei įsipareigojimas mokėti rentą atsirado dėl to, kad buvo perduotas turtas. Šiuo klausimu Teisingumo Teismas pažymėjo: kadangi mokesčių mokėtojas nerezidentas įsipareigojo mokėti vienam iš savo tėvų rentą dėl to, kad jam buvo perduotas atitinkamoje valstybėje narėje esantis nekilnojamasis turtas, ši renta yra su šio turto

eksploatavimu tiesiogiai susijusios išlaidos, todėl minėto mokesčių mokėtojo situacija šiuo atžvilgiu yra panaši į mokesčių mokėtojo rezidento situaciją. Tokiomis aplinkybėmis nacionalinės teisės nuostata, pagal kurią pajamų mokesčių srityje nerezidentams neleidžiama atskaityti tokių išlaidų, nors tai leidžiama rezidentams, nesant tinkamo pateisinimo, prieštarauja SESV 63 straipsniui.

Galiausiai pažymėtina, kad byloje *Stewart* (2011 m. liepos 21 d. sprendimas, byla C-503/09) darbuotojų migrantų socialinės apsaugos srityje Teisingumo Teismas galėjo išsakyti poziciją dėl trumpalaikės jaunų neįgaliųjų nedarbingumo išmokos pobūdžio ir išnagrinėti šiai išmokai skirti nustatytą nuolatinio gyvenimo valstybės narės teritorijoje sąlygą. Iš jo sprendimo matyti, pirma, kad trumpalaikė jaunų neįgaliųjų nedarbingumo išmoka yra invalidumo išmoka, kaip ji suprantama pagal Reglamento (EEB) Nr. 1408/71²⁶ 4 straipsnio 1 dalies b punktą, jeigu paraiškos pateikimo momentu akivaizdu, kad pareiškėjas yra nuolat arba ilgai nedarbingas, nes tokioje situacijoje ši išmoka tiesiogiai susijusi su šioje nuostatose numatyta invalidumo rizika, ir, antra, kad pagal Reglamento Nr. 1408/71 10 straipsnio 1 dalies pirmą pastraipą draudžiama, kad valstybė narė sietų teisę į trumpalaikę jaunų neįgaliųjų nedarbingumo išmoką, laikomą invalidumo išmoką, su pareiškėjo nuolatinio gyvenimo jos teritorijoje reikalavimu.

Teisės aktų derinimas

Kaip įprastai gausi teismo praktika teisės aktų derinimo srityje pasireiškė įvairiais aspektais, kaip ir ją lėmusi teisėkūra.

Vartotojų apsaugos klausimu Sprendime *Gebr. Weber ir Putz* (2011 m. birželio 16 d. sprendimas, sujungtos bylos C-65/09 ir C-87/09) Teisingumo Teismas išaiškino Direktyvos 1999/44/EB dėl vartojimo prekių pardavimo ir susijusių garantijų tam tikrų aspektų²⁷ 3 straipsnio 2 ir 3 dalis, kuriose numatyta, kad, pristačius sutartį neatitinkančią prekę, vartotojas turi teisę reikalauti iš pardavėjo ją nemokamai pataisyti arba pakeisti. Kalbant konkrečiau, Teisingumo Teismas turėjo atsakyti į klausimus, pirma, ar nemokamas prekės pakeitimas apima sutarties neatitinkančios prekės išmontavimo ir ją pakeičiančios prekės sumontavimo išlaidas, ir, antra, ar pardavėjas gali atsisakyti prisiimti neproporcingas prekės pakeitimo išlaidas, jei pakeitimas yra vienintelis galimas kompensavimo būdas.

Atsakydamas į pirmąjį klausimą Teisingumo Teismas priminė, kad nemokamas prekės atitikties sutarčiai užtikrinimas, kurį garantuoja pardavėjas, yra esminis minėtos direktyvos vartotojui garantuojamos apsaugos elementas. Taigi remdamasis šios direktyvos tikslu užtikrinti aukštą vartotojų apsaugos lygį jis nusprendė, kad Direktyvos 1999/44 3 straipsnio 2 ir 3 dalys turi būti aiškinamos taip, kad kai sutarties neatitinkančios vartojimo prekės, kurią laikydamasis jos pobūdžio ir naudojimo paskirties prieš paaiškėjant trūkumui sąžiningai sumontavo vartotojas, atitiktis sutarčiai yra užtikrinama ją pakeičiant, pardavėjas privalo arba pats išmontuoti ją iš tos vietos, kur ji buvo sumontuota, ir ten sumontuoti pakeičiamąją prekę, arba padengti būtinas su išmontavimu ir pakeičiamosios prekės sumontavimu susijusias išlaidas. Teisingumo Teismas taip pat patikslino, kad

²⁶ Tarybos reglamentu (EB) Nr. 118/97 (OL L 28, 1997, p. 1; 2004 m. specialusis leidimas lietuvių k., 5 sk., 3 t., p. 3) iš dalies pakeistos ir atnaujintos redakcijos 1971 m. birželio 14 d. Tarybos reglamentas (EEB) Nr. 1408/71 dėl socialinės apsaugos sistemų taikymo pagal darbo sutartį dirbantiems asmenims, savarankiškai dirbantiems asmenims ir jų šeimos nariams, judantiems Bendrijoje (OL L 149, p. 2; 2004 m. specialusis leidimas lietuvių k., 5 sk., 1 t., p. 35), iš dalies pakeistas 2005 m. balandžio 13 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentu (EB) Nr. 647/2005 (OL L 117, p. 1).

²⁷ 1999 m. gegužės 25 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 1999/44/EB dėl vartojimo prekių pardavimo ir susijusių garantijų tam tikrų aspektų (OL L 171, p. 12; 2004 m. specialusis leidimas lietuvių k., 15 sk., 4 t., p. 223).

ši pardavėjo pareiga nepriklauso nuo to, ar pardavimo sutartyje numatyta, kad pardavėjas privalo sumontuoti pirma nusipirktą vartojimo prekę.

Antruoju klausimu Teisingumo Teismas nusprendė, kad minėtos direktyvos 3 straipsnio 3 dalimi draudžiama nacionalinės teisės aktais suteikti pardavėjui teisę atsisakyti pakeisti sutarties neatitinkančią prekę, kai pakeitimas yra vienintelė įmanoma kompensacijos priemonė, dėl to, kad tas pakeitimas sukelia neproporcingų išlaidų, palyginti su verte, kurią prekę turėtų, jeigu atitiktų sutartį, ir neatitikimo reikšmingumu, nes jam reikėtų išmontuoti prekę iš tos vietos, kur ji sumontuota, ir ten sumontuoti pakeičiamąją prekę. Tačiau Teisingumo Teismas taip pat pripažino, kad, siekiant užtikrinti tinkamą vartotojo ir pardavėjo interesų pusiausvyrą, šia nuostata nedraudžiama tokiu atveju apriboti vartotojo teisės į nekokybiškos prekės išmontavimo ir pakeičiamosios prekės sumontavimo išlaidų atlyginimą, atsižvelgiant į pardavėjo prisiimamą proporcingą išlaidų sumą, nustatytą remiantis sprendime apibrėžtais kriterijais.

Atsakomybės už gaminius su trūkumais srityje paminėtina byla *Dutruex* (2011 m. gruodžio 21 d. sprendimas, byla C-495/10), kurioje nagrinėdamas prejudicinį klausimą dėl išaiškinimo Teisingumo Teismas dar kartą²⁸ patikslino Direktyva 85/374²⁹ nustatyto suderinimo apimtį. Šioje byloje buvo pateiktas klausimas iš esmės dėl to, ar nurodyta direktyva draudžiama palikti galioti Prancūzijoje nustatytą viešųjų sveikatos priežiūros įstaigų atsakomybės be kaltės už pacientams padarytą žalą dėl gydymui naudojamų gaminių ir įrenginių gedimo sistemą.

Pirmiausia Teisingumo Teismas priminė savo praktiką dėl Direktyva 85/374 nustatyto suderinimo intensyvumo laipsnio ir patvirtino, kad ja siekiama visiško³⁰ ir išsamaus³¹ teisės aktų suderinimo visais joje reglamentuojamais klausimais. Po šio patikslinimo atsakant į klausimą, ar atsižvelgiant į šią teismo praktiką minėta direktyva draudžiama konkreti nacionalinė atsakomybės sistema, pirmiausia reikia nustatyti, ar ši sistema patenka į direktyvos taikymo sritį. Taigi iš karto po šio priminimo teisėjai išnagrinėjo minėtos direktyvos taikymo srities ribas, kiek tai susiję su asmenimis, kurių atsakomybė gali kilti pagal joje įtvirtintą atsakomybės sistemą. Anot Teisingumo Teismo, asmenų, kuriems pagal minėtos direktyvos 3 straipsnį priklauso gamintojas ir prekę į Bendriją importavęs asmuo su tiekėju, jei gamintojo negalima nustatyti, sąrašas yra baigtinis. Taigi Teisingumo Teismas nusprendė, kad paslaugų teikėjo, kuris gydymo įstaigoje teikdamas gydymo paslaugas ir naudodamas įrenginius ar gaminius su trūkumais, kurių gamintojas jis nėra, kaip tai suprantama pagal Direktyvos 85/374 3 straipsnio nuostatas, padaro žalos paslaugos gavėjui, atsakomybė nepatenka į šios direktyvos taikymo sritį. Remdamiesi tuo, teisėjai padarė išvadą, kad ši direktyva nedraudžia valstybei narei nustatyti sistemą, kaip antai nagrinėjama pagrindinėje byloje, pagal kurią paslaugos teikėjas atsako už tokiais veiksmais padarytą žalą, net jei visai nėra jo kaltės, tačiau su sąlyga, kad nukentėjęs asmuo ir (arba) paslaugos teikėjas turėtų galimybę remtis gamintojo atsakomybe pagal šią direktyvą, jei yra tenkinamos joje numatytos sąlygos.

²⁸ Žr. 2009 m. birželio 4 d. Sprendimą *Moteurs Leroy Somer* (C-285/08, Rink. p. I-4733).

²⁹ 1985 m. liepos 25 d. Tarybos direktyva 85/374/EEB dėl valstybių narių įstatymų ir kitų teisės aktų, reglamentuojančių atsakomybę už gaminius su trūkumais, derinimo (OL L 210, p. 29; 2004 m. specialusis leidimas lietuvių k., 15 sk., 1 t., p. 257), iš dalies pakeista 1999 m. gegužės 10 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 1999/34/EB (OL L 141, p. 20; 2004 m. specialusis leidimas lietuvių k., 15 sk., 4 t., p. 147).

³⁰ Žr., be kita ko, 2002 m. balandžio 25 d. Sprendimo *Komisija prieš Prancūziją* C-52/00, Rink. p. I-3827, 24 punktą; 2002 m. balandžio 25 d. Sprendimo *Komisija prieš Graikiją*, C-154/00, Rink. p. I-3879, 20 punktą ir 2006 m. sausio 10 d. Sprendimo *Skov ir Bilka*, C-402/03, Rink. p. I-199, 23 punktą.

³¹ Žr. minėto Sprendimo *Moteurs Leroy Somer* 24 ir 25 punktus.

Žmonėms skirtų vaistų srityje paminėtini du tą pačią dieną priimti sprendimai (2011 m. gegužės 5 d. sprendimai *Novo Nordisk*, C-249/09, ir *MSD Sharp & Dohme*, C-316/09), kuriuose Teisingumo Teismas pateikė svarbių paaiškinimų dėl Direktyvos 2001/83 dėl Bendrijos kodekso, reglamentuojančio žmonėms skirtus vaistus³², tam tikrų nuostatų prasmės.

Pirmoje iš minėtų bylų *Novo Nordisk* pagrindinis ginčas buvo susijęs su diabetą gydančia medicinos įmone, kuriai Estijos Respublikos vaistų kontrolės tarnybos sprendimu buvo uždrausta medicinos žurnale skelbti insulino pagrindu pagamintų receptinių vaistų reklamą, skirtą asmenims, turintiems teisę skirti vaistus, tuo pagrindu, kad ji prieštaravo nacionalinės teisės nuostatoms, kuriose numatyta, kad vaistų reklamoje negali būti pateikiama informacija, kurios nėra vaistų savybių santraukoje. Gavęs skundą su prašymu panaikinti šį sprendimą, prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas uždavė Teisingumo Teismui du prejudicinius klausimus dėl Direktyvos 2001/83 87 straipsnio 2 dalies, pagal kurią „visose vaistų reklamos dalyse pateikiama informacija privalo atitikti santraukoje pateiktą vaistų savybių aprašymą“, išaiškinimo.

Pateikęs pirmąjį klausimą prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas siekė sužinoti, ar Direktyvos 2001/83 87 straipsnio 2 dalis aiškinama taip, kad ji taikoma ir iš medicinos žurnalų ar mokslo darbų paimtoms citatoms, kurios pateikiamos vaistų reklamoje, skirtoje asmenims, turintiems teisę skirti vaistus. Teisingumo Teismas atsakė teigiamai, nusprendęs, kad ir iš Direktyvos 2001/83 87 straipsnio vietos šios direktyvos sistemoje, ir iš minėto 87 straipsnio viso teksto bei turinio matyti, kad jo 2 dalis yra bendroji norma, susijusi su bet kokia vaistų reklama, įskaitant reklamą asmenims, turintiems teisę skirti ar tiekti vaistus.

Antruoju klausimu nacionalinis teismas Teisingumo Teismo klausė dėl Direktyvos 2001/83 87 straipsnio 2 dalyje įtvirtinto draudimo apimties. Teisingumo Teismas atsakė, kad šią nuostatą reikia aiškinti taip, kad ja asmenims, turintiems teisę prirašyti ar tiekti vaistus, skirtoje tokių vaistų reklamoje draudžiama vartoti produkto savybių santraukai prieštaraujančius teiginius, tačiau nereikalaujama, kad visi vaistų reklamoje vartojami teiginiai būtų tokioje santraukoje arba galėtų būti iš jos kildinami. Be to, jis patikslino, kad tokioje reklamoje gali būti vartojami teiginiai, papildantys minėtos direktyvos 11 straipsnyje nurodytą informaciją, jeigu jie suderintai patvirtina ar patikslina tokią informaciją, tačiau jos neiškraipo ir atitinka minėtos direktyvos 87 straipsnio 3 dalyje bei 92 straipsnio 2 ir 3 dalyse nurodytus reikalavimus.

Antroje iš minėtų bylų *MSD Sharp & Dohme* Teisingumo Teismas turėjo pareikšti poziciją dėl tos pačios Direktyvos 2001/83 88 straipsnio 1 dalies a punkto, pagal kurį draudžiama reklamuoti visuomenei receptinius vaistus, aiškinimo. Toje byloje farmacijos įmonė teigė, kad vienas jos konkurentų pažeidė nurodytą taisyklę perkeliančias nacionalinės teisės nuostatas, kai savo interneto svetainėje paskelbė laisvai prieinamą informaciją apie jo gaminamus tris receptinius vaistus. Ieškovės prašymu nacionaliniai teismai uždraudė skelbti nurodytą informaciją. Gavęs atsakovės kasacinį skundą, prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas Teisingumo Teismo iš esmės paklausė, ar ginčijamas skelbimas iš tikrųjų yra reklama, kaip tai suprantama pagal Direktyvos 2001/83 88 straipsnio 1 dalies a punktą. Teisingumo Teismas atsakė, kad ši nuostata aiškinama taip: ja nedraudžiama farmacijos įmonei per interneto svetainę skleisti informaciją apie receptinius vaistus, jei ši informacija prieinama jos tinklalapyje tik tam, kas jos ieško, o skleidžiama tik pateikiant tikslų vaisto pakuotės vaizdą, kaip nurodyta šios direktyvos 62 straipsnyje, ir pažodžiui

³² 2001 m. lapkričio 6 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2001/83/EB dėl Bendrijos kodekso, reglamentuojančio žmonėms skirtus vaistus (OL L 311, p. 67; 2004 m. specialusis leidimas lietuvių k., 13 sk., 27 t., p. 69), iš dalies pakeista 2004 m. kovo 31 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2004/27/EB (OL L 136, p. 34; 2004 m. specialusis leidimas lietuvių k., 13 sk., 34 t., p. 262).

perteikiant visą informacinio lapelio turinį arba kompetentingų vaistų institucijų patvirtintą produkto charakteristikų santrauką. Tačiau draudžiama tokiame tinklalapyje skleisti informaciją apie vaistus, kurią gamintojas atrinko arba kuria manipuliuoja, nes tai galima paaiškinti vien siekiu reklamuoti.

Toje pačioje žmonėms skirtų vaistų srityje, tačiau šį kartą dėl Reglamento Nr. 469/2009 dėl medicinos produktų papildomos apsaugos liudijimo³³, paminėtina byla *Medeva* (2011 m. lapkričio 24 d. sprendimas, byla C-322/10), kurioje Teisingumo Teismas atsakė į prašymą priimti prejudicinį sprendimą, kuriame prašyta patikslinti papildomos apsaugos liudijimo (toliau – PAL) išdavimo sąlygas.

Siekiant kompensuoti patentu suteikiamos apsaugos nepakankamumą, Reglamento Nr. 469/2009 9 straipsnyje numatyta galimybė nacionalinio patento turėtojui gauti PAL, jeigu, be kita ko, produktas jau yra apsaugotas galiojančiu pagrindiniu patentu ir tebegalioja leidimas pateikti tą produktą į rinką (toliau – LPR) kaip medicinos produktą. Teisingumo Teismas pirmiausia pažymėjo, kad, kiek tai susiję su kriterijais, kuriais remiantis galima nustatyti, ar „produktas yra apsaugotas galiojančiu pagrindiniu patentu“, minėto reglamento 3 straipsnio a punktas turi būti aiškinamas taip: juo kompetentingoms valstybės narės pramoninės nuosavybės tarnyboms draudžiama išduoti PAL veikliosioms sudedamosioms dalims, nenurodytoms pagrindinio patento, kuriuo grindžiama tokia paraiška, apibrėžties punktuose. Toliau dėl Reglamento Nr. 469/2009 3 straipsnio b punkte įtvirtintos antrosios sąlygos, kad produktui turi būti išduotas LPR kaip medicinos produktui, ir dėl šio medicinos produkto sudėties Teisingumo Teismas nurodė, kad jei tenkinamos ir kitos 3 straipsnyje numatytos sąlygos, nurodyto reglamento 3 straipsnio b punktu kompetentingoms valstybės narės pramoninės nuosavybės tarnyboms nedraudžiama išduoti PAL dviejų veikliųjų sudedamųjų dalių deriniui, atitinkančiam nurodytąjį pagrindinio patento, kuriuo remiamasi, apibrėžties punktuose, kai medicinos produktą, kurio LPR grindžiama PAL paraiška, sudaro ne tik šis dviejų veikliųjų sudedamųjų dalių derinys, bet ir kitos veikliosios sudedamosios dalys.

Biotechnologinių išradimų apsaugos srityje Teisingumo Teismas priėmė svarbų prejudicinį sprendimą byloje *Brüstle* (2011 m. spalio 18 d. sprendimas, byla C-34/10), kuriame jis siekė apibrėžti sąvoką „žmogaus embrionas“. Prašymas priimti prejudicinį sprendimą buvo pateiktas vykstant *Greenpeace* pradėtam procesui dėl patento neuroninėms pirminėms ląstelėms, gaminamoms iš embrioninių kamieninių ląstelių ir naudojamoms neurologinėms ligoms gydyti, panaikinimo. Šioje byloje Teisingumo Teismo buvo prašoma išaiškinti Direktyvoje 98/44 dėl teisinės biotechnologinių išradimų apsaugos³⁴ neapibrėžtą sąvoką „žmogaus embrionas“ ir šios direktyvos 6 straipsnio 2 dalies c punkte numatytą draudimą patentuoti išradimus, susijusius su žmonių embrionų panaudojimu pramoniniams ar komerciniams tikslams.

Pirmiausia Teisingumo Teismas patikslino, kad Direktyvos 98/44 6 straipsnio 2 dalyje vartojamą žodžių junginį „žmogaus embrionas“ reikia laikyti autonomiška Sąjungos teisės sąvoka, kurią Sąjungos teritorijoje būtina aiškinti vienodai. Toliau pažymėjęs, kad iš šios direktyvos konteksto ir tikslo matyti, jog Sąjungos teisės aktų leidėjas norėjo atmesti bet kokią galimybę patentuoti tuo atveju, jeigu dėl to galėtų būti pažeistas žmogaus orumas, Teisingumo Teismas padarė išvadą, kad sąvoka „žmogaus embrionas“ aiškintina plačiai ir kad tokiomis aplinkybėmis „žmogaus embrionas“, kaip jis suprantamas pagal minėtą nuostatą, yra kiekviena neapvaisinta kiaušialąstė, į kurią

³³ 2009 m. gegužės 6 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 469/2009 dėl medicinos produktų papildomos apsaugos liudijimo (OL L 152, p. 1).

³⁴ 1998 m. liepos 6 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 98/44/EB dėl teisinės biotechnologinių išradimų apsaugos (OL L 213, p. 13; 2004 m. specialusis leidimas lietuvių k., 13 sk., 20 t. p. 395).

implantuojamas subrendusios žmogaus ląstelės branduolys, ir kiekviena neapvaisinta žmogaus ląstelė, kuri partenogenezės būdu priverčiama dalytis ir vystytis. Tačiau Teisingumo Teismas nusprendė, kad atsižvelgdamas į mokslo raidą nacionalinis teismas turi nustatyti, ar iš žmogaus embriono blastocistos stadijoje gauta kamieninė ląstelė yra žmogaus embrionas, kaip suprantama pagal šią nuostatą.

Antra, Teisingumo Teismas nusprendė, kad draudimas patentuoti „žmonių embrionų panaudojimą pramoniniams ar komerciniams tikslams“ apima ir panaudojimą mokslo tyrimams. Iš tikrųjų, anot Teisingumo Teismo, išradimo patentavimas iš esmės reiškia jo panaudojimą pramonėje bei prekyboje, ir net jeigu mokslo tyrimų tikslą reikia atskirti nuo pramoninių ar komercinių tikslų, žmonių embrionų panaudojimo siekiant tirti, dėl kurio būtų pateikta patento paraiška, negalima atskirti nuo paties patento ir su juo susijusių teisių.

Galiausiai Teisingumo Teismas išreiškė poziciją dėl su pirminių neuroninių ląstelių gamyba susijusio išradimo patentabilumo. Jis nusprendė, kad turi būti uždrausta patentuoti išradimą, jei, kaip nagrinėjamu atveju, šiam išradimui įgyvendinti iš pradžių reikia sunaikinti žmonių embrionus ar juos naudoti kaip pradinę medžiagą, nepaisant to, kokioje stadijoje tai atliekama, net jeigu techninės teorijos, kurią prašoma užpatentuoti, aprašyme apie žmonių embrionų naudojimą neužsimenama.

Bylose *Monsanto ir kt.* (2011 m. rugsėjo 8 d. sprendimas, sujungtos bylos C-58/10–C-68/10) Teisingumo Teismas nagrinėjo sąlygas, kuriomis nacionalinės valdžios institucijos gali imtis skubių priemonių, skirtų sustabdyti ar laikinai uždrausti naudoti ar išleisti į rinką genetiškai modifikuotus organizmus (toliau – GMO), kuriuos jau buvo leista išleisti į rinką remiantis Direktyva 90/220 dėl GMO³⁵ (panaikinta Direktyva 2001/18³⁶).

Teisingumo Teismas pažymėjo, kad nagrinėjamoje byloje apie kukurūzus MON 810, kuriems pagal Direktyvą 90/220 leidimas buvo išduotas kaip kultivuoti skirtoms sėkloms, buvo pranešta kaip apie „esamą produktą“, kaip numatyta Reglamente Nr. 1829/2003 dėl genetiškai modifikuoto maisto³⁷, o vėliau pagal šį reglamentą dėl jų buvo pateiktas prašymas atnaujinti leidimą, kuris tebėra nagrinėjamas. Teisingumo Teismas konstatavo, kad tokiomis aplinkybėmis valstybė narė negali remdamasi Direktyvoje 2001/18 numatyta apsaugos sąlyga taikyti sustabdymo, o vėliau laikinojo draudimo naudoti ar pateikti į rinką priemonių dėl tokių GMO, kaip antai kukurūzai MON 810. Tačiau teismas patikslino, kad tokių skubių priemonių galima imtis pagal Reglamentą Nr. 1829/2003.

Šiuo klausimu jis pabrėžė, kad kai valstybė narė ketina imtis skubių priemonių pagal šį reglamentą, ji turi laikytis ne tik jame numatytų materialinių sąlygų, bet ir Reglamente Nr. 178/2002³⁸, į kurį nukreipiama pirmuoju reglamentu, numatytų procedūros sąlygų. Taigi valstybė narė turi „oficialiai“ informuoti Komisiją apie būtinybę imtis skubių priemonių. Jeigu Komisija nesiėmė priemonių,

³⁵ 1990 m. balandžio 23 d. Tarybos direktyva 90/220/EEB dėl apgalvoto genetiškai modifikuotų mikroorganizmų išleidimo į aplinką (OL L 117, p. 15).

³⁶ 2001 m. kovo 12 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2001/18/EB dėl genetiškai modifikuotų organizmų apgalvoto išleidimo į aplinką ir panaikinanti Tarybos direktyvą 90/220/EEB (OL L 106, p. 1; 2004 m. specialusis leidimas lietuvių k., 15 sk., 6 t., p. 77).

³⁷ 2003 m. rugsėjo 22 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 1829/2003 dėl genetiškai modifikuoto maisto ir pašarų (OL L 268, p. 1; 2004 m. specialusis leidimas lietuvių k., 13 sk., 32 t., p. 432).

³⁸ 2002 m. sausio 28 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 178/2002, nustatantis maistui skirtų teisės aktų bendruosius principus ir reikalavimus, įsteigiantis Europos maisto saugos tarnybą ir nustatantis su maisto saugos klausimais susijusias procedūras (OL L 31, p. 1; 2004 m. specialusis leidimas lietuvių k., 15 sk., 6 t., p. 463).

valstybė narė „nedelsdama“ praneša jai ir kitoms valstybėms narėms apie priimtų laikinųjų apsaugos priemonių turinį.

Dėl pagal Reglamentą Nr. 1829/2003 taikomų skubių priemonių materialinių sąlygų Teisingumo Teismas taip pat nusprendė, kad šiuo reglamentu valstybėms narėms numatytas reikalavimas, be skubos, nustatyti situaciją, dėl kurios gali atsirasti rimtas pavojus, keliantis akivaizdžią grėsmę žmonių ir gyvūnų sveikatai ar aplinkai. Tokių priemonių, nepaisant jų laikino ir prevencinio pobūdžio, galima imtis tik remiantis įmanomai išsamiausiu pavojaus įvertinimu, atsižvelgiant į konkretaus atvejo aplinkybes, patvirtinančias priemonių būtinumą.

Galiausiai Teisingumo Teismas pažymėjo, kad, atsižvelgiant į Reglamento Nr. 1829/2003 struktūrą ir tikslą išvengti dirbtinių skirtumų, tik Komisija ir Taryba yra paskutinės instancijos, galinčios vertinti ir valdyti rimtą ir akivaizdų pavojų prižiūrint Europos Sąjungos Teisingumo Teismui.

Kiek tai susiję su Reglamento Nr. 1829/2003 dėl genetiškai modifikuoto maisto³⁹ aiškinimu, taip pat verta paminėti bylą *Bablok ir kt.* (2011 m. rugsėjo 6 d. sprendimas, byla C-442/09). Pagrindinėje byloje buvo nagrinėjamas bitininko ir *Freistaat Bayern*, žemės sklypų, kuriuose buvo auginami kukurūzai MON 810 (GMO), savininkės, ginčas. Bitininkas teigė, kad dėl kukurūzų MON 810 DNR buvimo kukurūzų žiedadulkėse ir kai kuriuose jo pagaminto medaus mėginiuose jo bitininkystės produktai galėjo tapti netinkami parduoti ir vartoti. Pažymėjęs, kad nuo patekimo į medų ar maisto papildus žiedadulkių pagrindu momento nagrinėjamos žiedadulkės praranda gebėjimą apvaisinti, bylą nagrinėjęs nacionalinis teismas kreipėsi į Teisingumo Teismą su prašymu priimti prejudicinį sprendimą, iš esmės klausdamas, ar vien dėl genetiškai modifikuotų kukurūzų žiedadulkių, praradusių gebėjimą daugintis, buvimo bitininkystės produktuose būtinas leidimas tiekti šiuos produktus į rinką.

Taigi Teisingumo Teismui teko patikslinti sąvoką „genetiškai modifikuotas organizmas“, esančią Reglamento Nr. 1829/2003 2 straipsnio 5 punkte. Teismas nusprendė, kad į šią sąvoką nebepatenka medžiaga, kaip antai iš genetiškai modifikuotų kukurūzų gautos žiedadulkės, kurios prarado gebėjimą daugintis ir perduoti jose esančią genetinę medžiagą. Tačiau Teisingumo Teismas nusprendė, kad produktai, kaip antai medus ir maisto papildai, kuriuose yra tokių žiedadulkių, yra maistas, kurio sudėtyje yra iš GMO pagamintų ingredientų, kaip tai suprantama pagal Reglamentą Nr. 1829/2003. Šiuo klausimu jis konstatavo, kad nagrinėjamos žiedadulkės yra „gaminamos iš GMO“ ir yra medaus ir maisto papildų žiedadulkių pagrindu „ingredientas“. Dėl medaus jis pabrėžė, kad žiedadulkės yra ne svetimkūniai arba nešvarumai, o šio produkto įprastas komponentas, todėl jos tikrai turi būti pripažįstamos „ingredientu“. Dėl šios priežasties nagrinėjamos žiedadulkės patenka į reglamento taikymo sritį ir joms tiekti į rinką taikoma jame numatyta leidimų tvarka. Be to, Teisingumo Teismas pažymėjo, kad apgalvotas ar atsitiktinis šių žiedadulkių patekimas į medų negali lemti šios leidimų tvarkos netaikymo maisto produktams, kuriuose yra iš GMO pagamintų ingredientų. Galiausiai Teisingumo Teismas priminė, kad Reglamento Nr. 1829/2003 3 straipsnio 1 dalyje ir 4 straipsnio 2 dalyje numatyta pareiga maisto produktui gauti leidimą ir atlikti jo priežiūrą išlieka, nepaisant genetiškai modifikuotos medžiagos procentinės dalies tam tikrame produkte, ir kad šiai pareigai pagal analogiją negali būti taikoma tokia riba, kaip antai ženklinimo klausimu to paties reglamento 12 straipsnio 2 dalyje numatyta riba.

Autorių teisių apsaugos informacinėje visuomenėje srityje ypatingo dėmesio verti du sprendimai.

³⁹ Žr. 37 išnašą.

Pirmasis susijęs su nacionalinėmis priemonėmis, skirtomis kovoti su neteisėtu parsisiuntimu internetu (2011 m. lapkričio 24 d. Sprendimas *Scarlet Extended*, C-70/10). Byla buvo pradėta dėl interneto prieigos paslaugų teikėjos (toliau – IPPT) *Scarlet Extended SA* ir Belgijos autorių teisių valdymo bendrovės SABAM, suteikiančios leidimus tretiesiems asmenims naudoti autorių, kompozitorių ir leidėjų muzikos kūrinius, ginčo. SABAM konstatavo, kad naudodamiesi *Scarlet* paslaugomis interneto vartotojai be leidimo ir nesumokėję užmokesčio siunčiasi internetu SABAM kataloge esančius kūrinius, naudodamiesi „peer-to-peer“ tinklu. SABAM kreipėsi į nacionalinį pirmosios instancijos teismą, kuris patenkino jos prašymą įpareigoti IPPT nutraukti šiuos autorių teisių pažeidimus ir neleisti savo klientams naudojantis „peer-to-peer“ programine įranga bet kokia forma siųsti SABAM kataloge esančių muzikos kūrinių rinkmenas ar jas gauti. Gavęs IPPT skundą, apeliacinės instancijos teismas sustabdė bylos nagrinėjimą ir pateikė Teisingumo Teismui prašymą priimti prejudicinį sprendimą, iš esmės klausdamas, ar toks įpareigojimas suderinamas su Sąjungos teise.

Teisingumo Teismas atsakė, kad kartu skaitomas ir atsižvelgiant į iš taikytinų pagrindinių teisių apsaugos kylančius reikalavimus aiškinamas direktyvas 2000/31⁴⁰, 2001/29⁴¹, 2004/48⁴², 95/46⁴³ ir 2002/58⁴⁴ reikia aiškinti taip, kad jomis draudžiama nustatyti IPPT įpareigojimą įdiegti filtravimo sistemą visiems naudojantis jo paslaugomis gaunamiems ir siunčiamiems, be kita ko, naudojantis „peer-to-peer“ programine įranga, elektroniniams pranešimams, kuri būtų taikoma visiems jo klientams prevenciškai, tik jo sąskaita ir neterminuotai ir kuri leistų nustatyti tokio tiekėjo tinklu siunčiamas muzikos, kinematografijos ar audiovizualinių kūrinių, kurių intelektinės nuosavybės teisės tariamai priklauso ieškovui, elektronines rinkmenas, kad būtų galima blokuoti rinkmenų, kuriomis keičiantis pažeidžiamos autorių teisės, persiuntimą.

Savo sprendimą Teisingumo Teismas motyvavo tuo, kad toks įpareigojimas faktiškai prieštarauja Direktyvos 2000/31 15 straipsnio 1 dalyje įtvirtintam draudimui nustatyti tokiam tiekėjui bendrą pareigą stebėti ir reikalavimui užtikrinti tinkamą pusiausvyrą tarp, viena vertus, intelektinės nuosavybės teisės ir, kita vertus, laisvės užsiimti verslu, teisės į asmens duomenų apsaugą ir laisvės gauti ir skleisti informaciją.

Antrajame sprendime (2011 m. birželio 16 d. Sprendimas *Stichting de Thuisakopie*, C-462/09) Teisingumo Teismas išreiškė poziciją dėl valstybių narių, įtvirtinusių kopijavimo asmeniniam naudojimui išimtį, pareigos pagal Direktyvos 2001/29/EB dėl autorių teisių ir gretutinių teisių informacinėje visuomenėje⁴⁵ 5 straipsnio 2 dalies b punktą užtikrinti teisingą kompensaciją autorių teisių turėtojams įgyvendinimo tvarkos ir apimties. Nagrinėta byla buvo susijusi su ypatingu atveju,

⁴⁰ 2000 m. birželio 8 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2000/31/EB dėl kai kurių informacinės visuomenės paslaugų, ypač elektroninės komercijos, teisinių aspektų vidaus rinkoje (OL L 178, p. 1; 2004 m. specialusis leidimas lietuvių k., 13 sk., 25 t., p. 399).

⁴¹ 2001 m. gegužės 22 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2001/29/EB dėl autorių teisių ir gretutinių teisių informacinėje visuomenėje tam tikrų aspektų suderinimo (OL L 167, p. 10; 2004 m. specialusis leidimas lietuvių k., 17 sk., 1 t., p. 230).

⁴² 2004 m. balandžio 29 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2004/48/EB dėl intelektinės nuosavybės teisių gynimo (OL L 157, p. 45; 2004 m. specialusis leidimas lietuvių k., 17 sk., 2 t., p. 32).

⁴³ 1995 m. spalio 24 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 95/46/EB dėl asmenų apsaugos tvarkant asmens duomenis ir dėl laisvo tokių duomenų judėjimo (OL L 281, p. 31; 2004 m. specialusis leidimas lietuvių k., 13 sk., 15 t., p. 355).

⁴⁴ 2002 m. liepos 12 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2002/58/EB dėl asmens duomenų tvarkymo ir privatumo apsaugos elektroninių ryšių sektoriuje (OL L 201, p. 37; 2004 m. specialusis leidimas lietuvių k., 13 sk., 29 t., p. 14).

⁴⁵ Žr. 41 išnašą.

kai profesionalus atgaminimo laikmenų pardavėjas buvo įsisteigęs kitoje valstybėje narėje nei ta, kuriai tenka minėta pareiga, ir jo veikla buvo vykdoma pastarojoje valstybėje narėje.

Teisingumo Teismas pirmiausia pripažino, kad nors galutinis naudotojas, kuris atgamina saugomą kūrinių asmeniniam naudojimui, iš principo turi būti laikomas teisingą kompensaciją turinčiu sumokėti asmeniu, atsižvelgiant į praktinius sunkumus, kylančius siekiant nustatyti privačius naudotojus ir įpareigoti juos kompensuoti teisių turėtojams daromą žalą, valstybės narės gali įtvirtinti mokestį už kopijavimą asmeniniam naudojimui, kurį mokėtų subjektai, teikiantys atgaminimo įrangą, aparatus ar laikmenas šiam galutiniam naudotojui, kadangi šie asmenys gali atgauti šio mokesčio sumą per tokio pateikimo kainą, kurią sumoka galutinis naudotojas. Antra, Teisingumo Teismas šios direktyvos nuostatas išaiškino kaip nustatančias valstybei narei, kuri nacionalinėje teisėje numatė tokią kopijavimo asmeniniam naudojimui išimtį, pareigą pasiekti tam tikrą rezultatą: laikdamasi savo kompetencijos ribų, ši valstybė privalo užtikrinti, kad bus realiai gaunama teisinga kompensacija, skirta autoriams už patirtą žalą atlyginti, visų pirma, jei ši žala kilo tos valstybės narės teritorijoje. Šiuo klausimu vien tai, kad profesionalus atgaminimo įrangos, aparatų ar laikmenų pardavėjas įsisteigęs kitoje valstybėje narėje nei ta, kurioje gyvena pirkėjai, neturi įtakos pareigai pasiekti rezultatą. Nesant galimybės užtikrinti, kad teisinga kompensacija bus surinkta iš pirkėjų, nacionalinis teismas turi aiškinti nacionalinę teisę taip, kad šią kompensaciją būtų galima gauti iš komercine veikla užsiimančio skolininko.

Platesnėje intelektinės nuosavybės teisių apsaugos srityje Teisingumo Teismas byloje *Realchemie Nederland* (2011 m. spalio 18 d. sprendimas, byla C-406/09) nagrinėjo Direktyvos 2004/48 dėl intelektinės nuosavybės teisių gynimo⁴⁶ 14 straipsnyje įtvirtintos taisyklės, pagal kurią valstybės narės turi užtikrinti, kad byla dėl intelektinės nuosavybės teisių pažeidimo laimėjusios šalies bylinėjimosi išlaidas paprastai padengtų pralaimėjusi šalis, apimtį.

Šioje byloje Teisingumo Teismas nusprendė, kad vienoje valstybėje narėje pradėto teismo sprendimo paskelbimo vykdytinu proceso, per kurį prašoma pripažinti ir vykdyti sprendimą, priimtą kitoje valstybėje narėje nagrinėjant bylą, kurioje siekiama priversti paisyti intelektinės nuosavybės teisės, bylinėjimosi išlaidos patenka į Direktyvos 2004/48 14 straipsnio taikymo sritį. Anot Teisingumo Teismo, šis aiškinimas atitinka ir bendrąjį Direktyvos 2004/48 tikslą derinti valstybių narių teisės aktus, kad vidaus rinkoje būtų užtikrintas aukštas, lygiavertis ir vienodas intelektinės nuosavybės apsaugos lygis, ir specialųjį minėto 14 straipsnio tikslą – vengti, kad nukentėjusioji šalis būtų atgrasinta pradėti teisinį procesą savo intelektinės nuosavybės teisėms apginti. Vadovaujantis minėtais tikslais, intelektinės nuosavybės teisių pažeidėjas paprastai turi kompensuoti visas savo elgesio finansines pasekmes.

Byloje *Association Belge des Consommateurs Test-Achats ir kt.* (2011 m. kovo 1 d. sprendimas, byla C-236/09) Belgijos Karalystės *Cour constitutionnelle* klausė Teisingumo Teismo dėl Direktyvos 2004/113⁴⁷ 5 straipsnio 2 dalies, kurioje nustatyta, kad, „neatsižvelgiant į 1 dalį, valstybės narės gali nuspręsti iki 2007 m. gruodžio 21 d. leisti proporcingus asmenų įmokų ir išmokų skirtumus, jei lytis yra lemiamas veiksnys atliekant rizikos įvertinimą, pagrįstą svarbiais ir tiksliais aktuariniais bei statistiniais duomenimis“, galiojimo. Teisingumo Teismas priminė, kad neginčijama, jog Direktyva 2004/113 siekiamas tikslas draudimo paslaugų srityje, kaip matyti iš jos 5 straipsnio 1 dalies, – taikyti taisyklę dėl lyčių vienodų įmokų ar išmokų. Šios direktyvos 18 konstatuojamojoje

⁴⁶ Žr. 42 išnašą.

⁴⁷ 2004 m. gruodžio 13 d. Tarybos direktyva 2004/113/EB, įgyvendinanti vienodo požiūrio į moteris ir vyrus principą dėl galimybės naudotis prekėmis bei paslaugomis ir prekių tiekimo bei paslaugų teikimo (OL L 373, p. 37).

dalyje aiškiai nustatoma, kad, siekiant užtikrinti vienodą požiūrį į moteris ir vyrus, dėl to, kad į lytį atsižvelgiama kaip į aktuarinį veiksnių, neturėtų atsirasti asmenų įmokų ir išmokų skirtumų. Pagal šios direktyvos 19 konstatuojamąją dalį valstybės narės gali nuspręsti leisti taikyti nuo taisyklės dėl lyčių vienodų įmokų ar išmokų leidžiančią nukrypti nuostatą. Direktyva 2004/113 grindžiama prielaida, kad taikant vienodo požiūrio į moteris ir vyrus principą, įtvirtintą Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos 21 ir 23 straipsniuose, atitinkamos moterų ir vyrų situacijos, kiek tai susiję su draudimo įmokomis ar išmokomis, yra panašios. Toliau Teisingumo Teismas nusprendė, kad Direktyvos 2004/113 5 straipsnio 2 dalis, pagal kurią atitinkamoms valstybėms narėms leidžiama neribotą laiką taikyti nuo taisyklės dėl lyčių vienodų įmokų ar išmokų leidžiančią nukrypti nuostatą, prieštarauja vienodo požiūrio į moteris ir vyrus tikslui, kurio siekiama šia direktyva, ir yra nesuderinama su Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos 21 ir 23 straipsniais. Dėl šios priežasties Teisingumo Teismas padarė išvadą, kad ši nuostata yra neteisėta nuo 2012 m. gruodžio 21 dienos.

Byloje *Churchill Insurance Company ir Evans* (2011 m. gruodžio 1 d. sprendimas, byla C-442/10), susijusioje su Pirmąja, Antrąja ir Trečiąja direktyvomis 72/166⁴⁸, 84/5⁴⁹ ir 90/232⁵⁰ dėl motorinių transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės draudimo, kodifikuotomis Direktyva 2009/103⁵¹, Teisingumo Teismas, gavęs prašymą priimti prejudicinį sprendimą, turėjo nuspręsti dėl privalomojo draudimo apsaugos taikymo apimtį per eismo įvykį nukentėjusioms trečiosioms šalims.

Savo sprendime Teisingumo Teismas nusprendė, kad Trečiosios direktyvos 90/232 1 straipsnio pirma pastraipa ir Antrosios direktyvos 84/5 2 straipsnio 1 dalimi draudžiamos tokios nacionalinės teisės nuostatos, kuriomis automatiškai pašalinama draudiko pareiga atlyginti žalą per kelių eismo įvykį nukentėjusiam asmeniui, kai šį įvykį sukėlė pagal draudimo polisą neapdraustas vairuotojas, o šis nukentėjęs asmuo, kuris įvykio metu transporto priemone važiuojo kaip keleivis, buvo apdraustas kaip tokios transporto priemonės vairuotojas ir minėtam vairuotojui buvo davęs leidimą ją vairuoti. Teisingumo Teismas taip pat patikslino, kad šis aiškinimas nebūtų kitoks, atsižvelgiant į tai, ar apdraustasis nukentėjęs asmuo žinojo, jog asmuo, kuriam jis leido vairuoti transporto priemonę, buvo neapdraustas kaip šios transporto priemonės vairuotojas, arba į tai, kad jis manė, jog šis buvo apdraustas, arba į tai, ar jis apie tai pagalvojo, ar ne. Vis dėlto Teisingumo Teismas sutiko, kad tai nepašalina valstybių narių galimybės į šią aplinkybę atsižvelgti nustatant civilinės atsakomybės taisykles, su sąlyga, kad savo kompetenciją šioje srityje jos įgyvendins laikydamosi Sąjungos teisės, ypač Pirmosios direktyvos 3 straipsnio 1 dalies, Antrosios direktyvos 2 straipsnio 1 dalies ir Trečiosios direktyvos 1 straipsnio, ir šiomis nacionalinėmis taisyklėmis nebus galiausiai panaikintas direktyvų veiksmingumas. Taigi, anot Teisingumo Teismo, nacionalinės teisės aktai, kuriuose nurodomi bendrieji ir abstraktūs kriterijai, neturėtų panaikinti ar neproporcingai apriboti keleivio teisės į žalą atlyginimą pagal privalomąjį motorinių transporto priemonių

⁴⁸ 1972 m. balandžio 24 d. Tarybos direktyva 72/166/EEB dėl valstybių narių įstatymų, susijusių su motorinių transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės draudimu ir privalomojo tokios atsakomybės draudimo įgyvendinimu, suderinimo (OL L 103, p. 1; 2004 m. specialusis leidimas lietuvių k., 6 sk., 1 t., p. 10).

⁴⁹ 1983 gruodžio 30 d. Antroji Tarybos direktyva 84/5/EEB dėl valstybių narių teisės aktų, susijusių su motorinių transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės draudimu, suderinimo (OL L 8, 1984, p. 17; 2004 m. specialusis leidimas lietuvių k., 6 sk., 7 t., p. 3).

⁵⁰ 1990 m. gegužės 14 d. Trečioji Tarybos direktyva 90/232/EEB dėl valstybių narių įstatymų, susijusių su motorinių transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės draudimu, suderinimo (OL L 129, p. 33; 2004 m. specialusis leidimas lietuvių k., 6 sk., 1 t., p. 249).

⁵¹ 2009 m. rugsėjo 16 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2009/103/EB dėl motorinių transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės draudimo ir privalomojo tokios atsakomybės draudimo patikrinimo (OL L 263, p. 11). Bylos faktinių aplinkybių atsiradimo momentu ši direktyva dar nebuvo įsigaliojusi.

valdytojų civilinės atsakomybės draudimą vien dėl jo prisidėjimo prie minėtos žalos atsiradimo. Žalos atlyginimas gali būti sumažinamas tik esant išimtinėms aplinkybėms ir vertinant kiekvieną konkretų atvejį atskirai.

Transportas

Byloje *Liuksemburgas prieš Parlamentą ir Tarybą* (2011 m. gegužės 12 d. sprendimas, byla C-176/09) Teisingumo Teismas išreiškė poziciją dėl Direktyvos 2009/12 dėl oro uostų mokesčių⁵² galiojimo. Nepaisant to, kad vienintelis šios valstybės narės oro uostas netenkina minėtoje direktyvoje įtvirtinto kiekybinio kriterijaus (per metus aptarnauti daugiau kaip 5 mln. keleivių) ir yra arti kitų kaimyninėse valstybėse narėse esančių oro uostų, jam taikomos administracinės ir finansinės pareigos pagal šią direktyvą, nes, remiantis jos formuluote, jis laikomas turinčiu privilegijuotą patekimo į tą valstybę narę padėtį. Ginčydama nurodytos direktyvos galiojimą Liuksemburgo Didžioji Hercogystė rėmėsi vienodo vertinimo principo pažeidimu dėl to, kad, pirma, yra kitų regioninių oro uostų, aptarnaujančių daugiau keleivių, ir, antra, jos vienintelis oro uostas vertinamas kaip oro uostas, per metus aptarnaujantis daugiau kaip 5 mln. keleivių.

Teisingumo Teismas pirmiausia priminė, kad Sąjungos teisės aktų leidėjas išskyrė dvi oro uostų kategorijas ir kad valstybėje narėje, kurioje nėra vienas oro uostas nesiekia minimalios 5 mln. keleivių ribos, daugiausia keleivių per metus aptarnaujantis oro uostas laikytinas patekimo į valstybę narę vartais, nes jis užima privilegijuotą padėtį. Toliau Teisingumo Teismas nusprendė, kad Sąjungos teisės aktų leidėjas nepadarė klaidos ir neviršijo savo įgaliojimų įtvirtinės skirtumą tarp antraeilių ir pagrindinių oro uostų, nepaisydamas per metus aptarnaujamų keleivių skaičiaus: antraeiliai oro uostai iš principo negali būti laikomi patekimo į valstybės narę vartais, kaip tai suprantama pagal minėtą direktyvą. Galiausiai Teisingumo Teismas nusprendė, kad vien aplinkybės, kad oro uostas užima privilegijuotą padėtį, pakanka pagrįsti šios direktyvos taikymą. Teisingumo Teismas taip pat pabrėžė, kad dėl šia direktyva įtvirtintos sistemos tenkanti našta nėra neproporcinga, palyginti su iš jos kylančia nauda, ir kad Sąjungos teisės aktų leidėjas teisingai nusprendė, jog oro uostų, kuriuose per metus aptarnaujama mažiau nei 5 milijonai keleivių, nereikia įtraukti į minėtos direktyvos taikymo sritį, jeigu jie nėra pagrindiniai savo valstybėje narėje.

Konkurencija

Nagrinėdamas apeliacinius skundus dėl Bendrojo Teismo sprendimų ir prašymus priimti prejudicinį sprendimą, Teisingumo Teismas turėjo progą išaiškinti įvairius konkurencijos teisės aspektus tiek materialinių Sutarties taisyklių, tiek jų įgyvendinimą užtikrinančių procedūrų, pavyzdžiui, Sąjungos institucijų ir valstybių narių kompetencijos pasidalijimo, lygmeniu.

Byloje *Paint Graphos ir kt.* (2011 m. rugsėjo 8 d. sprendimas, sujungtos bylos C-78/08–C-80/08) Teisingumo teismui buvo pateikti keli prejudiciniai klausimai dėl Italijos įstatymu kooperatinėms bendrovėms suteiktų mokesčių lengvatų. Teisingumo Teismas turėjo spręsti dėl su valstybės pagalba susijusių nuostatų⁵³ taikymo Italijos teisės aktais šioms kooperatinėms bendrovėms suteiktiems įvairiems atleidimams nuo mokesčių. Prašymą priimti prejudicinį sprendimą patekęs teismas laikėsi nuomonės, kad iš pradžių svarbu išsiaiškinti, ar ir, jei taip, kokiomis sąlygomis tai, kad nagrinėjamos kooperatinės bendrovės tokiu būdu sutaupo mokestines lėšas, kurios dažnai nemažos, yra su bendrąja rinka nesuderinama pagalba, kaip ji suprantama pagal EB 87 straipsnio

⁵² 2009 m. kovo 11 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2009/12/EB dėl oro uostų mokesčių (OL L 70, p. 11).

⁵³ EB sutarties 87 ir 88 straipsniai (OL C 325, 2002, p. 67).

1 dalį. Jei šios lengvatos būtų tokia nesuderinama pagalba, dėl EB 88 straipsnio 3 dalies tiesioginio poveikio nacionalinės institucijos, taip pat ir teismai, neturėtų taikyti Italijos dekreto, kuriame numatytos šios mokesčių lengvatos.

Taigi Teisingumo Teismas paaiškino, kaip reikėtų aiškinti sąlygas, nuo kurių priklauso, ar nacionalinė priemonė pagal EB 87 straipsnio 1 dalį laikoma valstybės pagalba, t. y. pirma, kad šios priemonės finansavimas būtų vykdomas valstybės arba iš valstybės išteklių, antra, kad ši priemonė būtų atrankinio pobūdžio, ir, trečia, kad ji darytų įtaką valstybių narių tarpusavio prekybai ir dėl jos būtų iškraipoma konkurencija. Jis priminė, kad atleidimas nuo mokesčio yra valstybės pagalba ir kad draudžiama pagalba, kuria palaikomos tam tikros įmonės arba tam tikrų prekių gamyba. Teisingumo Teismas taip pat priminė, kad priemonė, kuri yra bendros mokesčių sistemos taikymo išimtis, vis dėlto gali būti pateisinama, jei atitinkama valstybė narė gali įrodyti, kad ši priemonė tiesiogiai kyla iš jos mokesčių sistemos pagrindinių ar svarbiausių principų, ir patikslino, kad tikslo, kurio siekiama įsikišant valstybei, nepakanka, kad šie įsikišimai automatiškai nebūtų laikomi valstybės pagalba. Bet kuriuo atveju tam, kad atleidimą nuo mokesčių, kaip antai taikomas Italijos kooperatinėms bendrovėms, būtų galima pateisinti atitinkamos valstybės narės mokesčių sistemos pobūdžiu arba bendra struktūra, taip pat reikia užtikrinti, kad jis atitiktų proporcingumo principą ir neviršytų to, kas būtina, t. y. nebūtų galimybės teisėtą tikslą pasiekti mažesnio masto priemonėmis. Galiausiai Teisingumo Teismas išnagrinėjo klausimą dėl įtakos valstybių narių tarpusavio prekybai ir konkurencijos iškraipymo, kaip numatyta EB 87 straipsnio 1 dalies nuostatose. Teisingumo Teismas priminė, kad jei valstybės narės suteikta pagalba sustiprina vienos įmonės padėtį, palyginti su kitų įmonių konkurencijų padėtimi prekyboje tarp valstybių narių, turi būti laikoma, kad šiai prekybai pagalba turėjo įtakos. Šiuo klausimu Teisingumo Teismas pridūrė, jog nebūtina, kad įmonė pagalbos gavėja pati dalyvautų Bendrijos vidaus prekyboje. Kai valstybė narė įmonei suteikia pagalbą, veiklos mastai valstybės viduje gali būti išlaikyti arba išaugti, dėl to kitose valstybėse narėse įsikūrusių įmonių galimybes patekti į šios valstybės narės rinką gali sumažėti. Be to, pagalba įmonei, kuri iki šiol nedalyvavo Bendrijos vidaus prekyboje, gali leisti jai įeiti į kitos valstybės narės rinką. Dėl šios priežasties Teisingumo Teismas padarė išvadą, kad Italijos kooperatinėms bendrovėms suteikta mokesčių lengvata galėjo turėti įtakos valstybių narių tarpusavio prekybai ir iškraipyti konkurenciją ir laikytina valstybės pagalba, tačiau su sąlyga, kad tenkinamos visos EB 87 straipsnio 1 dalies taikymo sąlygos. Teisingumo Teismas pabrėžė, kad prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas turi įvertinti, ar kooperatinių bendrovių atleidimas nuo mokesčių nėra atrankinio pobūdžio, ir tai, ar jį galima pateisinti nacionalinės mokesčių sistemos, kuriai jis priklauso, pobūdžiu arba bendra struktūra. Šiam tikslui Teisingumo Teismas rekomendavo Italijos teismui nustatyti, ar kooperatinių bendrovių padėtis iš tiesų yra panaši į kitų ūkio subjektų, įkurtų pelno siekiančių teisės subjektų forma, padėtį, ir, jei taip, ar palankesnis minėtų kooperatinių bendrovių apmokestinimas, pirma, yra būdingas atitinkamoje valstybėje narėje taikomos mokesčių sistemos pagrindiniams principams ir, antra, atitinka nuoseklumo ir proporcingumo principus.

Byloje *Komisija ir Ispanija prieš Government of Gibraltar ir Jungtinę Karalystę* (2011 m. lapkričio 15 d. sprendimas, sujungtos bylos C-106/09 P ir C-107/09 P) Teisingumo Teismas panaikino 2008 m. gruodžio 18 d. Pirmosios instancijos teismo sprendimą, kuriuo šis panaikino Komisijos sprendimą dėl Jungtinės Didžiosios Britanijos ir Šiaurės Airijos Karalystės numatytos įgyvendinti pagalbos schemos vykdant Gibraltaro įmonių pelno mokesčio reformą. Teisingumo Teismas nusprendė, kad Pirmosios instancijos teismas padarė teisės klaidą, kai nutarė, jog mokesčių reformos projektu nebuvo suteikta selektyvaus pobūdžio pranašumų lengvatinės prekybos bendrovėms. Teisingumo Teismas nusprendė, kad nors vien to, kad taikant „įprastą“ mokesčių režimą nustatoma skirtinga mokesčių našta, nepakanka norint įrodyti, kad apmokestinimas yra selektyvus, tačiau šis selektyvus pobūdis yra, kai, kaip nagrinėtoje byloje, remiantis pagal mokesčių sistemą nustatytais apmokestinimo bazės kriterijais pagalbą gaunančios įmonės dėl joms būdingų požymių gali būti apibrinamos kaip privilegijuota kategorija. Teisingumo Teismas, be kita ko, priminė, kad

mokesčių sistema laikoma „selektyvia“, neatsižvelgiant į tai, ar ji parengta taip, kad visoms įmonėms taikoma tokia pati mokesčių našta, bet kai kurios jų naudojasi išimtimis, kuriomis joms suteikiamas selektyvus pranašumas. Toks selektyvumo kriterijaus aiškinimas reikštų, kad, norint mokesčių režimą laikyti selektyviu, jis turi būti parengtas pagal tam tikrą reguliavimo techniką. Dėl tokio požiūrio nacionalinės mokesčių teisės normoms nuo pat pradžių būtų netaikoma kontrolė valstybės pagalbos srityje vien dėl to, kad jos priimtose naudojant kitokią reguliavimo techniką, nors jų padariniai tokie patys.

Byloje *TeliaSonera Sverige* (2011 m. vasario 17 d. sprendimas, byla C-52/09) Teisingumo Teismas nagrinėjo antikoncepcinę veiklą telekomunikacijų sektoriaus tarpinių asimetrinės skaitmeninės abonentų linijos, naudojamos plačiajuosčiam ryšiui, paslaugų didmeninėje rinkoje. Švedijos teismas pateikė Teisingumo Teismui klausimą dėl kriterijų, pagal kuriuos sumažintos maržos kainų politika turi būti laikoma piktnaudžiavimu dominuojančia padėtimi. Šia veikla, vadinama „tarifų žirklių poveikis“, paprastai vertikalios integracijos operatorius kartu nustato ir mažmenines rinkos kainas, ir tarpinės paslaugos, būtinos norint patekti į mažmeninę rinką, kainą ir nepalieka tokio šių dviejų kainų skirtumo, kurio pakaktų padengti kitas sąnaudas, patirtas teikiant mažmenines paslaugas. Tokia veikla gali būti pripažįstama piktnaudžiavimu vertikalios integracijos telekomunikacijų įmonės užimama dominuojančia padėtimi pagal SESV 102 straipsnį.

Teisingumo Teismas priminė, kad SESV 102 straipsnio antros pastraipos a punktu dominuojančiai įmonei aiškiai draudžiama tiesiogiai ar netiesiogiai nustatyti nesąžiningas kainas. Toliau jis paaiškino, kad SESV 102 straipsnyje pateiktas piktnaudžiavimo atvejų sąrašas nėra baigtinis, todėl šioje nuostatoje pateiktame sąraše neišvardijami visi Sąjungos teisės draudžiami piktnaudžiavimo dominuojančia padėtimi būdai. Šia nuostata draudžiamo piktnaudžiavimo dominuojančia padėtimi sąvoka yra objektyvi ir susijusi su dominuojančią padėtį užimančios įmonės elgesiu rinkoje, kurioje būtent dėl šios įmonės dalyvavimo konkurencija jau yra sumažėjusi; tuo elgesiu, pasitelkiant kitokias nei lemiančias normalią ūkio subjektų prekių ar paslaugų konkurenciją priemones, sudaromos kliūtys rinkoje dar esančiai konkurencijai išlaikyti ar šios konkurencijos plėtrai. Taigi, anot Teisingumo Teismo, siekiant nustatyti, ar dominuojančią padėtį užimanti įmonė taikydama kainų politiką piktnaudžiavo šia padėtimi, reikia įvertinti visas aplinkybes ir patikrinti, ar šiomis kainomis siekiama atimti iš pirkėjo tiekimo šaltinių pasirinkimo galimybę arba ją apriboti, sukurti konkurentams patekimo į rinką kliūtis, taikyti nevienodas sąlygas lygiaverčiams sandoriams su prekybos partneriais arba iškraipant konkurenciją sustiprinti dominuojančią padėtį.

Teisingumo Teismas nusprendė, kad, nesant jokio objektyvaus pateisinimo, piktnaudžiavimas pagal SESV 102 straipsnį gali būti tai, kad tarpinių asimetrinės skaitmeninės abonentų linijos paslaugų didmeninėje rinkoje dominuojančią padėtį užimanti vertikalios integracijos įmonė laikosi tokios kainų politikos, dėl kurios skirtumo tarp šioje rinkoje taikomų kainų ir galutiniams vartotojams skirtų plačiajuosčio ryšio paslaugų mažmeninėje rinkoje taikomų kainų nepakanka specifinėms sąnaudoms, kurių ši įmonė turi patirti tam, kad patektų į tą rinką, padengti.

Vertindamas šios politikos nesąžiningumą, Teisingumo Teismas patikslino nagrinėjamo atvejo aplinkybes, neturinčias reikšmės nustatant piktnaudžiavimą dominuojančia padėtimi. Šios aplinkybės yra: tai, kad aptariama įmonė neturi teisės aktais nustatytos pareigos teikti tarpinės asimetrinės skaitmeninės abonentų linijos paslaugas didmeninėje rinkoje, kurioje užima dominuojančią padėtį; šios įmonės dominavimo šioje rinkoje lygis; tai, kad minėta įmonė dominuojančios padėties neužima kartu ir galutiniams vartotojams skirtų plačiajuosčio ryšio paslaugų mažmeninėje rinkoje; tai, ar klientai, kuriems taikoma tokia kainų politika, yra nauji, ar esami atitinkamos įmonės klientai; tai, kad dominuojanti įmonė neturi galimybės kompensuoti nuostolių, kurių ji gali patirti dėl tokios kainų politikos įgyvendinimo; aptariamų rinkų brandos lygis ir tai, kad joms būdingos technologijų naujovės, reikalaujančios labai didelių investicijų.

Teisingumo Teismas nusprendė, kad iš principo ir visų pirma reikia atsižvelgti į atitinkamos įmonės kainas ir sąnaudas mažmeninėje paslaugų rinkoje. Tik jeigu atsižvelgiant į aplinkybes nėra galimybės remtis šiomis kainomis ir sąnaudomis, reikia nagrinėti konkurentų kainas ir sąnaudas toje pačioje rinkoje. Jis taip pat nusprendė, kad reikia įrodyti, jog, atsižvelgiant visų pirma į didmeninės prekybos produkto būtinumą, ši politika mažmeninėje rinkoje turi antikonkurencinį poveikį, bent jau potencialų, ir to ekonomiškai negalima pateisinti.

Byloje *General Química ir kt. prieš Komisiją* (2011 m. sausio 20 d. sprendimas, byla C-90/09) Teisingumo Teismas išreiškė poziciją dėl prezumpcijos, kad patronuojanti bendrovė iš tikrųjų daro lemiamą įtaką savo dukterinės bendrovės elgesiui kaučiuko pramonėje naudojamų cheminių medžiagų sektoriuje veikiančiame kartelyje. Ši byla buvo susijusi su kontroliuojančiąja bendrove, valdančia 100 % tarpininkaujančios bendrovės kapitalo, kuri savo ruožtu valdė visą dukterinės bendrovės kapitalą. Anot Teisingumo Teismo, negali būti atmesta kontroliuojančiosios bendrovės solidari atsakomybė už jos grupei priklausančios dukterinės bendrovės, kurios kapitalo ji tiesiogiai nevaldo, padarytus Sąjungos konkurencijos teisės pažeidimus, jeigu ši kontroliuojančioji bendrovė daro lemiamą įtaką minėtai dukterinei bendrovei, nors ir netiesiogiai, per tarpininkaujančią bendrovę. Būtent toks atvejis yra, kai dukterinė bendrovė nenustato savo veiklos rinkoje nepriklausomai nuo šios tarpininkaujančios bendrovės, o pastaroji taip pat neveikia rinkoje savarankiškai ir vadovaujasi kontroliuojančiosios bendrovės jai duotais nurodymais. Esant tokiai situacijai, kontroliuojančioji bendrovė, tarpininkaujanti bendrovė ir paskutinė grupės dukterinė bendrovė yra to paties ekonominio vieneto dalis, todėl – viena įmonė pagal Sąjungos konkurencijos teisę. Taigi Teisingumo Teismas patvirtino, kad Komisija turi teisę įpareigoti kontroliuojančiąją bendrovę solidariai mokėti paskutinei grupės dukterinei bendrovei paskirtą baudą, nereikalaujant nustatyti jos tiesioginį dalyvavimą darant šį pažeidimą, nebent ši kontroliuojančioji bendrovė nugincytytą minėtą prezumpciją ir įrodytų, kad arba tarpininkaujanti bendrovė, arba minėta dukterinė bendrovė rinkoje veikia savarankiškai. Vis dėlto Teisingumo Teismas panaikino Pirmosios instancijos teismo sprendimą, kuriuo buvo patvirtintas Komisijos sprendimas, motyvuodamas tuo, kad Pirmosios instancijos teismas privalėjo atsižvelgti ir konkrečiai išnagrinėti patronuojančios bendrovės pateiktus argumentus, kuriais siekiama įrodyti dukterinės bendrovės savarankiškumą įgyvendinant savo komercinę politiką, siekiant patikrinti, ar Komisija, tiek, kiek ji nusprendė, kad tie įrodymai šiuo atveju negali įrodyti, jog ši dukterinė bendrovė su patronuojančia bendrove nesudaro ekonominio vieneto, padarė vertinimo klaidą. Pirmosios instancijos teismas, konkrečiai neišnagrinėjęs patronuojančios bendrovės nurodytų aplinkybių ir vadovaudamasis tik teismų praktika, padarė teisės klaidą, nes tvirtino, kad, siekiant nustatyti tokį savarankiškumą, pateiktiems argumentams negalima pritarti.

Su karteliu cheminių medžiagų sektoriuje susijusioje byloje Teisingumo Teismas dar kartą išreiškė poziciją dėl prezumpcijos, kad patronuojanti bendrovė iš tikrųjų daro lemiamą įtaką savo dukterinės bendrovės elgesiui (2011 m. rugsėjo 29 d. Sprendimas *Elf Aquitaine prieš Komisiją*, C-521/09 P).

2005 m. sprendimu Komisija skyrė baudas kelioms bendrovėms, tarp jų *Elf Aquitaine S.A.* ir jos dukterinei bendrovei *Arkema S.A.*, kurias ji laikė kartelio, veikiančio medžiagos, naudojamos kaip tarpinis cheminis produktas, rinkoje, iniciatorėmis.

Abi šios bendrovės pareiškė atskirus ieškinius Pirmosios instancijos teisme, siekdamos Komisijos sprendimo panaikinimo arba joms skirtų baudų sumažinimo.

Pirmosios instancijos teismas atmetė visus abiejų bendrovių argumentus. Jis priėmė klasikinį sprendimą, kad kai visas ar beveik visas dukterinės bendrovės kapitalas priklauso patronuojančiajai

bendrovei, Komisija gali preziumuoti, jog ši daro lemiamą įtaką savo dukterinės bendrovės ekonominei politikai.

Teisingumo Teismas pirmiausia priminė, kad jeigu sprendimas konkurencijos teisės srityje susijęs su keliais adresatais ir kelia pažeidimo inkriminavimo problemų, jis turi būti pakankamai pagrįstas kiekvieno adresato atžvilgiu. Taigi, už savo dukterinės bendrovės pažeidimą atsakinga pripažinti patronuojančiai bendrovei tokio sprendimo motyvai turi būti išsamūs, kad pagrįstų pažeidimo jai inkriminavimą.

Teisingumo Teismas pabrėžė: kadangi Komisijos sprendimas buvo pagrįstas išimtinai bendrovės *Elf Aquitaine S.A.* faktinio lemiamos įtakos jos dukterinės bendrovės elgesiui darymo prezumpcija, Komisija privalėjo tinkamai paaiškinti priežastis, dėl kurių bendrovės *Elf Aquitaine S.A.* nurodytų faktinių ir teisinių aplinkybių nepakako šiai prezumpcijai nugincyti, antraip ši prezumpcija taps nenuginčijama. Dėl nuginjamo prezumpcijos pobūdžio pažymėtina, jog tam, kad ji būtų paneigta, iš suinteresuotų asmenų reikalaujama pateikti ekonominių, organizacinių ir teisinių atitinkamų bendrovių ryšių įrodymų.

Anot Teisingumo Teismo, Pirmosios instancijos teismas ypatingą dėmesį turėjo skirti klausimui, ar Komisijos sprendime buvo išsamiai išdėstyti motyvai, dėl kurių bendrovės *Elf Aquitaine S.A.* pateiktų įrodymų nepakako nugincyti šiame sprendime taikytos atsakomybės prezumpcijos.

Toliau Teisingumo Teismas konstatavo, kad Komisijos sprendimo motyvai dėl bendrovės *Elf Aquitaine S.A.* išdėstytų argumentų yra tik paprastų teiginių ir neiginių serija, kurie kartojasi ir yra visiškai neišsamūs, o nesant papildomų patikslinimų, ši teiginių ir neiginių serija negalėjo leisti bendrovei *Elf Aquitaine S.A.* suprasti priimtos priemonės pagrindimo arba kompetentingam teismui – vykdyti jos kontrolės.

Dėl šių priežasčių Teisingumo Teismas panaikino Pirmosios instancijos teismo sprendimą ir Komisijos sprendimą, kiek juo bendrovei *Elf Aquitaine S.A.* buvo inkriminuotas pažeidimas ir skirta bauda.

Byloje dėl kartelio pramoninių varinių vamzdžių sektoriuje, kuriame dalyvavo trys tos pačios grupės bendrovės, Komisija priėmė sprendimą dėl EB 81 straipsnio ir Europos ekonominės erdvės susitarimo⁵⁴ 53 straipsnio taikymo procedūros. Trys bendrovės pareiškė ieškinį Pirmosios instancijos teisme ir rėmėsi su Komisijos skirtos baudos dydžiu susijusiais pagrindais. Pirmosios instancijos teismas atmetė visus pagrindus ir bendrovės padavė apeliacinį skundą Teisingumo Teismui (2011 m. gruodžio 8 d. Sprendimas *KME Germany ir kt. prieš Komisiją*, C-272/09 P).

Be to, kad patikrino nusistovėjusioje Sąjungos teismų praktikoje įtvirtintų kriterijų, į kuriuos atsižvelgiama nustatant baudų už antikonkurencinius veiksmus dydį, t. y. pažeidimo trukmę, jo sunkumą ir galimas suinteresuotųjų bendrovių bendradarbiavimas, taikymą, Teisingumo Teismas išreiškė poziciją dėl su teise į veiksmingą teisminę gynybą susijusio pagrindo. Bendrovės teigė, kad Pirmosios instancijos teismas pažeidė Sąjungos teisę ir pagrindinę jų teisę į veiksmingą ir nekludomą teisminę gynybą dėl to, kad atidžiai ir rūpestingai neišnagrinėjo jų argumentų ir pernelyg bei nepagrįstai pasitikėjo Komisijos diskrecija. Jos rėmėsi Europos žmogaus teisių apsaugos konvencijos 6 straipsniu ir Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija⁵⁵.

⁵⁴ Europos ekonominės erdvės susitarimas (OL L 1, 1994, p. 181–185; 2004 m. specialusis leidimas lietuvių k., 11 sk., 52 t., p. 3).

⁵⁵ Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija (OL C 83, 2010, p. 401).

Teisingumo Teismas priminė, kad veiksmingos teisminės gynybos principas yra bendrasis Sąjungos teisės principas, kuris šiuo metu įtvirtintas Chartijos 47 straipsnyje, ir kad institucijų sprendimų teisminė kontrolė įtvirtinta steigimo sutartyse, ir patikslino, kad, be teisėtumo kontrolės, kuri nustatyta SESV 263 straipsnyje, numatyta neribota jurisdikcija, kiek tai susiję su nustatytais sankcijomis.

Dėl teisėtumo kontrolės Teisingumo Teismas, nenukrypdamas nuo savo ankstesnės praktikos, nusprendė, kad nors tose srityse, kur atliekami sudėtingi ekonominiai vertinimai, Komisija turi diskreciją vertinti, tai vis dėlto nereiškia, kad Sąjungos teismas turi susilaikyti nuo Komisijos ekonominių duomenų aiškinimo kontrolės. Šis teismas turi vykdyti šią kontrolę remdamasis ieškovo nurodytais aplinkybėmis.

Taigi Teisingumo Teismas nusprendė, kad Sąjungos teismas negali remtis Komisijos turima diskrecija, nei kiek tai susiję su pasirinktais elementais, į kuriuos ji atsižvelgė vertindama kriterijus, kurių pagrindu buvo nustatytas baudų dydis, nei kiek tai susiję su šių elementų vertinimu, kad atsisakytų vykdyti išsamią teisinę ir faktinę kontrolę.

Dėl su baudų dydžiu susijusios neribotos jurisdikcijos Teisingumo Teismas patikslino, kad ši jurisdikcija, be baudos teisėtumo paprastos kontrolės, teismui suteikia teisę pakeisti Komisijos vertinimą savuoju, todėl ir panaikinti, sumažinti ar padidinti skirtą piniginę baudą. Vis dėlto Teisingumo Teismas pabrėžė, kad neribotos jurisdikcijos įgyvendinimas nereiškia, kad teismas privalo atlikti viso skundžiamo sprendimo patikrinimą savo iniciatyva, nes tai faktiškai reikštų naują išsamų bylos tyrimą.

Taigi Teisingumo Teismas pirmiausia padarė išvadą, kad Sąjungos teismas turi atlikti ir teisinę, ir faktinę kontrolę, turi teisę vertinti įrodymus, panaikinti Komisijos sprendimą ir pakeisti baudų dydžius. Todėl Teisingumo Teismas pabrėžė, kad Sąjungos teisėje numatyta teisminė kontrolė neprieštarauja Pagrindinių teisių chartijoje įtvirtinto veiksmingos teisminės gynybos principo reikalavimams. Toliau Teisingumo Teismas nusprendė, kad Pirmosios instancijos teismas jo nagrinėtoje byloje įvykdė jam tenkančią visišką ir teisinę, ir faktinę kontrolę pareigą.

Byloje *Solvay prieš Komisiją* (2011 m. spalio 25 d. sprendimas, sujungtos bylos C-109/10 P ir C-110/10 P) Teisingumo Teismas turėjo galimybę patikslinti pareigą užtikrinti teisę į gynybą. 1990 m. Komisija pirmą kartą nubaudė bendrovę *Solvay* už piktnaudžiavimą dominuojančia padėtimi sodos karbonato rinkoje ir už susitarimą dėl kainų su konkurentu. Sprendimai, kuriais Komisija nubaudė Belgijos bendrovę, buvo panaikinti. Taigi 2000 m. Komisija priėmė naujus sprendimus, kuriais bendrovei *Solvay* buvo skirtos naujos baudos už tuos pačius veiksmus. Ši bendrovė kreipėsi į Pirmosios instancijos teismą ir apkaltino Komisiją teisės susipažinti su jos turimais dokumentais pažeidimu, be kita ko, dėl kai kurių šių dokumentų praradimo. Ji taip pat teigė, kad prieš priimdama naujus sprendimus Komisija turėjo ją išklausti. Pirmosios instancijos teismui atmetus bendrovės *Solvay* ieškinį, ši padavė apeliacinį skundą Teisingumo Teismui, kuris turėjo išnagrinėti tuos pačius kaltinimus.

Teisingumo Teismas pirmiausia priminė, kad teisė susipažinti su bylos medžiaga reiškia, kad Komisija atitinkamai įmonei suteikia galimybę išnagrinėti visus tyrimo medžiagoje esančius dokumentus, kurie gali būti svarbūs jos gynybai. Teisės susipažinti su bylos dokumentais pažeidimas vykstant procedūrai iki sprendimo priėmimo iš principo gali lemti šio sprendimo panaikinimą, jeigu buvo pažeista teisė į gynybą.

Teisingumo Teismas patikslino, kad šioje byloje kalbama ne apie kelis trūkstamus dokumentus, kurių turinį buvo galima atkurti remiantis kitais šaltiniais, o apie ištisus segtuvus, kuriuose galėjo būti esminių Komisijoje vykusių procedūros dokumentų, svarbių *Solvay* gynybai.

Dėl šios priežasties Teisingumo Teismas nutarė, kad Bendrasis Teismas padarė teisės klaidą nusprendęs, jog dėl to, kad *Solvay* neturėjo galimybės susipažinti su visais tyrimo bylos medžiagoje esančiais dokumentais, jos teisė į gynybą nebuvo pažeista.

Dėl bendrovės išklausymo prieš priimant Komisijos sprendimą Teisingumo Teismas priminė, kad jis yra viena iš teisės į gynybą sudedamųjų dalių, todėl turi būti nagrinėjamas atsižvelgiant į specifines kiekvieno atvejo aplinkybes. Jei dėl procedūrinio trūkumo, susijusio tik su sprendimo galutinio priėmimo komisarų kolegijoje procedūromis, panaikinus sprendimą Komisija priima naują iš esmės tokio paties turinio ir tais pačiais kaltinimais pagrįstą sprendimą, ji neprivalo iš naujo išklausti suinteresuotosios įmonės. Vis dėlto Teisingumo Teismas manė, kad *Solvay* išklausymo problema negali būti atsietą nuo galimybės susipažinti su bylos medžiaga, nes per administracinę procedūrą, per kurią buvo priimti pirmieji 1990 m. sprendimai, Komisija nebuvo pateikusi *Solvay* visų jos byloje esančių dokumentų. Tačiau nekreipdama dėmesio į tai ir nepaisydama Teisingumo Teismo ir Bendrojo Teismo praktikos, kurioje patvirtinta galimybės susipažinti su bylos dokumentais svarba, Komisija priėmė tokius pačius sprendimus kaip tie, kurie buvo panaikinti dėl autentiško patvirtinimo nebuvimo, nepradėjusi naujos administracinės procedūros, per kurią, iš pradžių suteikusi galimybę *Solvay* susipažinti su bylos dokumentais, būtų ją išklausiusi.

Taigi Teisingumo Teismas priėjo prie išvados, kad Bendrasis Teismas padarė teisės klaidą nusprendęs, jog nebuvo būtina išklausti *Solvay* prieš priimant naujus sprendimus; jis panaikino Bendrojo Teismo sprendimus ir – priėmęs sprendimą dėl bylos esmės – Komisijos sprendimus.

Bylose dėl Europos sijelių gamintojų susitarimų ir suderintų veiksmų Europos Komisija 1994 m. priėmė sprendimą dėl bendrovės ARBED (dabar – *Arcelor Mittal*), o 1998 m. – sprendimą dėl bendrovės *Thyssen Stahl* (dabar – *ThyssenKrupp*) ir abiem bendrovėms skyrė baudas. Teisingumo Teismas panaikino abu šiuos sprendimus dėl teisės į gynybą pažeidimo. Tačiau 2006 m. Komisija priėmė du naujus sprendimus dėl tų pačių 1988–1991 m. vykusių veiksmų, pasirėmusi, be kita ko, 2002 m. liepos 23 d. netekusios galios EAPB sutarties nuostatomis. Būtent šie du sprendimai buvo apskūsti iš pradžių Pirmosios instancijos teismui (kuris juos patvirtino), paskui Teisingumo Teismui. Savo sprendimais (2011 m. kovo 29 d. Sprendimas *ArcelorMittal Luxembourg prieš Komisiją ir Komisija prieš ArcelorMittal Luxembourg ir kt.*, C-201/09 P, ir 2011 m. kovo 29 d. Sprendimas *ThyssenKrupp Nirosta prieš Komisiją*, C-352/09 P) Teisingumo Teismas patvirtino Pirmosios instancijos teismo sprendimą dėl galimybės taikyti EB sutarties pagrindu priimtas procedūrines taisykles dėl EAPB sutarties pažeidimų po to, kai ši sutartis neteko galios. Teisingumo Teismas nutarė, kad keičiantis teisės aktams reikia užtikrinti teisinių struktūrų tęstinumą, nebent teisės aktų leidėjas aiškiai nurodo kitaip. Nesant jokių rodiklių, jog Sąjungos teisės aktų leidėjas būtų norėjęs, kad už EAPB sutartimi draudžiamus suderintus veiksmus visai nebūtų baudžiama šiai Sutarčiai nustojus galioti, Teisingumo Teismas nusprendė, kad Sutarčių tikslams ir nuoseklumui prieštarautų ir būtų nesuderinama su Sąjungos teisės sistemos tęstinumu, jei Komisija neturėtų kompetencijos užtikrinti su EAPB sutartimi susijusių teisės normų, sukuriančių teisinių padarinių net ir šiai Sutarčiai nustojus galioti, vienodo taikymo. Toliau Teisingumo Teismas patikslino, kad laikantis teisinio saugumo ir teisėtų lūkesčių apsaugos principų nagrinėjamu atveju būtina taikyti EAPB sutartyje numatytas materialines nuostatas, ir pabrėžė, kad rūpestinga įmonė negalėjo nežinoti savo elgesio pasekmių ir tikėtis, kad dėl EAPB sutarties teisinio reglamentavimo srities perėmimo EB sutartimi ji galėtų išvengti sankcijų. Taigi Teisingumo Teismas padarė išvadą, kad, pirma, Komisijos kompetencija skirti atitinkamoms bendrovėms baudas kyla iš EB sutarties pagrindu priimtų

taisyklių ir kad procedūra turėjo būti atliekama pagal šias taisykles, ir, antra, kad materialinės teisės normos, kuriose numatytos taikytinos sankcijos, įtvirtintos EAPB sutartyje.

Byloje dėl nacionalinės konkurencijos institucijos sprendimo, kuriuo ji nusprendė, kad pagal nacionalinę teisę įmonė nepiktnaudžiavo dominuojančia padėtimi, ir nutraukė bylą dėl EB sutarties pažeidimo, Teisingumo Teismui buvo pateikti prejudiciniai klausimai dėl nacionalinių konkurencijos institucijų kompetencijos apimties (2011 m. gegužės 3 d. Sprendimas *Tele2 Polska*, C-375/09).

Pirmiausia Teisingumo Teismas priminė, kad, siekiant valstybėse narėse užtikrinti nuoseklų konkurencijos taisyklių taikymą, Reglamente (EB) Nr. 1/2003⁵⁶ nustatytas Komisijos ir nacionalinių konkurencijos institucijų bendradarbiavimo mechanizmas, grindžiamas bendruoju lojalios bendradarbiavimo principu.

Toliau Teisingumo Teismas pažymėjo, kad jeigu nacionalinė konkurencijos institucija, remdamasi turima informacija, mano, jog keliama reikalavimai, siekiant uždrausti, nėra tenkinami, reglamente aiškiai nurodyta, kad ši institucija kompetentinga tik priimti sprendimą, kad imtis veiksmų nėra pagrindo.

Iš tikrųjų, anot Teisingumo Teismo, nacionalinėms konkurencijos institucijoms suteikus teisę priimti sprendimus, kuriais konstatuojamas Sutarties nuostatų dėl piktnaudžiavimo dominuojančia padėtimi pažeidimo nebuvimas, kiltų pavojus Reglamente Nr. 1/2003 nustatytai bendradarbiavimo sistemai ir būtų pažeista Komisijos kompetencija. Teisingumo Teismas nusprendė, kad toks neigiamas sprendimas dėl esmės keltų grėsmę vienodam Sutartyje įtvirtintų konkurencijos taisyklių⁵⁷ taikymui, o tai yra vienas iš minėto reglamento tikslų, nes vėliau dėl tokio sprendimo Komisija negalėtų konstatuoti, kad nagrinėjami veiksmai pažeidžia šias taisykles.

Taigi Teisingumo Teismas nusprendė, kad tik Komisija turi teisę konstatuoti, kad nėra SESV 102 straipsnyje numatyto draudimo piktnaudžiauti dominuojančia padėtimi pažeidimo, net jei šis straipsnis taikomas nacionalinės konkurencijos institucijos vykdomoje procedūroje. Teisingumo Teismas padarė išvadą, kad nagrinėdama, ar tenkinami SESV 102 straipsniui taikyti keliama reikalavimai, ir nusprendusi, kad nebuvo piktnaudžiaujama, nacionalinė konkurencijos institucija negali priimti sprendimo, kuriuo konstatuojamas draudimo piktnaudžiauti dominuojančia padėtimi pažeidimo nebuvimas.

Teisingumo Teismas taip pat nusprendė, kad pagal Sąjungos teisę draudžiama nacionalinės teisės nuostata, kurioje numatoma, kad SESV 102 straipsnio taikymo procedūra turi būti užbaigiama priimant sprendimą, kuriuo konstatuojama, kad šis straipsnis nepažeistas. Teisingumo Teismas patikslino, kad iš tikrųjų nacionalinė konkurencijos institucija gali taikyti nacionalines nuostatas tik tada, kai Sąjungos teisėje neįtvirtinta speciali taisyklė.

Byloje *Pfleiderer* (2011 m. birželio 14 d. sprendimas, byla C-360/09) gavęs Vokietijos teismo prašymą priimti prejudicinį sprendimą, Teisingumo Teismas išreiškė poziciją dėl galimybės tretiesiems asmenims, įskaitant nukentėjusiuosius nuo kartelio, kartelių bylose dėl baudos skyrimo susipažinti su prašymais atleisti nuo baudos ir prašymą dėl atleidimo nuo baudos padavusių asmenų nacionalinei konkurencijos institucijai savanoriškai pateikta informacija ir dokumentais.

⁵⁶ 2002 m. gruodžio 16 d. Tarybos reglamentas dėl konkurencijos taisyklių, nustatytų Sutarties 81 ir 82 straipsniuose, įgyvendinimo (OL L 1, 2003, p. 1; 2004 m. specialusis leidimas lietuvių k., 8 sk., 2 t., p. 205).

⁵⁷ Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo (OL C 83, 2010, p. 47) 101 ir 102 straipsniai.

Iš pradžių Teisingumo Teismas priminė, kad nei EB sutarties konkurencijos nuostatose, nei Reglamente Nr. 1/2003⁵⁸ nenumatytos bendrosios atleidimo nuo baudų taisyklės ar bendrosios taisyklės dėl teisės susipažinti su pagal nacionalinę atleidimo nuo baudų programą nacionalinei konkurencijos institucijai savanoriškai pateiktais dokumentais, susijusiais su atleidimo nuo baudų procedūra. Toliau jis patikslino, kad Komisijos pranešimas dėl konkurencijos institucijų tinklui priklausančių institucijų bendradarbiavimo⁵⁹ ir pranešimas dėl atleidimo nuo baudų ir baudų sumažinimo kartelių bylose⁶⁰ nėra privalomi valstybėms narėms, kaip ir Europos konkurencijos tinkle parengta pavyzdinė atleidimo nuo baudų programa.

Toliau Teisingumo Teismas nusprendė, kad Sąjungos kartelių teisės nuostatomis, ypač Reglamentu Nr. 1/2003, nedraudžiama nuo Sąjungos konkurencijos teisės pažeidimo nukentėjusiam asmeniui, siekiančiam gauti žalos atlyginimą, leisti susipažinti su dokumentais, susijusiais su atleidimo nuo baudų procedūra, kurioje dalyvavo minėtą pažeidimą padaręs subjektas. Tačiau Teisingumo Teismas patikslino, kad valstybių narių teismai, remdamiesi nacionaline teise ir palyginę Sąjungos teise saugomus interesus, turi nustatyti sąlygas, kuriomis reikia leisti ar neleisti susipažinti su tokiais dokumentais.

Mokesčių nuostatos

Pridėtinės vertės mokesčio srityje ypač atkreiptinas dėmesys į Sprendimą *Komisija prieš Vokietiją* (2011 m. lapkričio 15 d. sprendimas, C-539/09). Šioje byloje Komisija pareiškė kaltinimus Vokietijos Federacinei Respublikai dėl to, jog ši nesutiko, kad Europos Sąjungos Audito Rūmai jos teritorijoje vykdytų administracinio bendradarbiavimo pagal Reglamentą Nr. 1798/2003⁶¹ auditą. Teisingumo Teismas nusprendė, kad taip pasielgusi Vokietijos Federacinė Respublika neįvykdė įsipareigojimų pagal EB 248 straipsnio 1–3 dalis, kuriose numatyta, jog Audito Rūmai tikrina visų Bendrijos pajamų ir išlaidų sąskaitas, taip pat, ar visos pajamos buvo gautos ir visos išlaidos padarytos teisėtai bei tvarkingai, ar finansų valdymas yra patikimas, ir kuriomis šiai institucijai suteikiami įgaliojimai atlikti auditą remiantis pateiktais apskaitos dokumentais, o prireikus – vietoje, be kita ko, valstybėse narėse.

Teisingumo Teismo nuomone, vykdant Sutartį nustatyta nuosavų išteklių sistema, kiek tai susiję su ištekliais iš PVM, siekiama valstybėms narėms nustatyti pareigą skirti Bendrijai dalį sumų, kurias jos surenka kaip šį mokestį, į jos nuosavus išteklius. Kadangi bendradarbiavimo mechanizmais, kurie taikomi valstybėms narėms pagal šį Reglamentą Nr. 1798/2003, siekiama kovoti su sukčiavimu ir vengimu PVM srityje, jie patys gali turėti tiesioginį ir esminį poveikį veiksmingam pajamų iš šio mokesčio surinkimui, taigi ir PVM išteklių įtraukimui į Bendrijos biudžetą. Todėl tai, kad valstybė narė veiksmingai taiko Reglamente Nr. 1798/2003 nustatytas bendradarbiavimo taisykles, gali lemti ne tik šios valstybės narės gebėjimą kovoti su mokesčiniu sukčiavimu ir mokesčių vengimu jos pačios teritorijoje, bet ir kitų valstybių narių gebėjimą su tuo kovoti savo teritorijose, ypač kai teisingas PVM taikymas šiose kitose valstybėse narėse priklauso nuo minėtos valstybės narės turimos informacijos. Taigi Audito Rūmų atliekamas administracinio bendradarbiavimo pagal Reglamentą Nr. 1798/2003 auditas yra skirtas tikrinti Bendrijos pajamas jų teisėtumo ir patikimo finansų valdymo požiūriu, todėl turi tiesioginį ryšį su šiai institucijai EB 248 straipsniu suteiktais įgaliojimais.

⁵⁸ Žr. 56 išnašą.

⁵⁹ Komisijos pranešimas 2004/C 101/04 dėl konkurencijos institucijų tinklui priklausančių institucijų bendradarbiavimo (OL C 101, p. 43).

⁶⁰ Komisijos pranešimas 2006/C 298/11 dėl atleidimo nuo baudų ir baudų sumažinimo kartelių bylose (OL C 298, p. 17).

⁶¹ 2003 m. spalio 7 d. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 1798/2003 dėl administracinio bendradarbiavimo pridėtinės vertės mokesčio srityje (OL L 264, 2003 10 15, p. 1; 2004 m. specialusis leidimas lietuvių k., 9 sk., 1 t., p. 392).

Prekių ženklai

Teisingumo Teismui ne kartą teko nagrinėti prekių ženklų teisės klausimus, susijusius tiek su Bendrijos prekių ženklų⁶², tiek su valstybių narių teisės aktų šioje srityje derinimu⁶³.

Byloje dėl prekių ženklo, sudaryto iš Italijos stilisto Elio Fiorucci vardo ir pavardės, galiojimo (2011 m. liepos 5 d. sprendimas *Edwin prieš VRDT*, C-263/09 P) Teisingumo Teismas, nagrinėdamas apeliacinį skundą dėl Pirmosios instancijos teismo sprendimo (2009 m. gegužės 14 d. sprendimas, byla T-165/06), sprendė dėl Bendrijos prekių ženklo negaliojimo atveju. Teisingumo Teismas nusprendė, kad, remiantis Reglamento Nr. 40/94⁶⁴ 52 straipsnio 2 dalies nuostatomis, Bendrijos prekių ženklo registracija gali būti pripažinta negaliojančia suinteresuotojo asmens prašymu, nurodant kitą ankstesnę teisę. Šiame straipsnyje pateiktame teisių sąraše teisės, kuriomis siekiama apsaugoti įvairaus pobūdžio interesus, kaip antai teisė į vardą, teisė į atvaizdą, autoriaus teisė ir pramoninės nuosavybės teisė, nėra vardijamos išsamiai. Taigi Teisingumo Teismas nusprendė, kad tuo atveju, kai remiamasi teise į vardą, jam išaiškinti pateikto straipsnio formuluotė ir struktūra neleidžia taikyti šios nuostatos vien tokioms situacijoms, kai Bendrijos prekių ženklo registracija prieštarauja teisei, kuria siekiama išimtinai ginti vardą kaip asmenybės aspektą: kaip ir kitos teisės, teisė į vardą yra saugoma ir dėl jos ekonominių aspektų. Be to, Teisingumo Teismas patvirtino Pirmosios instancijos teismo kompetenciją tikrinti Vidaus rinkos derinimo tarnybos atlikto nurodomų nacionalinės teisės aktų vertinimo teisėtumą. Toliau jis pritarė Pirmosios instancijos teismo remiantis byloje nagrinėtų nacionalinės teisės aktų turiniu padarytoms išvadoms, kad žinomo vardo savininkas turi teisę prieštarauti dėl jo vardo naudojimo kaip prekių ženklo, jeigu jis nėra davęs sutikimo registruoti minėtą prekių ženklą.

Byloje *DHL Express France* (2011 m. balandžio 12 d. sprendimas, byla C-235/09), kurioje Teisingumo Teismui buvo pateiktas prejudicinis klausimas, jis nusprendė, kad Bendrijos prekių ženklų teismo nustatytas draudimas tęsti teises į prekių ženklą pažeidžiančius ar galinčius pažeisti veiksmus iš principo apima visą Europos Sąjungos teritoriją. Tokią galiojimo sritį pateisina tiek vienodos Bendrijos prekių ženklo apsaugos tikslas, kurio siekiama Reglamentu Nr. 40/94⁶⁵, tiek vieningas prekių ženklo statusas. Vis dėlto Teisingumo Teismas pažymėjo, kad teritorinė draudimo galiojimo sritis gali būti apribota, visų pirma kai dalyje Europos Sąjungos teritorijos nėra arba negali būti žalos pačioms prekių ženklo funkcijoms. Prekių ženklo savininko išimtinės teisės teritorinė apimtis negali viršyti to, kas šia teise leidžiama jos savininkui siekiant apsaugoti jam priklausančią prekių ženklą. Teisingumo Teismas pridūrė, kad kitos valstybės narės iš principo turi pripažinti ir vykdyti teismo sprendimą ir taip suteikti jam tarpvalstybinį poveikį. Remdamasis Europos Sąjungos sutarties 4 straipsnio 3 dalies antroje pastraipoje įtvirtintu lojalaus bendradarbiavimo principu, Teisingumo Teismas toliau nusprendė, kad valstybės narės turi numatyti priemones, procedūras ir gynybos būdus, būtinus užtikrinti intelektinės nuosavybės teisių, kurioms taikoma Direktyva 2004/48⁶⁶, laikymąsi. Todėl Teisingumo Teismas padarė išvadą, kad prievartos priemonė, kurią Bendrijos prekių ženklų teismas paskyrė taikydamas savo nacionalinę teisę, kaip antai periodinė bauda, galioja ir kitose valstybėse narėse nei ta, kuriai priklauso šis teismas. Tokios priemonės gali būti veiksmingos tik tuo atveju, jeigu jos galioja toje teritorijoje, kur galioja pats teismo sprendimas. Vis dėlto, jeigu valstybėje narėje, kurioje prašoma vykdyti sprendimą, nėra numatyta prievartos

⁶² 1993 m. gruodžio 20 d. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 40/94 dėl Bendrijos prekių ženklo (OL L 11, p. 1; 2004 m. specialusis leidimas lietuvių k., 17 sk., 1 t., p. 146).

⁶³ 2004 m. balandžio 29 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2004/48/EB dėl intelektinės nuosavybės teisių gynimo (OL L 157, 2004 4 30, p. 45).

⁶⁴ Žr. 62 išnašą.

⁶⁵ Žr. pirmesnę išnašą.

⁶⁶ Žr. 63 išnašą.

priemonių, analogiškų toms, kurias skyrė Bendrijos prekių ženklų teismas, teismas, į kurį kreiptasi, privalo įgyvendinti represinį tikslą remdamasis atitinkamomis savo nacionalinės teisės nuostatomis ir taip lygiavertiškai užtikrinti pirma nustatytos prievartos priemonės laikymąsi.

Byloje, kurioje sprendtas ginčas tarp, viena vertus, bendrovės *L'Oréal* bei kai kurių jos dukterinių bendrovių ir, kita vertus, bendrovės *eBay International* bei kai kurių jos dukterinių bendrovių ir privačių perpardavinėtojų (2011 m. liepos 12 d. Sprendimas *L'Oréal ir kt.*, byla C-324/09), Teisingumo Teismas, kuriam Jungtinės Karalystės teismas pateikė kelis prejudicinius klausimus dėl nuorodų į registruotus prekių ženklus atitinkančius raktažodžius teikimo mokamų paslaugų, priėmė sprendimą dėl kelių Bendrijos prekių ženklų teisės aspektų. Taigi jis nusprendė, kad jeigu pasiūlymai pirkti Bendrijos prekių ženklais pažymėtas prekes arba jų reklama, kai jų savininkas nėra davęs leidimo juos naudoti, yra skirti vartotojams, esantiems Sąjungos teritorijoje, taikytinos Sąjungos taisyklės. Vertinant, ar tokie pasiūlymai arba reklama iš tikrųjų skirti Sąjungos vartotojams, Teisingumo Teismas pasiūlė nacionaliniams teismams patikrinti, ar egzistuoja svarbūs rodikliai, visų pirma rodantys geografines zonas, į kurias pardavėjas yra pasirengęs išsiųsti atitinkamą prekę. Teisingumo Teismas taip pat pažymėjo, kad prekių ženklo savininko įgaliojims platintojams tiekiamos juo pažymėtos prekės, skirtos būti padovanotos kaip nemokami mėginiai, nėra išleidžiamos į rinką, kaip tai suprantama pagal Direktyvą 89/104⁶⁷ arba Reglamentą Nr. 40/94⁶⁸. Teisingumo Teismas pateikė paaiškinimą dėl internetinės prekyvietės operatoriaus atsakomybės: nors tai ne jis naudoja prekių ženklus, kai paprasčiausia leidžia savo klientams vaizduoti prekių ženklus atitinkančius žymenis, jis vis dėlto atsakingas, nes atlieka aktyvų vaidmenį, leidžiantį jam turėti žinių apie šių pasiūlymų duomenis ar juos kontroliuoti. Taigi operatorius negali išvengti atsakomybės, jeigu padeda savo klientams patobulinti pasiūlymų teikimą ar juos reklamuoti. Jis juo labiau negali išvengti atsakomybės, jeigu žinojo apie faktus ir aplinkybes, suteikiančias pagrindą tam, kad rūpestingas ūkio subjektas konstatuotų internetinių pasiūlymų pirkti neteisėtumą, tačiau nedelsdamas nesiėmė veiksmų, kad išimty nagrinėjamus duomenis arba atimtų galimybę su jais susipažinti. Teisingumo Teismas nusprendė, kad tokiu atveju atitinkamam operatoriui gali būti nustatyti teismo įpareigojimai, įskaitant informacijos, pagal kurią būtų galima identifikuoti klientus pardavėjus, perdavimą laikantis asmens duomenų apsaugos taisyklių. Taigi, Teisingumo Teismo nuomone, pagal Sąjungos teisę reikalaujama iš valstybių narių užtikrinti, kad intelektinės nuosavybės teisių apsaugos srityje kompetentingi nacionaliniai teismai galėtų įpareigoti internetinės prekyvietės operatorių imtis priemonių, kuriomis būtų prisidedama ne tik prie šios prekyvietės naudotojų daromų šių teisių pažeidimų nutraukimo, bet ir prie naujų tokio pobūdžio pažeidimų prevencijos. Vis dėlto taip nustatyti įpareigojimai turi būti veiksmingi, proporcingi, atgrasantys ir jais neturi būti sukuriama teisėtos prekybos kliūtys.

Nagrinėdamas apeliacinį skundą dėl Pirmosios instancijos teismo sprendimo (2008 m. gruodžio 16 d. sprendimas, sujungtos bylos T-225/06, T-255/06, T-257/06 ir T-309/06), Teisingumo Teismas turėjo išspręsti bendrovių *Anheuser-Busch* ir *Budějovický Budvar* ginčą dėl prekių ženklo BUD naudojimo žymėti tam tikras prekes, tarp jų – alų. Pirmasis apeliacinio skundo pagrindas buvo susijęs su ankstesnių teisių (nacionalinis prekių ženklas ir tam tikrose valstybėse narėse saugomos kilmės vietos nuorodos), kuriomis remtasi pareiškiant protestą dėl nagrinėjamų prekių ženklų registracijos, apimtimi⁶⁹: Sprendime *Anheuser-Busch prieš Budějovický Budvar* (2011 m. kovo 29 d. sprendimas, byla C-96/09 P) Teisingumo Teismas nusprendė, jog nepakanka vien fakto, kad ankstesnės teisės buvo saugomos keliose valstybėse narėse, kad būtų galima daryti išvadą, jog

⁶⁷ 1988 m. gruodžio 21 d. Pirmoji Tarybos direktyva valstybių narių įstatymams, susijusiems su prekių ženklais, suderinti (OL L 40, p. 1; 2004 m. specialusis leidimas lietuvių k., 17 sk., 1 t., p. 92).

⁶⁸ Žr. 62 išnašą.

⁶⁹ Ten pat.

šios teisės turėjo ne tik vietinę reikšmę. Net jeigu geografiniu požiūriu apsaugos reikšmė yra ne tik vietinė, teisės turėjo būti pakankamai reikšmingai naudotos prekyboje didelėje teritorijoje, kurioje jos saugomos, dalyje. Be to, jis pažymėjo, kad naudojimą prekyboje reikia vertinti kiekvienoje atitinkamoje teritorijoje atskirai. Teisingumo Teismas taip pat nusprendė, kad tik ankstesnių teisių apsaugos teritorijoje – visoje ar jos dalyje – su žymeniu susijusios išimtinės teisės gali būti nesuderinamos su Bendrijos prekių ženklu. Galiausiai Teisingumo Teismas nusprendė, kad Pirmosios instancijos teismas padarė teisės klaidą patvirtinęs, jog žymens naudojimas prekyboje turėjo būti įrodytas tik iki prekių ženklo registracijos paraiškos paskelbimo, o ne vėliausiai iki šios paraiškos pateikimo dienos. Teisingumo Teismas pažymėjo, kad atsižvelgiant, be kita ko, į galimą ilgą laiko tarpą tarp registravimo paraiškos padavimo ir jos paskelbimo, taikant teisei į prekių ženklą įgyti naudojamą kriterijų galima geriau užtikrinti, kad nurodytas nagrinėjamo žymens naudojimas yra tikras ir tai nėra veiksmas, kuriuo tik siekiama užkirsti kelią naujo prekių ženklo registracijai. Taigi sprendimas buvo iš dalies panaikintas, o byla grąžinta Bendrajam Teismui.

Sprendime *Budějovický Budvar* (2011 m. rugsėjo 22 d. sprendimas, byla C-482/09) Teisingumo Teismas vėl sprendė dėl bendrovių *Anheuser-Busch* ir *Budějovický Budvar* atitinkamų teisių. Jungtinės Karalystės teismo pateikti prejudiciniai klausimai kilo nagrinėjant ypatingas faktines aplinkybes, į kurias Teisingumo Teismas atsižvelgė priimdamas sprendimą. Abi bendrovės beveik trisdešimt metų sąžiningai naudojo žodį „Budweiser“ kaip prekių ženklą alui žymėti, dar prieš įregistruojant šį žymenį kaip prekių ženklą. Atsakydamas į pirmuosius du Jungtinės Karalystės teismo pateiktus klausimus, Teisingumo Teismas pirmiausiai nusprendė, kad žodis „leido“, kaip jis suprantamas pagal Direktyvos 89/104⁷⁰ 9 straipsnio 1 dalį, yra Sąjungos teisės sąvoka, ir negalima manyti, kad ankstesnio prekių ženklo savininkas leido trečiajam asmeniui ilgai ir sąžiningai naudoti jo prekių ženklui tapatų vėlesnį prekių ženklą, nors ir seniai žinojo apie tokį naudojimą, jeigu jis neturėjo jokios galimybės jo užprotestuoti. Toliau jis pabrėžė, kad senaties dėl neprieštaravimo terminas negali prasidėti nuo paprasto vėlesnio prekių ženklo naudojimo, net jeigu jo savininkas vėliau jį įregistruoja, nes, kaip pažymėjo Teisingumo Teismas, ankstesnio prekių ženklo registracija atitinkamoje valstybėje narėje nėra būtina sąlyga tam, kad prasidėtų Direktyvos 89/104 9 straipsnio 1 dalyje numatyto senaties dėl neprieštaravimo termino eiga. Šiam senaties terminui prasidėti būtinos sąlygos, kurias turi patikrinti nacionalinis teismas, yra šios: vėlesnis prekių ženklas turi būti įregistruotas atitinkamoje valstybėje narėje, šio prekių ženklo paraiška turi būti pateikta sąžiningai, be to, savininkas turi naudoti vėlesnį prekių ženklą jo registracijos valstybėje narėje ir galiausiai – ankstesnio prekių ženklo savininkas turi žinoti, kad vėlesnis prekių ženklas įregistruotas ir naudojamas po jo registracijos. Atsakydamas į trečiąjį prejudicinį klausimą Teisingumo Teismas priminė, kad vėlesnio prekių ženklo registracija gali būti pripažinta negaliojančia tik tuo atveju, kai jis kenkia arba gali pakenkti ankstesnio prekių ženklo esminei funkcijai, kaip numatyta Direktyvos 89/104 4 straipsnio 1 dalyje, kuri yra užtikrinti vartotojams juo žymimų prekių arba paslaugų kilmę. Aiškiai paminėdamas sąžiningumą Teisingumo Teismas toliau nusprendė, kad sąžiningai ir ilgai paraleliai naudojant du tapačius prekių ženklus, žyminčius tapačias prekes, nekenkiama ir negali būti pakenkta ankstesnio prekių ženklo esminei funkcijai, todėl vėlesnio prekių ženklo registracija neturėtų būti pripažinta negaliojančia. Tačiau Teisingumo Teismas pats apribojo savo sprendimo poveikį, kelis kartus priminęs apie ypatingas bylos aplinkybes ir net pažymėjęs, jog aplinkybės, dėl kurių kilo ginčas pagrindinėje byloje, yra „išskirtinės“.

Socialinė politika

Nors šioje srityje vienodo požiūrio klausimai keliama nuolat, jie buvo ne vieninteliai, kuriais diskutuota Teisingumo Teismo salėje.

⁷⁰ Žr. 67 išnašą.

Dviejose bylose Teisingumo Teismas turėjo progą aiškinti nediskriminavimo dėl amžiaus principą.

Bylose *Hennigs ir Mai* (2011 m. rugsėjo 8 d. sprendimas, sujungtos bylos C-297/10 ir C-298/10) Teisingumo Teismas, pirma, nusprendė, kad Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos 21 straipsnyje įtvirtintu ir Direktyvoje 2000/78, nustatančioje vienodo požiūrio užimtumo ir profesinėje srityje bendruosius pagrindus⁷¹, sukonkretintu nediskriminavimo dėl amžiaus principu, visų pirma šios direktyvos 2 straipsniu ir 6 straipsnio 1 dalimi, draudžiama kolektyvinėje sutartyje numatyta priemonė, pagal kurią viešojo sektoriaus tarnautojo-sutartininko pagrindinio atlyginimo pakopa kiekvienos atlyginimų grupės viduje, įdarbinant tokį tarnautoją, nustatoma atsižvelgiant į jo amžių. Šiuo atžvilgiu tai, kad minėta priemonė draudžiama pagal Sąjungos teisę ir yra įtvirtinta kolektyvinėje sutartyje, nepažeidžia Chartijos 28 straipsniu pripažįstamos teisės derėtis ir sudaryti kolektyvines sutartis. Nors darbo stažu pagrįstas kriterijus paprastai yra tinkamas pasiekti teisėtą tikslą – atsižvelgti į profesinę patirtį, kurią tarnautojas yra įgijęs prieš jį įdarbinant, vis dėlto viešojo sektoriaus tarnautojo-sutartininko pagrindinio atlyginimo pakopos nustatymas įdarbinimo momentu atsižvelgiant į amžių viršija tai, kas būtina ir tinkama šiam tikslui pasiekti. Kriterijus, kuris taip pat grindžiamas darbo stažu arba įgyta profesine patirtimi, tačiau nedarant nuorodos į amžių, pagal Direktyvą 2000/78 atrodytų labiau tinkamas minėtam teisėtam tikslui pasiekti. Antra, Teisingumo Teismas nusprendė, kad Direktyvos 2000/78 2 straipsniu ir 6 straipsnio 1 dalimi bei Chartijos 28 straipsniu nedraudžiama kolektyvinėje sutartyje numatyta priemonė, kuria viešojo sektoriaus tarnautojų-sutartininkų atlyginimų sistema, nustatanti diskriminaciją dėl amžiaus, pakeičiama objektyviais kriterijais pagrįsta atlyginimų sistema, pereinamuoju, laiko atžvilgiu apribotu laikotarpiu išlaikant tam tikrą pirmosios iš šių sistemų diskriminacinį poveikį tam, kad būtų užtikrintas jau dirbančių tarnautojų perėjimas prie naujosios sistemos, nepatiriant pajamų sumažėjimo. Pereinamojo laikotarpio sistema, kuria siekiama išsaugoti įgytas teises, turi būti laikoma siekiančia teisėto tikslo, kaip tai suprantama pagal Direktyvos 2000/78 6 straipsnio 1 dalį. Be to, atsižvelgiant į socialiniams partneriams pripažintą didelę diskreciją atlyginimų nustatymo srityje, nėra neprotinga tai, kad socialiniai partneriai priima pereinamojo laikotarpio priemones, kurios yra tinkamos ir būtinos siekiant išvengti aptariamų tarnautojų-sutartininkų pajamų netekimo.

Byloje *Prigge ir kt.* (2011 m. rugsėjo 13 d. sprendimas, byla C-447/09) Teisingumo Teismas pirmiausia nusprendė, kad Direktyvos 2000/78⁷² 2 straipsnio 5 dalis aiškintina taip, kad valstybės narės įgaliojimus suteikiančiomis taisyklėmis gali leisti socialiniams partneriams priimti priemones, kaip jos suprantamos pagal minėtą nuostatą, šioje nuostatoje numatytoje srityse, kurioms taikomi kolektyviniai susitarimai, su sąlyga, kad šios įgaliojimus suteikiančios taisyklės yra pakankamai tikslios, kad užtikrintų, jog minėtos priemonės atitiks šios direktyvos 2 straipsnio 5 dalyje įtvirtintus reikalavimus. Priemonė, kurioje nustatoma 60 metų amžiaus riba, nuo kurios pilotai nebegali užsiimti profesine veikla, nors nacionalinės ir tarptautinės teisės aktuose toks amžius yra 65 metai, nėra būtina visuomenės saugumui ir sveikatos apsaugai užtikrinti, kaip tai suprantama pagal šios Direktyvos 2000/78 2 straipsnio 5 dalį. Toliau Teisingumo Teismas nusprendė, kad Direktyvos 2000/78 4 straipsnio 1 dalimi draudžiama, kad kolektyvinės sutarties nuostatoje būtų nustatyta 60 metų amžiaus riba, nuo kada pilotai laikomi fiziškai nebepajėgiais vykdyti profesinę veiklą, nors nacionalinės ir tarptautinės teisės aktuose toks amžius yra 65 metai. Kadangi šios direktyvos 4 straipsnio 1 dalyje leidžiama nukrypti nuo diskriminacijos draudimo principo, ji turi būti aiškinama siaurai. Nors didelis fizinis pajėgumas gali būti laikomas esminiu ir lemiamu profesiniu reikalavimu, kaip tai suprantama pagal šią nuostatą, norint vykdyti oro linijų piloto profesinę veiklą, ir nors šia priemone siekiamas tikslas užtikrinti oro transporto eismo saugumą yra teisėtas, kaip tai

⁷¹ 2000 m. lapkričio 27 d. Tarybos direktyva 2000/78/EB, nustatanti vienodo požiūrio užimtumo ir profesinėje srityje bendruosius pagrindus (OL L 303, p. 16; 2004 m. specialusis leidimas lietuvių k., 5 sk., 4 t., p. 79).

⁷² Žr. pirmesnę išnašą.

suprantama pagal Direktyvos 2000/78 4 straipsnio 1 dalį, 60 metų amžiaus ribos, nuo kada oro linijų pilotai laikomi fiziškai nebepajėgiais vykdyti profesinę veiklą, nustatymas tokiomis aplinkybėmis ir atsižvelgiant į nacionalinį bei tarptautinį reglamentavimą yra neproporcingas reikalavimas, kaip tai suprantama pagal šį straipsnį. Galiausiai Teisingumo Teismas nusprendė, jog Direktyvos 2000/78 6 straipsnio 1 dalies pirmą pastraipą aiškintina taip, kad oro eismo saugumas nėra teisėtas tikslas pagal šią nuostatą. Nors šios direktyvos 6 straipsnio 1 dalies pirmoje pastraipoje išvardytų teisėtų tikslų sąrašas neišsamus, vis dėlto tikslai, kurie gali būti laikomi teisėtais pagal šią nuostatą ir todėl galinčiais pateisinti diskriminacijos dėl amžiaus draudimo principo išimtį, yra socialinės politikos tikslai, kaip antai susiję su užimtumo politika, darbo rinka arba profesiniu mokymu.

Byloje *Römer* (2011 m. gegužės 10 d. sprendimas, byla C-147/08) Teisingumo Teismas turėjo pateikti išaiškinimą dėl tos pačios Direktyvos 2000/78⁷³, tik kitos diskriminacijos rūšies. Šioje byloje nagrinėta diskriminacija dėl seksualinės orientacijos, susijusi su papildomos senatvės pensijos dydžiu. Taigi, dėl šios direktyvos dalykinės taikymo srities Teisingumo Teismas pirmiausia nurodė, kad Direktyva 2000/78 turi būti aiškinama taip, kad papildomos senatvės pensijos, kaip antai viešojo sektoriaus darbdavio mokamos buvusiems darbuotojams ir juos pergyvenusiems jų išlaikytiniams pagal nacionalinį įstatymą, kurios pagal SESV 157 straipsnį yra užmokestis, nėra pašalinamos iš jos dalykinės taikymo srities nei pagal jos 3 straipsnio 3 dalį, nei pagal jos 22 konstatuojamąją dalį. Toliau, pasak Teisingumo Teismo, kartu skaitomomis Direktyvos 2000/78 1 ir 2 straipsnių bei 3 straipsnio 1 dalies c punkto nuostatomis draudžiama nacionalinės teisės nuostata, pagal kurią įregistravęs partnerystę asmuo gauna mažesnę papildomą senatvės pensiją nei susituokęs, negyvenantis skyrium asmuo, jei atitinkamoje valstybėje narėje santuoka gali būti sudaryta tik tarp skirtingų lyčių asmenų ir lygiagrečiai yra numatytas tos pačios lyties asmenims skirtas partnerystės institutas ir jeigu egzistuoja tiesioginė diskriminacija dėl seksualinės orientacijos, nes pagal nacionalinę teisę tokio partnerio teisinė ir faktinė padėtis, kiek ji susijusi su minėta pensija, yra panaši į susituokusio asmens padėtį. Panašumo įvertinimas yra nacionalinio teismo kompetencija ir jį atliekant daugiausia dėmesio reikia skirti atitinkamais teisės institutais reglamentuotoms sutuoktinių ir partnerių teisėms ir pareigoms, kurios yra svarbios atsižvelgiant į nagrinėjamos išmokos tikslą ir jos skyrimo sąlygas. Galiausiai Teisingumo Teismas pažymėjo, kad tuo atveju, jeigu tokia nacionalinė nuostata lemia diskriminaciją, kaip ji suprantama pagal Direktyvos 2000/78 2 straipsnį, privatus asmuo gali remtis teise į vienodą požiūrį ne anksčiau kaip nuo šiai direktyvai perkelti nustatyto termino pabaigos, t. y. nuo 2003 m. gruodžio 3 d., ir jis neprivalo laukti, kol nacionalinės teisės aktų leidėjas suderins minėtą nuostatą su Sąjungos teise.

Byloje *KHS* (2011 m. lapkričio 22 d. sprendimas, byla C-214/10) Teisingumo Teismas nusprendė, kad Direktyvos 2003/88⁷⁴ 7 straipsnio 1 dalimi nedraudžiamos nacionalinės nuostatos arba praktika, kaip antai kolektyvinės sutartys, kuriose numatyta, kad kelis referencinius laikotarpius iš eilės nedarbingas darbuotojas teises į mokamas kasmetines atostogas gali kaupti tik 15 mėn. perkėlimo laikotarpiu, kuriam pasibaigus teisė į šias atostogas prarandama. Tokia teisė neribotai kaupti teises į mokamas kasmetines atostogas nebeatitiktų paties teisės į mokamas kasmetines atostogas tikslo. Šis tikslas yra dvejopas, nes jis suteikia galimybę darbuotojui ir pailsėti nuo savo darbo, ir turėti laiko atsipalaiduoti, ir laisvalaikiui. Nors mokamų kasmetinių atostogų teigiamas poveikis darbuotojo saugai ir sveikatai visiškai pasireiškia, kai jos išnaudojamos per tam numatytus metus, t. y. per einamuosius metus, šis poilsio laikotarpis nepraranda reikšmės, jeigu juo pasinaudojama vėliau. Vis dėlto, kai perkėlimas viršija tam tikrą laiko ribą, kasmetinės atostogos, atsižvelgiant į jų, kaip poilsio laiko, paskirtį, praranda teigiamą poveikį darbuotojui ir išsaugo tik atsipalaidavimo ir

⁷³ Žr. 71 išnašą.

⁷⁴ 2003 m. lapkričio 4 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2003/88/EB dėl tam tikrų darbo laiko organizavimo aspektų (OL L 299, p. 9; 2004 m. specialusis leidimas lietuvių k., 5 sk., 4 t., p. 381).

laisvalaikio paskirtį. Todėl, atsižvelgiant į patį teisės į mokamas kasmetines atostogas tikslą, kelerius metus iš eilės nedarbingas darbuotojas, kuris remiantis nacionaline teise šiuo laikotarpiu negali išeiti mokamų kasmetinių atostogų, negali turėti teisės neribotai kaupti per šį laikotarpį įgytas teises į mokamas kasmetines atostogas. Atsižvelgiant į šį kontekstą, tam, kad šios teisės į mokamas kasmetines atostogas, kuria siekiama apsaugoti darbuotoją, būtų paisoma, Teisingumo Teismas nusprendė, jog nustatant bet kurį perkėlimo laikotarpį turi būti atsižvelgta į specifinę darbuotojo, kuris yra kelis referencinius laikotarpius iš eilės nedarbingas, situaciją. Todėl šis perkėlimo laikotarpis visų pirma turi gerokai viršyti referencinio laikotarpio, kuriam nustatytas, trukmę. Taigi, Teisingumo Teismo nuomone, galima pagrįstai manyti, kad penkiolikos mėnesių perkėlimo laikotarpiu nepažeidžiamas teisės į mokamas kasmetines atostogas tikslas, nes juo darbuotojui užtikrinama, kad atostogų, kaip poilsio laiko, teigiamas poveikis jam išsaugomas.

Byloje *Scattolon* (2011 m. rugsėjo 6 d. sprendimas, byla C-108/10) Teisingumo Teismas patikslino naujo darbdavio perimtų darbuotojų teisių apsaugos apimtį. Jis pirmiausia nusprendė, kad valstybės narės viešosios valdžios institucijos atliktas kitoje viešosios valdžios institucijoje dirbančių darbuotojų, kurie mokykloms teikia pagalbines paslaugas, įskaitant, be kita ko, priežiūros ir administracinės pagalbos užduotis, perėmimas yra įmonės perdavimas pagal Direktyvą 77/187⁷⁵, kai tokie darbuotojai sudaro struktūrinę grupę darbuotojų, kuriems taikoma pagal šios valstybės narės vidaus teisę darbuotojams numatyta apsauga. Toliau Teisingumo Teismas pažymėjo, kad kai dėl perdavimo pagal Direktyvą 77/187 perkeltiems darbuotojams iš karto pradedama taikyti perėmėjo taikoma kolektyvinė sutartis ir kai tokioje sutartyje numatytos darbo užmokesčio sąlygos visų pirma susijusios su darbo stažu, pagal šios direktyvos 3 straipsnį draudžiama, kad gerokai sumažėtų perkeltų darbuotojų darbo užmokestis, palyginti su tuo, kurį jie gavo prieš pat perkėlimą, dėl to, kad apskaičiuojant jų pradinį darbo užmokestį pas perėmėją neatsižvelgta į jų darbo stažą, įgytą dirbant pas perdavėją, kuris atitinka pas perėmėją dirbančių darbuotojų darbo stažą. Nacionalinis teismas turi išnagrinėti, ar toks perdavimas lėmė tokį darbo užmokesčio sumažėjimą.

Byloje *Ardennen* (2011 m. lapkričio 17 d. sprendimas, byla C-435/10) Teisingumo Teismas patikslino darbuotojų apsaugos darbdaviui tapus nemokiam apimtį. Jis nusprendė, kad Direktyvos 80/987⁷⁶ 3 ir 4 straipsniai draudžia nacionalinės teisės nuostatas, kuriose darbuotojo, kurio darbdavys yra nemokus, galimybė visiškai pasinaudoti teise į nacionalinėje teisėje numatyto ir neginčijamo darbo užmokesčio įsiskolinimo apmokėjimą siejama su pareiga užsiregistruoti kaip darbo ieškančiam asmeniui. Tik išimtiniais atvejais valstybės narės, remdamosi Direktyvos 80/987 4 straipsniu, gali apriboti šios direktyvos 3 straipsnyje numatytą mokėjimo pareigą. Šis 4 straipsnis turi būti aiškinamas siaurai ir atsižvelgiant į jo socialinį tikslą – užtikrinti minimalią visų darbuotojų apsaugą. Todėl atvejai, kada leidžiama nepaisyti garantijų institucijų pareigos apmokėti įsiskolinimus, yra griežtai išvardyti Direktyvoje 80/987, o atitinkamos jos nuostatos turi būti aiškinamos siaurai, atsižvelgiant į jų išimtinį pobūdį ir šios direktyvos tikslą. Šiuo požiūriu šios direktyvos tikslui prieštarautų toks jos, ypač 3 ir 4 straipsnių, aiškinimas, kai dėl pareigos užsiregistruoti kaip darbo ieškančiam asmeniui per numatytą terminą nesilaikymo darbuotojui konkrečiu dydžiu ir automatiškai būtų sumažinti nacionalinėje teisėje numatyti ir neginčijami darbo užmokesčio įsiskolinimai ir dėl to jis negalėtų pasinaudoti garantija dėl darbo užmokesčio praradimo, kurį iš tikrųjų patyrė atitinkamu laikotarpiu.

⁷⁵ 1977 m. vasario 14 d. Direktyva 77/187 dėl valstybių narių įstatymų, skirtų darbuotojų teisių apsaugai įmonių, verslo arba įmonių ar verslo dalių perdavimo atveju, suderinimo (OL L 61, p. 26).

⁷⁶ 1980 m. spalio 20 d. Tarybos direktyva 80/987/EEB dėl valstybių narių įstatymų, susijusių su darbuotojų apsauga jų darbdaviui tapus nemokiam, suderinimo (OL L 283, p. 23; 2004 m. specialusis leidimas lietuvių k., 5 sk., 1 t., p. 217) su pakeitimais, padarytais 2002 m. rugsėjo 23 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2002/74/EB (OL L 270, p. 10; 2004 m. specialusis leidimas lietuvių k., 5 sk., 4 t., p. 261).

Aplinka

Igyvendinant aplinkosaugos politiką, kurią ryžtingai vykdo Europos Sąjunga, kilo ne vienas klausimas, į kuriuos teko atsakyti Teisingumo Teismui.

Bylose *Stichting Natuur en Milieu ir kt.* (2011 m. gegužės 26 d. sprendimas, sujungtos bylos C-165/09–C-167/09) Teisingumo Teismas nagrinėjo klausimą dėl Direktyvos 2008/1⁷⁷, kurioje įtvirtinami principai, pagal kuriuos išduodami didelių pramonės įrenginių statybos ir eksploatavimo leidimai, ir Direktyvos 2001/81⁷⁸, kuria nustatoma tam tikrų atmosferos teršalų išmetimo nacionalinių ribų sistema, išaiškinimo. Teisingumo Teismas nusprendė, kad išduodamos aplinkosaugos leidimą statyti ir eksploatuoti pramonės įrenginį valstybės narės neprivalo atsižvelgti į Direktyvoje 2001/81 nustatytas SO₂ ir NO_x išmetimo nacionalines ribas kaip į vieną šio leidimo išdavimo sąlygų, tačiau turi laikytis iš šios direktyvos kylančio įsipareigojimo sumažinti visų pirma šių teršalų išmetimą iki tokių kiekių, kurie vėliausiai 2010 m. pabaigoje neviršytų šios direktyvos I priede nurodytų ribų. Pereinamuoju laikotarpiu nuo 2002 m. lapkričio 27 d. iki 2010 m. gruodžio 31 d. valstybės narės privalėjo susilaikyti nuo nuostatų, kurios galėjo rimtai trukdyti pasiekti nurodytą rezultatą, priėmimo⁷⁹. Tačiau Teisingumo Teismas suteikė valstybėms narėms galimybę šiuo laikotarpiu priimti konkrečią, tik SO₂ ir NO_x šaltiniui skirtą priemonę, nusprendęs, jog ji negali rimtai trukdyti pasiekti nurodytą rezultatą. Teisingumo Teismo nuomone, šiuo laikotarpiu pačia Direktyva 2001/81 valstybės narės neįpareigojamos nei atsakyti išduoti tokį aplinkosaugos leidimą statyti ir eksploatuoti pramonės įrenginį ar apriboti jo išdavimo, nei patvirtinti konkrečių kompensacinių priemonių dėl kiekvieno tokio išduoto leidimo, net jei būtų viršytos išmetamų SO₂ ir NO_x nacionalinės ribos arba kiltų tokio viršijimo grėsmė. Galiausiai Teisingumo Teismas nusprendė, kad Direktyvos 2001/81 4 straipsnis nėra besąlyginis ir pakankamai tikslus, kad privatūs asmenys galėtų juo remtis nacionaliniuose teismuose. Iki 2010 m. gruodžio 31 d. Direktyvos 2001/81 6 straipsniu, atvirkščiai, privatiems asmenims, su kuriais jis tiesiogiai susijęs, suteikiamos teisės, kuriomis galima remtis nacionaliniuose teismuose reikalaujant, kad pereinamuoju laikotarpiu valstybės narės priimtų arba planuotų tinkamą bei nuoseklią politiką ir priemones, galinčias sumažinti nurodytų teršalų išmetimą tiek, kad būtų laikomasi šios direktyvos I priede numatytų nacionalinių ribų. Privatūs asmenys taip pat gali reikalauti, kad valstybės leistų visuomenei ir atitinkamoms organizacijoms naudotis šiuo tikslu parengtomis programomis, pateikdamos aiškią, suprantamą ir lengvai prieinamą informaciją.

Byloje *The Air Transport Association of America ir kt.* (2011 m. gruodžio 21 d. sprendimas, byla C-366/10) Teisingumo Teismas nusprendė, kad Direktyva 2008/101⁸⁰ turi būti aiškinama atsižvelgiant į reikšmingas tarptautinės jūrų teisės ir tarptautinės oro teisės normas. Sąjungos teisė gali būti taikoma orlaivio naudotojui, jeigu jo orlaivis yra vienos iš valstybių narių teritorijoje ir konkrečiai tokioje teritorijoje esančiame aerodrome. Šiuo aspektu Direktyvoje 2008/101 numačius šios direktyvos taikytinumo valstybėje narėje ar trečiojoje valstybėje įregistruotų orlaivių naudotojams kriterijų, pagrįstą aplinkybe, kad šie orlaiviai skrenda iš kurios nors valstybės

⁷⁷ 2008 m. sausio 15 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2008/1/EB dėl taršos integruotos prevencijos ir kontrolės (OL L 24, p. 8).

⁷⁸ 2001 m. spalio 23 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2001/81/EB dėl tam tikrų atmosferos teršalų išmetimo nacionalinių ribų (OL L 309, p. 22; 2004 m. specialusis leidimas lietuvių k., 15 sk., 6 t., 320 p.).

⁷⁹ Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 4 straipsnio 3 dalis ir 288 straipsnio 3 dalis. Direktyva 2001/81/EB, žr. 78 išnašą.

⁸⁰ 2008 m. lapkričio 19 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2008/101/EB, iš dalies keičianti Direktyvą 2003/87/EB, kad į šiltnamio efektą sukeliančių dujų emisijos leidimų prekybos sistemą Bendrijoje būtų įtrauktos aviacijos veiklos rūšys (OL L 8, 2009 1 13, p. 3).

narės teritorijoje esančio aerodromo arba į jį, Direktyva 2008/101 nėra pažeidžiamas teritorialumo principas arba trečiųjų valstybių, iš kurių arba į kurias vykdomi šie skrydžiai, suverenitetas, nes šie orlaiviai fiziškai yra vienos iš Sąjungos valstybės narės teritorijoje ir dėl to jiems taikoma neribota Sąjungos jurisdikcija. Toliau Teisingumo Teismas pažymėjo, kad Sąjungos teisės aktų leidėjas iš principo gali nuspręsti leisti vykdyti jos teritorijoje tam tikrą komercinę veiklą, nagrinėjamu atveju – oro susisiekimą, tik su sąlyga, kad ūkio subjektai paisys Sąjungos apibrėžtų kriterijų, skirtų pasiekti jos nusistatytus tikslus aplinkos apsaugos srityje, ypač jeigu šie tikslai papildo Sąjungos pasirašytą tarptautinį susitarimą, kaip antai Bendroji konvencija⁸¹ ir Kioto protokolas. Teisingumo Teismo manymu, aplinkybė, kad, kiek tai susiję su Sąjungos reglamentavimo aplinkos srityje taikymu, tam tikrus prie valstybių narių oro, jūros ar sausumos teritorijos užteršimo prisidedančius veiksnius lemia įvykis, kuris iš dalies vyksta už šios teritorijos ribų, atsižvelgiant į paprotinės tarptautinės teisės principus, negali sukelti abejonių dėl visiško Sąjungos teisės taikytinumo minėtoje teritorijoje.

Byloje *Bund für Umwelt und Naturschutz Deutschland, Landesverband Nordrhein-Westfalen* (2011 m. gegužės 12 d. sprendimas, byla C-115/09) Teisingumo Teismas nusprendė, kad pagal Direktyvos 85/337⁸² 10a straipsnį draudžiami teisės aktai, pagal kuriuos, kai nagrinėjamas ieškinys dėl projektų, galinčių daryti reikšmingą poveikį aplinkai pagal šios direktyvos 1 straipsnio 1 dalį, patvirtinimo sprendimų, šios direktyvos 1 straipsnio 2 dalyje nurodytai nevyriausybinei organizacijai, skatinančiai aplinkos apsaugą, nesuteikiama galimybė teisme remtis iš Sąjungos teisės kylančios ir aplinkos apsaugos tikslą turinčios teisės normos pažeidimu, motyvuojant tuo, kad ja saugomi tik visuomenės, o ne pavienių asmenų interesai.

Bylose *Boxus ir kt.* (2011 m. spalio 18 d. sprendimas, sujungtos bylos C-128/09–C-131/09, C-134/09 ir C-135/09) Teisingumo Teismas nusprendė, kad Direktyvos 85/337⁸³ 1 straipsnio 5 dalis turi būti aiškinama taip, kad į šios direktyvos taikymo sritį nepatenka tik tie projektai, kurių detalės patvirtintos konkrečiu įstatymo galią turinčiu teisės aktu ir todėl šios direktyvos tikslai buvo pasiekti per įstatymų leidybos procesą. Nacionalinis teismas turi patikrinti, ar buvo laikomasi šių dviejų sąlygų, atsižvelgdamas tiek į priimto teisės akto turinį, tiek į visą su jo priėmimu susijusį įstatymų leidybos procesą. Šiuo atžvilgiu įstatymo galią turintis teisės aktas, kuriuo, remiantis viršesniais bendrojo intereso pagrindais, tik patvirtinamas ankstesnis administracinis aktas, prieš tai nepradėjus įstatymų leidybos proceso iš esmės, kuris užtikrintų, kad laikomasi minėtų sąlygų, negali būti laikomas konkrečiu teisės aktu, kaip tai suprantama pagal šią nuostatą, taigi jo nepakanka laikyti, kad projektas nepatenka į Direktyvos 85/337 taikymo sritį. Aiškindamas Orhuso konvencijos⁸⁴ 9 straipsnio 2 dalį ir Direktyvos 85/337 10a straipsnį Teisingumo Teismas nusprendė, kad kai projektas, patenkantis į jų taikymo sritį, priimtas įstatymų galią turinčiu teisės aktu, turi būti sudaryta galimybė, kad teismas arba įstatymų nustatyta tvarka įsteigta nepriklausoma ir nešališka institucija patikrintų minėtos direktyvos 1 straipsnio 5 dalyje nustatytų sąlygų laikymąsi. Teisingumo Teismas taip pat priminė, kad jei nėra jokios galimybės apskūsti tokio akto, kiekvienas nacionalinis teismas, į kurį kreipiamasi, įgyvendindamas savo kompetenciją turi atlikti tokį patikrinimą ir prireikus netaikyti šio teisės akto.

⁸¹ 1992 m. gegužės 9 d. Niujorke pasirašyta Jungtinių Tautų Bendroji klimato kaitos konvencija.

⁸² 1985 m. birželio 27 d. Tarybos direktyva 85/337/EEB dėl tam tikrų valstybės ir privačių projektų poveikio aplinkai vertinimo (OL L 175, p. 40; 2004 m. specialusis leidimas lietuvių k., 15 sk., 1 t., p. 248), iš dalies pakeista 2003 m. gegužės 26 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2003/35/EB (OL L 156, p. 17; 2004 m. specialusis leidimas lietuvių k., 15 sk., 7 t., p. 466).

⁸³ Žr. pirmesnę išnašą.

⁸⁴ Konvencija dėl teisės gauti informaciją, visuomenės dalyvavimo priimanč sprendimus ir teisės kreiptis į teismus aplinkosaugos klausimais, kuri Europos bendrijos vardu patvirtinta 2005 m. vasario 17 d. Tarybos sprendimu 2005/370/EB (OL L 124, p. 1).

Vizos, prieglobstis ir imigracija

Nacionaliniams teismams, kuriems pavesta tikrinti valstybių narių veiksmus šioje itin jautrioje srityje, ne kartą teko pasinaudoti prašymo priimti prejudicinį sprendimą procedūra tam, kad Teisingumo Teismas išaiškintų iš Sąjungos teisės kylančius reikalavimus dėl trečiųjų valstybių piliečių, siekiančių gyventi Sąjungos teritorijoje, traktavimo.

Byloje *El Dridi* (2011 m. balandžio 28 d. sprendimas, byla C-61/11 PPU) Teisingumo Teismo buvo klausama, ar Direktyva 2008/115⁸⁵, visų pirma jos 15 ir 16 straipsniai, turi būti aiškinama taip, kad ja draudžiamas toks nacionalinės teisės aktas, kuriame numatyta skirti laisvės atėmimo bausmę neteisėtai esančiam užsieniečiui vien dėl tos priežasties, kad jis nacionalinėje teritorijoje be pateisinamos priežasties gyvena pažeisdamas įpareigojimą per nustatytą terminą iš jos išvykti. Teisingumo Teismas, kuris, prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusiam teismui paprašius, bylą išnagrinėjo pagal sprendimo priėmimo skubos tvarką procedūrą, atsakė teigiamai, nes tokia bausmė dėl visų pirma jos taikymo sąlygų ir tvarkos gali trukdyti pasiekti šios direktyvos tikslą, t. y. suformuoti veiksmingą neteisėtai esančių trečiųjų šalių piliečių išsiuntimo ir repatriacijos politiką.

Byloje *Achughbabian* (2011 m. gruodžio 6 d. sprendimas, byla C-329/11) taip pat aiškinta Direktyva 2008/115⁸⁶, nagrinėjant baudžiamąsias sankcijas numatančias nacionalinės teisės nuostatas. Konkrečiai kalbant, Teisingumo Teismo buvo klausama, ar, atsižvelgiant į Direktyvos 2008/115 taikymo sritį, ja draudžiama tokia nacionalinės teisės nuostata, kurioje numatyta laisvės atėmimo bausmė trečiosios šalies piliečiui vien todėl, kad jis į nacionalinę teritoriją atvyko neteisėtai ar neteisėtai joje gyvena. Teisingumo Teismas pirmiausia konstatavo, kad Direktyva 2008/115 susijusi tik su sprendimų grąžinti trečiųjų šalių piliečius, neteisėtai esančius valstybės narės teritorijoje, priėmimu ir jų vykdymu. Taigi ja nesiekama suderinti visų nacionalinės teisės normų, susijusių su užsieniečių buvimu. Teisingumo Teismo nuomone, darytina išvada, jog šia direktyva nedraudžiama pagal valstybės narės teisę neteisėtą buvimą kvalifikuoti kaip baudžiamąjį nusižengimą ir numatyti baudžiamosios teisės sankcijas, siekiant atgrasinti nuo tokio nacionalinių norminių aktų, reglamentuojančių buvimą šalyje, pažeidimo ir už jį nubausti. Pagal šią direktyvą taip pat nedraudžiama sulaikyti trečiosios šalies piliečio siekiant išsiaiškinti, ar jis teisėtai yra valstybės teritorijoje.

Toliau Teisingumo Teismas nusprendė, kad Direktyva 2008/115 turi būti aiškinama taip, kad ja draudžiama valstybės narės teisės nuostata, pagal kurią neteisėtas buvimas šalyje užkardomas baudžiamosios teisės sankcijomis ir pagal kurią leidžiama trečiosios šalies piliečiui skirti laisvės atėmimo bausmę, nors šiam piliečiui, kuris minėtos valstybės narės teritorijoje yra neteisėtai ir nesutinka savanoriškai išvykti iš šios šalies teritorijos, nebuvo taikytos direktyvos 8 straipsnyje nustatytos priverstinės priemonės, ir jo, jeigu jis sulaikytas, kad būtų parengtas išsiųsti ir išsiųstas, maksimalus sulaikymo terminas dar nėra pasibaigęs. Tačiau toliau Teisingumo Teismas pažymėjo, kad ši direktyva nedraudžia tokio teisės akto, jeigu juo leidžiama trečiosios šalies piliečiui, kuriam taikyta direktyvoje nustatyta grąžinimo procedūra ir kuris minėtoje teritorijoje yra neteisėtai be pateisinamos priežasties nebūti grąžintam, skirti laisvės atėmimo bausmę. Nors valstybės narės, saistomos Direktyvos 2008/115, negali numatyti laisvės atėmimo bausmės trečiųjų šalių piliečiams, kurie neteisėtai yra jų teritorijoje, tais atvejais, kai jie, atsižvelgiant į šią direktyvą nustatytas bendras taisykles ir procedūras, turi būti išsiųsti, o tik gali juos suimti, kad jie būtų parengti išsiųsti ir vėliau išsiųsti, tai nepanaikina valstybių narių teisės priimti ar palikti galioti nuostatas, prireikus – baudžiamąsias, reglamentuojančias situaciją,

⁸⁵ 2008 m. gruodžio 16 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2008/115/EB dėl bendrų nelegaliai esančių trečiųjų šalių piliečių grąžinimo standartų ir tvarkos valstybėse narėse (OL L 348, p. 98).

⁸⁶ Žr. pirmesnę išnašą.

kai priverstinėmis priemonėmis nepavyko išsiųsti trečiosios šalies piliečio, kuris neteisėtai yra jų teritorijoje, ir nepažeidžiančias direktyvoje įtvirtintų principų ir jos tikslo.

Byla *Samba Diouf* (2011 m. liepos 28 d. sprendimas, byla C-69/10) buvo susijusi su trečiosios valstybės piliečiu, kurio tarptautinės apsaugos prašymas, pateiktas valstybės narės kompetentingoms institucijoms, buvo atmestas pagreitinotos procedūros tvarka. Tuomet jis pateikė skundą, kuriuo, be kita ko, siekė, kad būtų panaikintas sprendimas atmesti jo prašymą ta dalimi, kuria nacionalinės valdžios institucijos nusprendė jo prašymo pagrįstumą nagrinėti pagreitinotos procedūros tvarka, ir kad šis sprendimas būtų pakeistas (o jei ne – panaikintas) ta dalimi, kuria atsisakyta jam suteikti tarptautinę apsaugą. Nagrinėdamas skundo, kuriuo siekta, kad būtų panaikintas nacionalinių valdžios institucijų sprendimas nagrinėti prašymą pagreitinotos procedūros tvarka, priimtinumą, nacionalinis teismas nutarė, kad taikant nacionalinės teisės aktus, kuriuose numatyta, jog toks sprendimas neskundžiamas, kyla klausimų, susijusių su Direktyvos 2005/85, nustatančios būtiniausius reikalavimus dėl pabėgėlio statuso suteikimo ir panaikinimo tvarkos valstybėse narėse⁸⁷, 39 straipsnio išaiškinimu, atsižvelgiant į bendrąją teisės į veiksmingą teisės gynimo priemonę principą. Teisingumo Teismas, į kurį kreiptasi prejudicine tvarka, nusprendė, kad šios direktyvos 39 straipsnis ir veiksmingos teisminės gynybos principas nedraudžia tokių nacionalinės teisės aktų nuostatų, pagal kurias dėl kompetentingos nacionalinės valdžios institucijos sprendimo nagrinėti prieglobsčio prašymą pagreitinotos procedūros tvarka negali būti pateiktas joks atskiras skundas teisme, jeigu motyvus, lėmusius šios institucijos sprendimą minėto prašymo pagrįstumą nagrinėti tokia tvarka, realiai gali patikrinti teismas, nagrinėdamas skundą, kurį galima pateikti dėl galutinio sprendimo atmesti prašymą, o tai turi įvertinti nacionalinis teismas. Teisingumo Teismo nuomone, sprendimas, kuriame nustatoma, kokia procedūra bus taikoma nagrinėjant prieglobsčio prašymą, priimtas atskirai ir neatsižvelgiant į galutinį sprendimą, kuriuo šis prašymas patenkinamas arba atmetamas, yra parengiamasis galutinio sprendimo dėl šio prašymo aktas. Tokiomis aplinkybėmis tai, kad šioje procedūros stadijoje neegzistuoja galimybė pateikti skundą, nėra teisės į veiksmingą teisės gynimo priemonę pažeidimas, tačiau su sąlyga, kad pagal pagreintą procedūrą priimto galutinio sprendimo teisėtumą, ypač motyvus, dėl kurių kompetentinga valdžios institucija atmetė prieglobsčio prašymą kaip nepagrįstą, galėtų išsamiai išnagrinėti nacionalinis teismas kartu su skundu dėl sprendimo atmesti šį prašymą. Vis dėlto Teisingumo Teismas pažymi, kad galimybės apskųsti veiksmingumas nebus užtikrintas, jeigu dėl to, kad valdžios institucijos, kompetentingos pagreitinotos procedūros tvarka nagrinėti prieglobsčio prašymą, sprendimo negalima apskųsti, priežastys, lėmusios šios valdžios institucijos pasirinkimą nagrinėti prašymo pagrįstumą pagreitinotos procedūros tvarka, negalės būti tokios kontrolės dalykas, nes šios priežastys yra tos pačios, dėl kurių nuspręsta atmesti šį prašymą. Tokiu atveju neįmanoma atlikti sprendimo teisėtumo kontrolės nei dėl faktų, nei dėl teisės. Todėl svarbu, kad būtų galimybė tokias priežastis vėliau veiksmingai ginčyti nacionaliniame teisme ir kad šis galėtų jas išanalizuoti nagrinėdamas skundą, kurį galima pateikti dėl galutinio sprendimo, kuriuo užbaigiama prieglobsčio prašymo procedūra.

Toliau prieglobsčio teisės srityje byloje *NS* (2011 m. gruodžio 21 d. sprendimas, sujungtos bylos C-411/10 ir C-493/10) Teisingumo Teismo buvo klausama, ar valstybės narės gali prieglobsčio prašytojus perduoti kitoms valstybėms narėms, kai egzistuoja tikimybė, kad bus šturkščiai pažeistos teisės, kurios šiems prieglobsčio prašytojams garantuojamos pagal Europos Sąjungos

⁸⁷ 2005 m. gruodžio 1 d. Tarybos direktyva 2005/85/EB, nustatanti būtiniausius reikalavimus dėl pabėgėlio statuso suteikimo ir panaikinimo tvarkos valstybėse narėse (OL L 326, p. 13).

pagrindinių teisių chartiją. Šia proga Teisingumo Teismas priėmė sprendimą dėl, pirma, Pagrindinių teisių chartijos 1, 4, 18 ir 47 straipsnių ir, antra, Reglamento Nr. 343/2003⁸⁸ 3 straipsnio išaiškinimo.

Iš pradžių Teisingumo Teismas išaiškino Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos 4 straipsnį taip, kad valstybės narės, įskaitant nacionalinius teismus, privalo neperduoti prieglobsčio prašytojo atsakingai valstybei narei, kaip ji suprantama pagal Reglamentą Nr. 343/2003, kai negali nežinoti, kad sisteminiai prieglobsčio procedūros ir prieglobsčio prašytojų priėmimo sąlygų šioje valstybėje narėje trūkumai yra rimta ir pagrįsta priežastis manyti, jog prašytojui kils reali nežmoniško ir žeminamo elgesio grėsmė, kaip tai suprantama pagal šią nuostatą. Todėl, anot Teisingumo Teismo, pagal Europos Sąjungos teisę draudžiama vadovautis nenuginčijama prezumpcija, kad valstybė narė, kuri pagal Reglamento Nr. 343/2003 3 straipsnio 1 dalį nurodoma kaip atsakinga, laikosi Europos Sąjungos pagrindinių teisių, ir tokio aiškinimo nepaneigia Pagrindinių teisių chartijos 1, 18 ir 47 straipsniai.

Toliau Teisingumo Teismas pažymėjo, kad, nepažeidžiant Reglamento Nr. 343/2003 3 straipsnio 2 dalyje nurodytos valstybės narės teisės pačiai išnagrinėti prašymą, tuo atveju, jei neįmanoma perduoti prašytojo kitai Europos Sąjungos valstybei narei, kai tokia valstybė yra atsakinga valstybė narė pagal šio reglamento III skyriuje nustatytus kriterijus, valstybė narė, kuri turėjo atlikti tokį perdavimą, privalo toliau išnagrinėti šiame skyriuje išdėstytus kriterijus, kad įvertintų, ar kuris nors kitas kriterijus leidžia nustatyti kitą valstybę narę, kuri būtų atsakinga už prieglobsčio prašymo nagrinėjimą. Tačiau, Teisingumo Teismo nuomone, valstybė narė, kurioje yra prieglobsčio prašytojas, turi užtikrinti, kad dėl nepagrįstai ilgai trunkančios atsakingos valstybės narės nustatymo procedūros nebūtų dar labiau pažeistos šio prašytojo pagrindinės teisės. Jei būtina, tokia valstybė narė pati turi išnagrinėti prašymą laikydamasi Reglamento Nr. 343/2003 3 straipsnio 2 dalyje nustatytos tvarkos. Atsižvelgiant į Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos 1, 18 ir 47 straipsnius, atsakymai nesikeičia.

Teisminis bendradarbiavimas civilinėse bylose ir tarptautinė privatinė teisė

2011 m. Teisingumo Teismas priėmė kelis sprendimus dėl Reglamento Nr. 44/2001⁸⁹, kurių du itin svarbūs.

Pirmasis Sprendimas *BVG* (2011 m. gegužės 12 d. sprendimas, byla C-144/10) susijęs su Reglamento Nr. 44/2001 22 straipsnio 2 punkto taikymo sritimi; pagal šį straipsnį „turi išimtinę jurisdikciją, neatsižvelgiant į nuolatinę gyvenamąją vietą <...> teismo procesuose, kurių objektas yra įstatų galiojimas, bendrovių ar kitų juridinių asmenų arba fizinių ar juridinių asmenų asociacijų negaliojimo [negaliojimas], likvidavimo [likvidavimas] ar jų valdymo organų sprendimų galiojimas, valstybės narės, kurioje yra minėtos bendrovės, juridinio asmens arba asociacijos buveinė, [teismai]“. Teisingumo Teismo nuomone, ši išimtinės jurisdikcijos taisyklė netaikoma ginčui, kuriame bendrovė prieštarauja jai iš sutarties kylantiems reikalavimams, nurodydama savo valdymo organų sprendimų, lėmusių sutarties sudarymą, negaliojimą dėl įstatų pažeidimo. Visi klausimai dėl vienos iš šalių valdymo organų priimto sprendimo sudaryti sutartį galiojimo nagrinėjant sutartinį ginčą turi būti laikomi šalutiniais. Pažymėtina, kad tokio sutartinio ginčo dalykas nebūtinai turi būti ypač glaudžiai susijęs su šalies, kuri remiasi tariamu savo valdymo organų sprendimo negaliojimu,

⁸⁸ 2003 m. vasario 18 d. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 343/2003, nustatantis valstybės narės, atsakingos už trečiosios šalies piliečio vienoje iš valstybių narių pateikto prieglobsčio prašymo nagrinėjimą, nustatymo kriterijus ir mechanizmus (OL L 50, p. 1; 2004 m. specialusis leidimas lietuvių k., 19 sk., 6 t., p. 109).

⁸⁹ 2000 m. gruodžio 22 d. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 44/2001 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose pripažinimo ir vykdymo (OL L 12, p. 1; 2004 m. specialusis leidimas lietuvių k., 19 sk., 4 t., p. 42).

buveinės vietos teismu. Taigi, jei šie ginčai būtų priskirti išimtinai vienos iš sutartį sudariusios bendrovės buveinės valstybės narės jurisdikcijai, būtų pakenkta geram teisingumo vykdymui.

Antrajame sprendime byloje *eDate Advertising ir kt.* (2011 m. spalio 25 d. sprendimas, sujungtos bylos C-509/09 ir C-161/10) Teisingumo Teismas patikslino, kaip turi būti aiškinama Reglamento Nr. 44/2001 5 straipsnio 3 punkte vartojama sąvoka „vieta, kur įvyko žalą sukėlęs įvykis ar jis gali įvykti“ tais atvejais, kai tariamas asmeninių teisių pažeidimas padarytas patalpinus atitinkamą turinį interneto svetainėje. Teisingumo Teismas pirmiausia priminė, kad ši sąvoka reiškia tiek tą vietą, kur atsirado žalą lėmusi aplinkybė, tiek vietą, kur žala materializavosi. Toliau jis konstatavo, kad turinio patalpinimas interneto svetainėje skiriasi nuo spaudos teritorinės sklaidos, nes šį turinį nedelsiant iš bet kurio pasaulio taško gali pasiekti neribotas interneto vartotojų skaičius. Taigi, pirma, dėl pasaulinės sklaidos asmeninių teisių pažeidimai gali būti dar sunkesni ir, antra, gali tapti itin sudėtinga nustatyti iš šių pažeidimų kylančios žalos materializavimosi vietą. Tuomet Teisingumo Teismas padarė išvadą, kad dėl problemų, susijusių su žalos, kilusios dėl informacijos sklaidos, materializavimosi kriterijaus taikymu, reikia atitinkamai priderinti šį kriterijų. Kadangi šio į internetą patalpinto turinio poveikį subjekto asmeninėms teisėms tinkamiau gali įvertinti tariamai nukentėjusiojo asmens interesų centro vietos teismas, Teisingumo Teismas nurodė, kad šis teismas turi jurisdikciją dėl visos žalos, patirtos Europos Sąjungos teritorijoje. Atsižvelgdamas į šį kontekstą Teisingumo Teismas pažymėjo, kad vieta, kur yra asmens interesų centras, paprastai yra jo įprasta gyvenamoji vieta. Jis pridūrė, jog šis asmuo, be to, turi teisę pareikšti ieškinį dėl visos žalos atlyginimo internete patalpinto turinio skleidėjo įsteigimo valstybės narės teismuose. Šis asmuo nebūtinai turi reikšti ieškinį dėl visos žalos atlyginimo, jis gali kreiptis į kiekvienos valstybės narės, iš kurios teritorijos yra arba buvo pasiekiamas internete patalpintas turinys, teismus. Šie teismai turi jurisdikciją nagrinėti tik jų buvimo valstybės narės teritorijoje padarytos žalos klausimą.

Be kita ko, šiame sprendime Teisingumo Teismas išreiškė poziciją dėl Direktyvos 2000/31⁹⁰ 3 straipsniui teiktinos metodinės reikšmės. Jo nuomone, nors pagal šį straipsnį nereikalaujama jį perkelti į nacionalinę teisę priimti konkrečios kolizinės normos, vis dėlto valstybės narės turi užtikrinti, kad, išskyrus šios direktyvos 3 straipsnio 4 dalyje nustatytomis sąlygomis leidžiamas išimtis, koordinuojamoje srityje elektroninės komercijos paslaugų teikėjui nebūtų taikomi griežtesni reikalavimai nei tie, kurie nustatyti valstybės narės, kur įsisteigęs šis paslaugų teikėjas, galiojančioje materialinėje teisėje.

Be to, Teisingumo Teismui pirmą kartą byloje *Koelzsch* (2011 m. kovo 15 d. sprendimas, byla C-29/10) pateiktas prašymas išaiškinti 1980 m. birželio 19 d. Romos konvencijos dėl sutartinės prievolės taikytinos teisės⁹¹ 6 straipsnį, susijusį su individualiomis darbo sutartimis, nagrinėjant tarptautinio pobūdžio ginčą, kilusį nutraukus sunkvežimių vairuotojo darbo sutartį. Šios konvencijos 6 straipsnio 1 dalyje teigiama: „šalių teisė pasirinkti taikytiną teisę darbo sutartyje neatima ir neriboja darbuotojo teisės į apsaugą, kurią jam suteikia privalomos teisės normos, jeigu, nesant pasirinkimo, būtų taikytina teisė pagal šio straipsnio 2 dalį“. Nagrinėjamoje byloje Teisingumo Teismas turėjo aiškinti Romos konvencijos 6 straipsnio 2 dalies a punkte numatytą susiejimo kriterijų. Taigi jis nusprendė, kad ši nuostata turi būti aiškinama taip, kad tuo atveju, kai darbuotojas atlieka savo darbą daugiau nei vienoje susitariančiojoje valstybėje, valstybė, kurioje darbuotojas, vykdydamas sutartį, paprastai dirba, kaip tai suprantama pagal šią nuostatą, yra valstybė, kurioje arba iš kurios darbuotojas vykdo pagrindinę dalį

⁹⁰ 2000 m. birželio 8 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2000/31/EB dėl kai kurių informacinės visuomenės paslaugų, ypač elektroninės komercijos, teisinių aspektų vidaus rinkoje (Elektroninės komercijos direktyva) (OL L 178, p. 1; 2004 m. specialusis leidimas lietuvių k., 13 sk., 25 t., p. 399).

⁹¹ 1980 m. Romos konvencija dėl sutartinės prievolės taikytinos teisės (konsoliduota redakcija) (OL C 27, 1998, p. 34).

įsipareigojimų darbdaviui, atsižvelgiant į visas tą darbą apibūdinančias aplinkybes. Šioje nuostatoje numatytas kriterijus taikytinas ir tuo atveju, kai darbuotojas dirba daugiau nei vienoje susitariančiojoje valstybėje, jei byla nagrinėjantis teismas gali nustatyti valstybę, su kuria darbas yra glaudžiai susijęs. Teisingumo Teismas taip pat pažymėjo, kad, atsižvelgiant į Romos konvencijos 6 straipsnio tikslą užtikrinti adekvačią darbuotojo apsaugą, šio straipsnio 2 dalies a punkte nustatytas valstybės, kurioje darbuotojas paprastai dirba, kriterijus turi būti aiškinamas plačiai. Lygiai kaip ir 1968 m. rugsėjo 27 d. Briuselio konvencijos dėl jurisdikcijos ir teismų sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose pripažinimo ir vykdymo⁹² išaiškinime, kurį Teisingumo Teismas pateikė dėl jos 5 straipsnio 1 punkto, valstybės, kur paprastai dirbama, kriterijus turi būti suprantamas kaip susijęs su vieta, kurioje arba iš kurios darbuotojas faktiškai vykdo savo profesinę veiklą, o jei nėra verslo centro, – su vieta, kur jis vykdo didžiąją dalį savo veiklos. Toks aiškinimas atitinka ir naujos nuostatos dėl kolizinių normų, susijusių su individualiomis darbo sutartimis, įtvirtintos Reglamentu Nr. 593/2008 dėl sutartinės prievolės taikytinos teisės (Roma I)⁹³, formuluotę, visų pirma jo 8 straipsnį.

Teisingumo Teismas galiausiai pridūrė, kad kiek tai susiję su darbu tarptautinių pervežimų sektoriuje, prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas, nustatydamas valstybę, kurioje darbuotojas paprastai dirba, turi atsižvelgti į visas šiai veiklai būdingas aplinkybes. Šiuo tikslu jis turi, be kita ko, nustatyti, kurioje valstybėje yra vieta, iš kur darbuotojas vykdo pervežimus, gauna nurodymus pervežti ir organizuoja savo darbą, ir vieta, kur yra darbo priemonės. Taip pat jis turi patikrinti, į kurias vietas daugiausiai vykdomi pervežimai, kur iškraunamos prekės ir į kurią vietą darbuotojas grįžta baigęs darbą.

Policijos ir teisminis bendradarbiavimas baudžiamosiose bylose

Šioje srityje pakaks paminėti bylas *Gueye ir Salmerón Sánchez* (2011 m. rugsėjo 15 d. sprendimas, sujungtos bylos C-483/09 ir C-1/10), kuriose Teisingumo Teismas aiškino Pamatinio sprendimo 2001/220⁹⁴ dėl nukentėjusiųjų padėties baudžiamosiose bylose 2, 3, 8 ir 10 straipsnius ir patikslino, be kita ko, pamatinio sprendimu pripažįstamos nukentėjusiųjų teisės būti išklausytiems apimtį ir jos įtaką bausmėms, kurios bus skirtos baudžiamuosius nusižengimus padariusiems asmenims.

Pirma, Teisingumo Teismas nusprendė, kad šio pamatinio sprendimo 2, 3 ir 8 straipsniai nedraudžia skirti privalomos minimalios trukmės draudimo prisiartinti sankcijos, kuri valstybės narės nacionalinėje teisėje numatyta kaip papildoma bausmė, smurtavusiems šeimoje asmenims, nors patys nukentėjusieji prieštarauja tam, kad tokia sankcija būtų taikoma.

Teisingumo Teismas pažymėjo, kad, viena vertus, kiek tai susiję su pamatinio sprendimo 2 straipsnio 1 dalyje nurodytomis pareigomis, jomis siekiama užtikrinti, kad nukentėjusysis galėtų realiai ir prideramai dalyvauti nagrinėjant baudžiamąją bylą, tačiau tai nereiškia, kad toks privalomas draudimas prisiartinti negali būti skirtas prieš nukentėjusiojo valią. Kita vertus, procesinė teisė būti išklausytam taip, kaip ji suprantama pagal šio pamatinio sprendimo 3 straipsnio pirmą pastraipą, nesuteikia nukentėjusiesiems jokių teisių nei parenkant bausmių rūšį, nei šių bausmių dydį. Toliau Teisingumo Teismas pažymėjo, kad baudžiamąją apsaugą nuo smurto šeimoje siekiama ne tik apsaugoti nukentėjusiųjų interesus, bet taip pat ginti bendresnius visuomeninius interesus.

⁹² 1968 m. rugsėjo 27 d. Briuselio konvencija dėl jurisdikcijos ir teismų sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose pripažinimo ir vykdymo (OL L 299, 1972 12 31, p. 32).

⁹³ 2008 m. birželio 17 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 593/2008 dėl sutartinės prievolės taikytinos teisės (Roma I) (OL L 177, p. 6).

⁹⁴ 2001 m. kovo 15 d. Tarybos pamatinis sprendimas 2001/220/TVR dėl nukentėjusiųjų padėties baudžiamosiose bylose (OL L 82, p. 1; 2004 m. specialusis leidimas lietuvių k., 19 sk., 4 t., p. 72).

Galiausiai šio pamatinio sprendimo 8 straipsnyje numatyta apsauga, kuria visų pirma siekiama tinkamai apsaugoti nukentėjusį nuo baudžiamojo nusižengimo vykdytojo per baudžiamąjį procesą, negali būti suprantama taip, kad valstybės narės taip pat privalo apsaugoti nukentėjusiuosius nuo netiesioginių pasekmių, kurių vėliau gali atsirasti dėl nacionalinio teismo paskirtų bausmių.

Be to, Teisingumo Teismas konstatavo, kad įpareigojimas taikyti draudimo prisiartinti priemonę pagal nagrinėjamą materialinę teisę nepatenka į minėto pamatinio sprendimo taikymo sritį.

Antra, Teisingumo Teismas nusprendė, kad to paties pamatinio sprendimo 10 straipsnio 1 dalį reikia aiškinti taip, kad, atsižvelgiant į specifinę baudžiamųjų nusižengimų šeimoje kategoriją, ja valstybėms narėms leidžiama nevykdyti tarpininkavimo visose baudžiamosiose bylose dėl tokių nusižengimų.

Bendra užsienio ir saugumo politika

Šioje srityje įgyvendindamas ribotą kompetenciją Teisingumo Teismas priėmė tris sprendimus, kurie ypač verti dėmesio.

Bendros užsienio ir saugumo politikos srityje nagrinėdamas Prancūzijos Respublikos pateiktą apeliacinį skundą (2011 m. gruodžio 21 d. Sprendimas *Prancūzija prieš People's Mojahedin Organization of Iran*, C-27/09 P) dėl Pirmosios instancijos teismo sprendimo⁹⁵, kuriuo panaikintas Sprendimas 2008/583⁹⁶ (toliau – ginčijamas sprendimas) tiek, kiek jis susijęs su *People's Mojahedin Organization of Iran*, Teisingumo Teismas priminė, kad priimdama pradinį sprendimą išaldyti lėšas institucija neprivalo atitinkamam asmeniui ar subjektui iš anksto pranešti apie motyvus, kuriais ketina pagrįsti šio asmens pavardės ar subjekto pavadinimo įtraukimą į Reglamento Nr. 2580/2001⁹⁷ 2 straipsnio 3 dalyje nurodytą sąrašą. Dėl pačios tokios priemonės pobūdžio, kad ji neprarastų savo veiksmingumo, būtina galimybė tokią priemonę priimti netikėtai ir taikyti nedelsiant. Tačiau priimant vėlesnį sprendimą išaldyti lėšas, kuriuo šio reglamento 2 straipsnio 3 dalyje numatytame sąraše jau esantys asmens pavardė ar organizacijos pavadinimas jame paliekami, toks netikėtumas, siekiant užtikrinti priemonės veiksmingumą, nebūtinai, todėl prieš priimant tokį sprendimą iš esmės turi būti pateikti kaltinimai ir suteikta galimybė atitinkamam asmeniui ar subjektui būti išklaustytiems. Taigi Teisingumo Teismas nusprendė, kad Pirmosios instancijos teismas padarė teisingą išvadą: kadangi ginčijamu sprendimu *People's Mojahedin Organization of Iran* (toliau – PMOI) pavadinimas buvo paliktas Reglamento Nr. 2580/2001 2 straipsnio 3 dalyje nurodytame sąraše, Taryba negalėjo apie naujus PMOI atžvilgiu turimus kaltinimus pranešti tuo pačiu metu, kai priėmė ginčijamą sprendimą. Taryba būtinai privalėjo užtikrinti PMOI teisę į gynybą, t. y. pranešti apie jos atžvilgiu turimus kaltinimus ir užtikrinti teisę būti išklaustyti, dar prieš priimdama šį sprendimą. Šiuo klausimu Teisingumo Teismas nutarė, kad apsaugos elementas, kurį užtikrina reikalavimas pranešti apie kaltinimus ir teisė pateikti pastabas prieš ribojimus nustatančios priemonės, kaip antai ginčijamas sprendimas, priėmimą yra pagrindinis ir esminis teisės į gynybą elementas. Juo labiau kad tokios priemonės turi didelį poveikį asmenų ir grupių, kurių atžvilgiu jos priimtos, teisėms ir laisvėms.

⁹⁵ 2008 m. gruodžio 4 d. Sprendimas *People's Mojahedin Organization of Iran prieš Tarybą* (T-284/08).

⁹⁶ 2008 m. liepos 15 d. Tarybos sprendimas 2008/583/EB, įgyvendinantis Reglamento (EB) Nr. 2580/2007 dėl specialių ribojančių priemonių, taikomų tam tikriems asmenims ir subjektams siekiant kovoti su terorizmu, 2 straipsnio 3 dalį ir panaikinantį Sprendimą 2007/868/EB (OL L 188, p. 21).

⁹⁷ 2001 m. gruodžio 27 d. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 2580/2001 dėl specialių ribojančių priemonių, taikomų tam tikriems asmenims ir subjektams siekiant kovoti su terorizmu (OL L 344, p. 70; 2004 m. specialusis leidimas lietuvių k., 18 sk., 1 t., p. 207).

Galiausiai atsižvelgiant į tai, kad teisei į gynybą užtikrinti, kuri aiškiai įtvirtinta Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos 41 straipsnio 2 dalies a punkte, turi būti teikiama ypatinga svarba, kai vykdoma procedūra, po kurios priimamas toks sprendimas, kaip antai ginčijamas, Pirmosios instancijos teismas nepadarė teisės klaidos, kai nusprendė, kad Taryba neįrodė, jog ginčijamą sprendimą reikėjo priimti taip skubiai, kad ši institucija niekaip negalėjo pranešti PMOI apie jos atžvilgiu gautus naujus įrodymus ir suteikti jai galimybę būti išklausytai prieš priimant ginčijamą sprendimą.

Kitoje byloje, šį kartą dėl Irano Islamo Respublikai taikytų ribojamųjų priemonių siekiant užkirsti kelią branduolinių ginklų platinimui, Teisingumo Teismui apeliacinį skundą pateikė Irano valstybei priklausantis Irano bankas *Bank Melli Iran* su prašymu panaikinti Pirmosios instancijos teismo sprendimą⁹⁸, kuriuo šis atmetė jo ieškinį⁹⁹ dėl jam skirtų priemonių panaikinimo (2011 m. lapkričio 16 d. Sprendimas *Bank Melli Iran prieš Tarybą*, C-548/09 P). Teisingumo Teismas nusprendė, jog veiksmingos teisminės gynybos principas reiškia, kad Sąjungos institucija, priimanti aktą, kuriuo imamasi ribojamųjų priemonių prieš asmenį ar subjektą, turi nurodyti motyvus, kuriais toks aktas yra grindžiamas, kai tik įmanoma – arba tuo momentu, kai priimamas šis aktas, arba bent jau kuo greičiau po jo priėmimo, kad tokie asmenys ar subjektai galėtų pasinaudoti apskundimo teise. Būtent tam, kad būtų laikomasi šio principo, Reglamento Nr. 423/2007¹⁰⁰ 15 straipsnio 3 dalyje numatyta Tarybos pareiga nurodyti konkrečias ir specifines priežastis, dėl kurių buvo priimti sprendimai pagal šio reglamento 7 straipsnio 2 dalį, ir apie jas pranešti atitinkamiems asmenims, subjektams ir organizacijoms. Lėšų įšaldymas turi rimtų pasekmių susijusiems subjektams, nes jis gali riboti naudojimąsi pagrindinėmis teisėmis. Vadinas, šioje nuostatoje numatytą pareigą Taryba turi įvykdyti pranešdama individualiai. Be to, nors iš principo būtinas individualus pranešimas, pakanka konstatuoti, kad pagal šio reglamento 15 straipsnio 3 dalį nereikalaujama jokio konkretaus būdo; šioje dalyje tik minima pareiga „pranešti“. Svarbu užtikrinti šios nuostatos veiksmingumą, t. y. užtikrinti asmenų ir subjektų, su kuriais susijusios pagal minėto reglamento 7 straipsnio 2 dalį priimtos ribojamosios priemonės, veiksmingą teisminę gynybą.

Be to, Teisingumo Teismas nusprendė, kad kiekvieno Bendrijos teisės akto teisinio pagrindo pasirinkimas privalo būti paremtas objektyviomis ir teismine tvarka patikrinamomis aplinkybėmis, kurioms ypač priskirtinas teisės akto tikslas ir turinys. Kaip matyti iš pavadinimo, Reglamentas Nr. 423/2007 susijęs su ribojamųjų priemonių Irano Islamo Respublikai nustatymu. Iš jo konstatuojamųjų dalių ir visų nuostatų matyti, kad juo siekiama, imantis ekonominių ribojamųjų priemonių, užkirsti kelią šios valstybės branduolinei politikai arba ją pristabdyti, atsižvelgiant į ją keliamą riziką. Kovojaama būtent su rizika, kylančia dėl Irano branduolinių ginklų platinimo programos, o ne su bendra branduolinių ginklų platinimo veikla. Aiškiai matyti, kad nagrinėjamo akto tikslas ir turinys susijęs su ekonominių priemonių nustatymu Irano Islamo Respublikai, todėl nebuvo būtina remtis EB 308 straipsniu, ir EB 301 straipsnis buvo pakankamas teisinis pagrindas, nes juo Sąjungai leidžiama imtis veiksmų, kuriais būtų visiškai nutraukti arba iš dalies apriboti ekonominiai santykiai su viena ar keliomis trečiosiomis valstybėmis, ir tokie veiksmai gali apimti su atitinkamos trečiosios valstybės režimu siejamų subjektų, kaip antai *Bank Melli Iran*, lėšų įšaldymą. Dėl būtinybės į teisinių pagrindų sąrašą įtraukti Bendrąją poziciją 2007/140¹⁰¹ pažymėtina, kad EB 301 straipsnyje nurodyta, jog bendrosios pozicijos ar bendrųjų veiksmų reikia tam, kad galima būtų nustatyti Bendrijos priemonės, tačiau nenumatyta, kad šios priemonės turi būti pagrįstos tokia bendrąja pozicija

⁹⁸ 2009 m. spalio 14 d. Pirmosios instancijos teismo sprendimas *Bank Melli Iran prieš Tarybą* (T-390/08).

⁹⁹ Ieškinys dėl 2008 m. birželio 23 d. Tarybos sprendimo 2008/475/EB, įgyvendinančio Tarybos reglamento (EB) Nr. 423/2007 dėl ribojančių priemonių Iranui 7 straipsnio 2 dalį (OL L 163, p. 29), priedo B lentelės 4 punkto panaikinimo.

¹⁰⁰ 2007 m. balandžio 19 d. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 423/2007 dėl ribojančių priemonių Iranui (OL L 103, p. 1).

¹⁰¹ 2007 m. vasario 27 d. Tarybos bendroji pozicija 2007/140/BUSP dėl ribojančių priemonių Iranui (OL L 61, p. 49).

ar bendraisiais veiksmais. Tarybos bendrosios pozicijos bendros užsienio ir saugumo politikos (BUSP) srityje, kaip antai bendrosios pozicijos 2007/140 ir 2008/479¹⁰², priimamos pagal ES sutartį, remiantis jos 15 straipsniu, o Tarybos reglamentai, kaip antai Reglamentas Nr. 423/2007, priimami pagal EB sutartį. Taigi Taryba galėjo priimti Bendrijos aktą remdamasi tik kompetencija, kuri jai buvo suteikta pagal EB sutartį, nagrinėjamu atveju – pagal EB 60 ir 301 straipsnius.

Toliau dėl Tarybos reglamento Nr. 423/2007¹⁰³ dėl ribojamųjų priemonių Irano Islamo Respublikai Teisingumo Teismas, į kurį kreipėsi *Oberlandesgericht Düsseldorf*, pateikė jo 7 straipsnio 3 ir 4 dalių išaiškinimą (2011 m. gruodžio 21 d. Sprendimas *Afrasiabi ir kt.*, C-72/11).

Teisingumo Teismas nusprendė, kad šio reglamento 7 straipsnio 3 dalis aiškinama taip, jog netiesioginio galimybės naudotis ekonominiais ištekliais, kaip jie suprantami pagal šio reglamento 1 straipsnio i punktą, suteikimo draudimas apima veiksmus, susijusius su veikiančios, tačiau dar neparengtos eksploatacijai vitrifikacinės krosnies tiekimu ir pastatymu trečiajam asmeniui Irane, kuris, veikdamas šio reglamento IV ir V prieduose nurodyto asmens, subjekto ar organizacijos vardu, nurodymu ar jo kontroliuojamas, ketina eksploatuoti šią krosnį, kad gamintų tokiam asmeniui, subjektui ar organizacijai produktus, kuriuos naudojant gali būti prisidedama prie branduolinių ginklų platinimo šioje valstybėje. Be to, Teisingumo Teismas nutarė, kad šio reglamento 7 straipsnio 4 dalis turi būti aiškinama taip, kad: a) ji taikytina veiklai, kurioje, vertinant formaliai, negalima įžvelgti šio reglamento 7 straipsnio 3 dalyje nurodyto pažeidimo sudėties, tačiau kuria tiesiogiai ar netiesiogiai siekiama užkirsti kelią šioje nuostatoje įtvirtinto draudimo taikymui ar dėl kurios jis nėra taikomas; b) sąvokos „apgalvotai“ ir „sąmoningai“ apima kumuliacinius žinojimo ir valios aspektus, kurie egzistuoja tuomet, kai nurodytą tikslą ar poveikį turinčioje veikloje dalyvaujantis asmuo sąmoningai jo siekia ar bent jau suvokia, kad jo dalyvavimas gali turėti tokį tikslą ar poveikį, ir sutinka su tokia galimybe.

¹⁰² 2008 m. birželio 23 d. Tarybos bendroji pozicija 2008/479/BUSP, iš dalies keičianti Bendrąją poziciją 2007/140 (OL L 163, p. 43).

¹⁰³ Žr. 100 išnašą.